

**KO JE СОКО
ТАЈ ЈЕ
ЈУГОСЛОВЕН**

**TO BE A FALCON
IS TO BE
A YUGOSLAV**

Садржај	
5	Уводна реч Љиљана Гавриловић
11	Соколи Југославије, организација и делатност Веселинка Кастратовић Ристић
27	Sokolstvo na slovenskem Tomaž Pavlin
53	Соколство у Словенији Томаж Павлин
79	Соколски слетови у Краљевини Југославији на примеру Свесоколског слета у Београду 1930. године Јована Караулић
95	Соколски домови Владана Путник
109	Каталожке јединице

УВОДНА РЕЧ

Љиљана Гавриловић*

* Љиљана Гавриловић, научни саветник Етнографског института САНУ и вандредни професор Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Изложба *Ко је Соко тај је Југословен* логичан је део трајног пројекта Музеја историје Југославије којим се преиспитује концептуализација југословенског културног наслеђа и његових различитих интерпретација.

У том смислу, соколи су веома добар пример:

Настали су у време када се градила југословенска идеја;
Више су се пута трансформисали током прве фазе трајања заједничке државе.

Иако формално укинути, њихово је наслеђе – под новим именом – наставило да живи још деценијама у периоду социјализма¹ да би се, после распада Југославије, Соколи понегде поново успостављали (именом, али не и духом)² као беоцуг који повезује предсоцијалистички са постсоцијалистичким периодом.

Текстови који прате ову изложбу не чине целину – они су ауторска виђења реализације југословенског пројекта на примеру Сокола и одражавају различите ауторске приступе, који су делимично условљени дисциплинарим разликама, али и – пре свега политичким – оценама периода у коме су Соколи функционисали, као и њиховог места у широј друштвеној слици.

¹ Јована Караулић, *Соколски слетови у Краљевини Југославији на примеру Свесоколског слета у Београду 1930. године*, а види шире у: Веселинка Кастратовић Ристић, „Континуитет у дисконтинуитету. Телесне вежбе, слетови, штафетне палице“, У: Ivan Kovačević (urednik), *Ogledi o jugoslovenskom kulturnom nasleđu. Zbornik radova sa naučnog skupa „Okviri konstruisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa“*. Etnološka biblioteka 61, стр. 139-158. Београд 2011: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu

² Томаж Павлин, *Соколство у Словенији* (страна 55)

Иако се у неким радовима експлицитно наглашава заобилажење политичког контекста,³ њега је немогуће избећи у потпуности јер је сам југословенски пројекат био превасходно политички. Гледано у целини, Соколи су били интегрални део романтичарског пансловенског покрета, док су у јужнословенским оквирима од самог настанка били носиоци југословенске идеје. Ипак, кроз њихову историју јасно се може пратити стална амбиваленција између прокламоване идеје југословенства и немачко-романтичарског инсистирања на *Volk Geist* основи укупне културе јер, како показује Веселинка Кастратовић Ристић, чак и у периоду када је држава инсистирала на искључивом југословенству „ЈСС је подржавао очување националне културне традиције као што су народна поезија или народне игре.“⁴ О томе јасно говори и архитектура соколских домова, која све време постојања соколске организације лавира између националних и не/анационалних стилова.⁵

Сукоб унитаризма и федерализма унутар соколске организације⁶ одражава тензије које су постојале у тадашњој држави, препознатљиве и у данашњим оценама, како соколског деловања као конкретног примера, тако и ширих политичких збивања. Како се тај сукоб може читати и у текстовима писаним поводом изложбе о соколима (у подацима који се износе, али и у тону), изгледа да је он интегрални део југословенског културног наслеђа јер – иако никада до сада није, а вероватно и неће бити декларативно препознат као такав – постоји током целокупног периода где је југословенско наслеђе могло настајати (од почетака југословенске идеје до краја постојања истоимене државе).

³ Веселинка Кастратовић Ристић, *Соколи Југославије, организација и делатност* (страна 13)

⁴ Исто, страна 21

⁵ Владана Путник, *Соколски домови*.

⁶ Томаж Павлин, *Соколство у Словенији* (страна 62)

Но, управо су различита мишљења и читања заједничке прошлости и њених елемената, које данас можемо препознати као наслеђе државе које више нема, битна не само за дефинисање онога што јесте или што би све могло бити југословенско културно наслеђе (као и онога што није, или не би могло бити), него и за разумевање у којој мери је укупан концепт наслеђа компликован, вишезначан и подложен сталним променама. Преговори о југословенском наслеђу, са свим својим емоцијама на једној, и политикама на другој страни, показују на који се начин одвијају процеси препознавања, селекције и дефинисања културног наслеђа из истог скупа елемената, у различитим срединама. И због тога је изложба *Ко је соко тај је Југословен* и текстови писани поводом ње (с различитим приступима и оценама њиховог деловања) важан сегмент разумевања не само прошлости него, пре свега, садашњости у којој живе наследници и соколске и југо/јужнословенске традиције.

СОКОЛИ ЈУГОСЛАВИЈЕ, ОРГАНИЗАЦИЈА И ДЕЛАТНОСТ

Веселинка Кастратовић Ристић*

* музејски саветник, Музеј историје Југославије, veselinka.kastratovic@mij.rs

На питање ко су били соколи добили бисмо различите одговоре, али ни један не би био комплетан. Неко би се сетио добрих спортских резултата, неко њихове привржености југословенској идеји, а неко политизације покрета и политичке реалности у којој је било тешко бити југословенски соко. У жељи да дамо свеобухватну слику соколског покрета, наглашене су делатности које су биле заједничке за сва соколска друштва у целој Југославији. Свесно заобилазећи политички контекст, осврт на појединачне појаве у функцији је парадигматичног приказа општег стања. Иако је соколски покрет својим трајањем обухватао скоро један век, ми ћемо се задржати на периоду од 1919. до 1941. године не следећи само хронолошку структуру. Простор нашег интересовања омеђен је границама Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије.

Соколски покрет је, у суштини, био отаџбински и ослободилачки. Настао је као одговор на покушаје германизације словенских народа у оквиру Аустроугарске монархије. Зато је соколски покрет у њој забрањиван, а његови су чланови гоњени и затварани. Стварање физички спремног и морално јаког народа који ће имати снаге да одбрани националне интересе и свој културни идентитет захтевало је дугорочан и стрпљив рад који је, пре свега, морао бити масован. Покрет, који ће постати панславистички, основан је у Прагу 1862. године као Прашко теловежбно друштво. Оснивачи су били др Мирослав Тирш и Јиндрих Фигнер. Друштву је 1864, на предлог Емануела Тонера, додато име Соко.¹

Соколске идеје имале су присталице међу јужнословенским народима. Прво је у Љубљани 1863. формиран Јужни сокол, а 1874. године и Хрватски сокол. У Србији је Прво београдско друштво за гимнастику и борење, које је основано 1881. године, прихватило соколску идеју и 1891. године променило је име у Београдско гимнастичко

¹ Емануел Тонер преводио је народне песме које је објавио Вук Караџић и био је задивљен особинама које је народ приписао птици соко. (Ante Brozović, Istorija sokolstva, U: *Sveslavensko sokolstvo – Soko Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1930, str. 10)

друштво *Соко*. До првог покушаја уједињења број националних соколских друштава јужнословенских народа значајно је порастао. У Загребу је, јуна 1914. године, била прихваћена декларација о уједињењу југословенског соколства, али је у Љубљани забрањен слет на коме је она требало да буде прочитана. Неколико дана касније десио се Сарајевски атентат.

Ратне невоље од 1912. до 1918. године прекинуле су рад соколских друштава. Велики број чланова остао је на бојном пољу, а вежбалишта су била потпуно уништена. После Првог светског рата и стварања заједничке државе, Краљевине СХС, југословенски оријентисани прваци националних друштава су, јануара 1919. године, на састанку у Загребу постигли договор о уједињењу. На Видовдан, 28. јуна 1919. године, у Новом Саду уједињена су сва соколска друштва и основан је Соколски савез Срба, Хрвата и Словенаца (СССХС). У новим околностима соколске организације преузеле су на себе задатак да „служећи народу, спроведено јединство и уједињење сокола може да послужи као помоћ и средство да се тај процес изван Соколства без кризе, што боље, јаче и лепше, сврши и у народу.“² Према статуту, задатак соколства био је „стварање физички здраве, крепке, морално и интелектуално развијене омладине, националном свешћу прожете, духом словенске солидарности надахнуте и великим и општим идеалима човечанства задојене омладине која ће чувати тековине тадашње генерације – уједињење и независност.“³ Поред јачања морала и честитости, циљ је био и јачање братске слоге и народног јединства као и афирмисање међу троиме-ним народом идеје уједињења, југословенства и словенства. Следеће, 1920. године, на главној скупштини у Марибору, СССРС мења име у Југословенски соколски савез (ЈСС).

Југословенски соколски савез своју делатност разграњао је у скоро свим областима друштвеног живота. Савез је много радио на културно-просветном уздизању и мо-ралном одгајању „до најдостижније савршености“.⁴ На Другом соколском сабору у За-гребу, 18. августа 1924. године, дефинисана су начела и задаци на којима је соколска друштва требало да заснивају свој рад. „За главну задаћу соколства у слободној др-жави сматрамо: узгојити сваког члана, а тиме такође сваког припадника југословенс-ког народа тако да постане добар, телесно, душевно и ђудоредно хармонички развит здрав човек“.⁵

Савез је имао добру организациону структуру која је пирамидално обухватала члан-ство и руководила бројним активностима. Сви чланови друштва били су равноправни без обзира на пол, занимање, верску и националну припадност ако су „у свом животу непорочни“. Своју политичку оријентацију чланови соколског друштва нису могли да испољавају у оквиру друштва које је било неполитично, а у јавном деловању очекива-

² Dušan M. Bogunović, *Sokolske reči Dra Laze Popovića*, Zagreb, 1928, str. 14.

³ A. Brozović, *nav. delo*, str. 92.

⁴ Organizacija jugoslovenskog sokolskog saveza, Ljubljana, 1925, str. 2.

⁵ *Isto*, str. 7.

Соколска деца после јавног часа на летњем вежбалишту, Београд, 1937. (Фото-архив МИЈ)

ло се да се придржавају соколских начела и да „не смеју прекорачити границе сокол-ског братства, стрпљивости и достојности.“⁶

Припадници соколског друштва били су: соколска деца узраста од 6 до 14 година, соколски нараштајци, ученице и ученици старости од 14 до 18 година, и чланови и чланице, сви старији од 18 година. За децу и нараштајце родитељи су морали дати пристанак да буду припадници соколског друштва. Потенцијални члан друштва по-

⁶ *Isto*, str. 8.

пуњавао је пријавни лист и био је привремено/пробно примљен. Ако би се показао као савестан, одговоран и привржен соколској идеји, после шест месеци добио би легитимацију и соколску значку. Очекивало се да сви чланови до навршене двадесет шесте године буду и активни вежбачи, што често није био случај. Вежбање с мушким члановима друштва било је поверено начелницима, а са чланицама радиле су начелнице. Чланови су се једни другима обраћали с *brate* и *sestro* и поздрављали су се поздравом *Здраво*. ЈСС је 1924. године усвојио Ред за јавне наступе којим је прописана врста одеће и изглед чланова и чланица према приликама и активностима у којима су учествовали. За дефиле и свечане поворке била је обавезна свечана одора, на слетовима и такмичењима *вежбаћа одећа*, а за излете, путовања и дружења грађанска одећа са знаком. Свечана одора за чланове била је вунена, *соколско сиве боје*, с црвеном кошуљом. Капа је била у облику шајкаче у црној боји и на њој је било перо висине до дванаест центиметара. Женска одећа састојала се од тегет сукње и беле блузе која је на рубу рукава имала везене народне мотиве и око врата руб од црвене кукичане/хеклане врпце, док је марама за главу била црвене боје. Соколска одећа није се смела носити у свакодневним приватним приликама, нарочито не у кафани или на свадбама.

Соколским друштвом руководио је Управни одбор, а на челу друштва био је старешина. Сва друштва имала су тајника (секретара) и благајника, председника просветног одбора, начелника и начелницу. Техничко/спортско вођство друштва био је *предњачки збор*, а за оне гране друштвеног деловања које нису биле директно везане за телесне вежбе формирана су одељења и одсеци, као на пример просветно, лекарско, грађевинско одељење.

Дефиле сокола из Великог Бечкерека (Фото-архив Народног музеја Зрењанин)

Илустрације у боји: „Организација Савеза сокола Краљевине Југославије“, Наклада Југословенске матице, Љубљана 1930.

Бр. 1 и 2 соколска деца
Бр. 3 и 4 нараштајци
Бр. 5 и 6 нараштајке

1

2

3

4

5

6

Илустрације у боји: „Организација Савеза сокола
Краљевине Југославије“, Наклада Југословенске
матике, Љубљана 1930.

Бр. 7 и 8 чланови и чланице
Бр. 9 и 10 чланови
Бр. 9 и 10 чланице

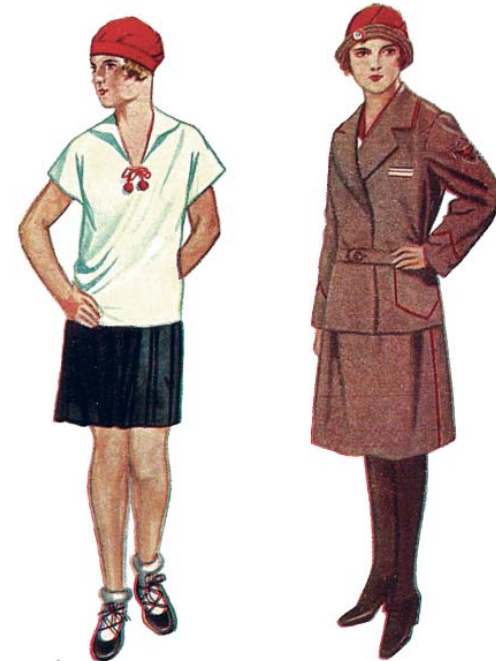
7

8

9

10

9

10

Соколско друштво, деца, нараштај, чланови и
старешине, Зворник, 1929. (Фото-архив МИЈ)

Соколска друштва била су под управом соколских жупа које су биле чланице ЈСС. Соколске жупе биле су територијалне организационе јединице које су биле веза између Савеза и друштва, али и веза између друштава унутар жупе. Број друштава, као и број жупа био је променљив. Жупе су биле најбројније (33) на почетку оснивања Савеза, а од 1932. године било је 25 жупа са 1835 друштава и благом тенденцијом пораста броја друштава. На простору Србије сталне су жупе: Београд, Крагујевац (Шумадијска жупа), Ниш (Моравска жупа), Нови Сад (Бачка), Ужице (Златиборска) и Велики Бечкерек (Зрењанин), а повремене: Шабац, Зајечар, Суботица, Ваљево, Вршац (Банатска), Ибарско-дивизијска и Призрен.

Југословенски соколски савез обухватао је све жупе и сва друштва. Савезом су управљали сабор, главна скупштина, савезни одбор и старешинство. За првог старешину 1919. године био је изабран др Иван Оражен, човек изузетне биографије и дугог со-

колског стажа. После његове смрти, 1921. године, старешина је био др Владимир Равнихар, а од 1924. до 1929. године Енгелберт Гангл. Соколски савез радио је на оснивању жупа и друштава, организовању предњачких течајева, јавних вежби, такмичења и слетова, штампању соколске литературе и званичних гласила: Соколски гласник, Соколићи, за млађе чланове, Наша радост. Дан уједињења и стварања Југославије, 1. децембар, био је одређен за Соколски дан, празник који је свечано обележаван. Музика којом су започињала сва значајна дешавања икоја се најчешће чула била је свесловенска химна Хеј Словени.

Поред спортских активности, које су биле видљиве кроз јавне вежбе и слетове, соколска друштва су, не само за своје чланове, организовала академије, игранке и забаве, представе *дилетантских* (аматерских) соколских позоришта, предавања и јавне часове. На предавањима се говорило о соколским начелима и идеологији, али и о штетности алкохола, о лековитом биљу, о очувању здравља и превентивним мерама у борби с туберкулозом, колером, пегавцем и полним болестима.

Друштвени живот, пропагандну и културно-просветну делатност соколских друштава подстицао је Просветни одбор који је предлагао и пратио рад на формирању библиотека и читаоница, оснивању позоришта, музичких секција, организовању предњачких (инструкторских) течајева.

У Соколском гласнику често су објављивани спискови књига које је било пожељно набавити као и савети где и по којој цени се могу купити. Соколска друштва самостално су се обрађала издавачима молбама за поклањање књига или за одобравање попушта на нека издања. У соколским библиотекама најбројније су биле књиге које су се односиле на врсте вежби и начине вежбања, али и на соколски идеолошки рад.⁷ Прикупљана је медицинска литература као и књижевна дела југословенских и страних писаца. Нека друштва су у првих неколико година рада успела да прикупе неколико хиљада књига и да формирају богате библиотеке.

Иако је Савез у Гласнику предлагао драмска дела погодна за сценско извођење, организовање позоришних представа, најчешће једночинки, због услова у којима су друштва радила, није било могуће у свим друштвима. Ипак, у неким градовима (Бечкерек, Крагујевац, Тузла) годинама су радила само соколска позоришта која су била културно средиште друштвених дешавања. Тридесетих година соколска позоришта постаће знатно бројнија, а значајно ће се радити и на развоју луткарских позоришта.

Део идеолошко-просветног рада била су и обележавања важнијих датума из националне историје као и годишњица везаних за националне јунаке или историјске личности по којима су нека друштва носила имена.⁸ И поред јасног југословенства, ЈСС је

^[1] На пример: DrTichy, Higiјena tјeloveјzbe; Liedbek-Bučar, Švedska gimnastika; Tomašić, Gimnastičke igre; Dr Božo Vinković, Bit misli sokolske; Dušan Bogunović, Sokolska prosveta u druштvu i narodu

^[2] Ј.Ј. Штросмајер (Осијек), Краљ Петар Свачић (Загреб), Светозар Милетић (Нови Сад), Петар Мркоњић (Бања Лука), Алекса Шантић (Мостар), П.П.Његош (Цетиње), Краљевић Марко

I. Oražen

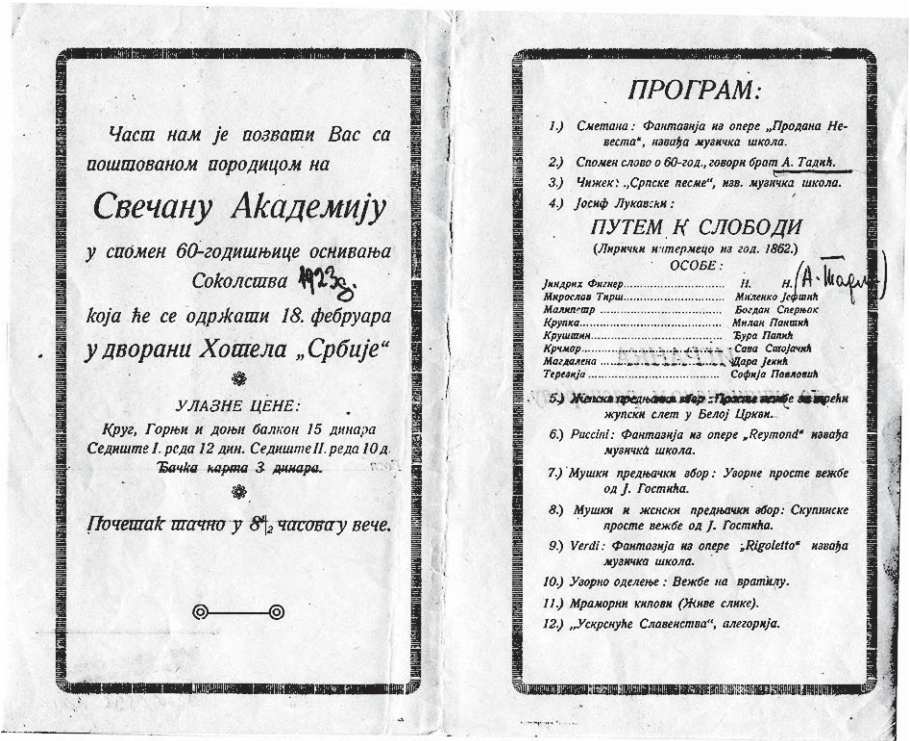
Иван Оражен, Соколски гласник, Љубљана, 1924.

Програм Свечане академије, Велики Бечкерек, 1923. (Фото-архив Народног музеја Зрењанин)

подржавао очување националне културне традиције као што су народна поезија или народне игре.

У циљу узајамног упознавања чланова и чланица организоване су посете другим жупама, учествовања на окружним и жупским слетовима, заједнички излети, летовања на мору или планини.

Југословенски соколски савез интезивно је радио на унапређењу физичког васпитања школске омладине. Недостатак стручног кадра био је препрека у квалитетном раду. Зато се Савез обраћао Министарству просвете ради побољшања физичког васпитања школске омладине и *наобразбе наставника теловежбе*. Сам Савез организовао је течајеве за предњаке који су радили с нараштајцима. Урађени су нацрт Закона о физичком васпитању и предлог за оснивање факултета за *образовање у области гимнастике*. ЈСС се залагао код Министарства војске да члановима буде краћи војни рок.

(Скопље), М.Тирш, П. Зрињски, Вук Караџић.

Ансамбл представе *Три бећара*, Петровград (Велики Бечкерек), 1938. (Фото-архив Народног музеја Зрењанин)

Значајну улогу у раду ЈСС-а и ширењу соколске идеје имао је Соколски гласник, у коме су текстови писани на словеначком, српском и хрватском језику. Гласник је штампан у Љубљани, а први уредник био је др Лаза Поповић. Поред извештаја о раду соколских жупа и друштава било је ту и едукативних текстова о штетности алкохола и дувана, „о унаказивању тела с помодним оделом“,⁹ препорука нове литературе, приказа нових књига. Поред извештаја с терена у којима су пописиване активности друштава, писано је и о нападима на соколе, о конкурентности нових спортова, као што је фудбал који је за омладину био забавнији од гимнастичких вежби. Савез је штампао и Соколску просвету, а поједина друштва штампала су своја гласила као што су: Соко Душана Силног, Вестник, Соколски вестник, Сокол на Јадрану, Соколска мисао и други. Савез је користио све врсте штампаних медија за пропаганду својих активности и за позивање новог чланства. Графички дизајн плаката, разгледница, повеља и диплома као и соколски знак, значке и плакете радили су познати уметници. Међу њима је пионир југословенског дизајна, Драгутин Инкиостри, који је у „декоративном и патриотском маниру“¹⁰ радио плакате за свесоколски слет у Љубљани и слет у Великом Бечкерек. Савез је сарађивао с Д. Стојановићем, И. Мештровићем, Л. Долинаром, Ф. Кршинићем, Т. Косом, И. Коларевићем и другима. За велике манифестације, какви су били свесоколски слетови, ЈСС је расписивао конкурс за уметничко решење комплетног пратећег материјала. Поред идеала лепог тела, „уметничка соколска вежба на справама и уметничке и симболичке просте вежбе“¹¹ требало је да буду инспирација за уметнике који ће својим делом помоћи у ширењу соколске идеологије. На томе су радили и композитори који су писали музику за соколске песме. Најпознатији међу њима био је Светолик Пашћан.

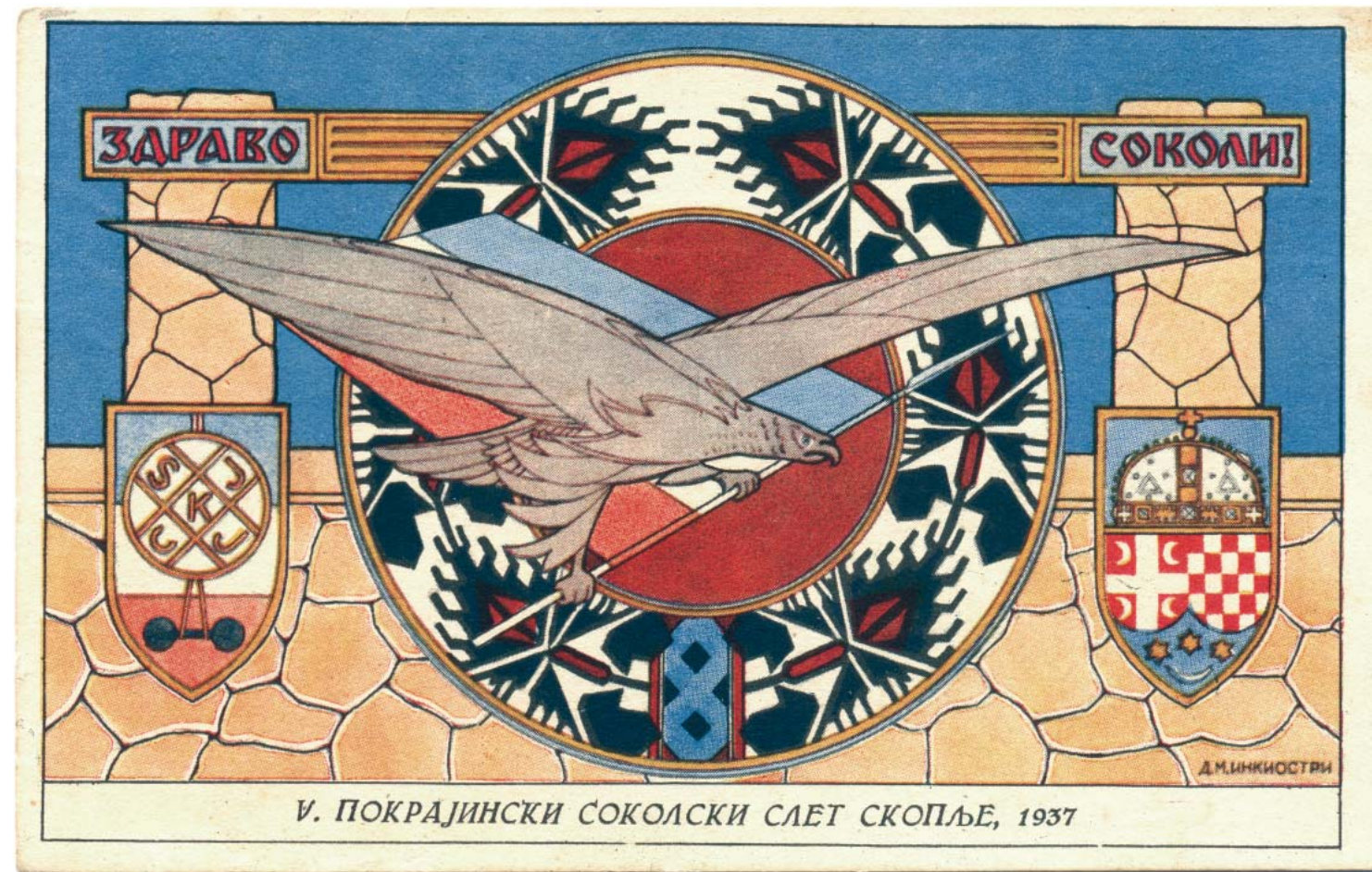
⁹ *Соколски гласник*, 1924, VII–VIII, 204.

¹⁰ Мр Соња Вулешевић, *Драгутин Инкиостри Медењак*, стр. 32.

¹¹ Милорад Јовић, *Соколство у светлости науке*, стр. 17.

Иако су соколи своје чланство васпитавали као *свесне држављане* са осећањем одговорности за судбину државе, режим није значајније улагао у рад ЈСС-а. Помоћ је била периодична и углавном се односила на организовање слетова. Неке активности биле су под покровитељством краља Александра Карађорђевића. Зато је Савез налазио начине да финансијски помогне рад друштава. За путовања на жупске и свесоколске слетове од државне железнице соколи су добијали и до 50% попуста на возне карте. Друштва која су имала музички, позоришни или певачки одсек била су врло активна у својим срединама и припремала су годишње и преко стотинак приредби на којима су, осим прихода од улазница и продаје разгледница и значака, прикупљани добровољни прилози и организоване лутрије. За велике подухвате, као што су градња вежбалишта или соколских домова, поред вишегодишњег прикупљања новца жупе су се узајамно помагале позајмицама или донацијама. Питање успешније сарадње с државом остало је нерешено све до 1929. године.

Разгледница штампана поводом Петог соколског слета, рад Д. Инкиострија, Скопље, 1937. (Фото-архив Народног музеја Зрењанин)

Чињенице да је соколско југословенство било изворно, да је настало још пре уједињења Краљевине и да је чланство васпитавано под паролом *Ко је соко, тај је Југословен* утицале су на одлуку државе да после увођења Шестојануарске диктатуре 1929. године не забрани рад ЈСС-а. Држави је била потребна организација која ће идеју интегралног југословенства учврстити у народу. Национални и општекултурни значај соколског покрета био је потребан режиму који је хтео да прошири своју власт и зато се говорило да „нема покрета који би савесније, здравије, боље деловао на прогрес нашег народа него што је то соколство.“¹² Настојање режима да угаси/забрани рад многобројних друштава и савеза, али да остави могућности за шире деловање, утицало је „да се у циљу физичког, моралног и националног васпитања здруже све здраве снаге народа у једну витешку организацију – Соко Краљевине Југославије“.¹³ Потпуно подржављење сокола извршено је Законом о оснивању Сокола Краљевине Југославије (СКЈ) 5. децембра 1929. године. Тако је СКЈ одређен за државну организацију за физичко васпитање народа. Тада соколски покрет добија значајно место у државној политици која је очекивала да ће покрет својим просветним радом утицати на трајно духовно уједињење целокупног народа и стварање јединствене Краљевине Југославије. Независтан положај Сокола нарушен је чињеницом да су Управу ССКЈ именовали и разрешавали министри просвете, војске и морнарице уз сагласност председника Министарског савета. На чело Сокола био је постављен нови старешина, престолонаследник Петар II Карађорђевић, а његов заменик био је дотадашњи старешина Енгелберт Гангл.

Соколски прваци покушали су да представе да нова реорганизација Савеза није утицала на већ установљене соколске идеје. Ново време захтевало је и нове акције: „Соколство тражи здраву, задовољну југословенску нацију. Потребно је створити и усавршавати честит тип југословенског човека, душевно слободног и социјално обезбеђеног југословенског човека.“¹⁴ Поред организоване помоћи самим члановима ССКЈ, требало је радити на сузбијању неписмености, на подизању „хигијенских и просветно-културних домова села“,¹⁵ на привредном уздизању народа...

Захваљујући новом начину (државног) финансирања, соколска друштва појачала су своје раније установљене активности. Број чланова и број нових соколских друштава био је у значајном порасту и са око 72000 за годину дана расте на преко 134000, а 1932. године има око 246000 чланова. Долази до промене социјалне структуре чланства јер у друштвима расте број сељака и државних намештеника, који у претходном периоду није био велики. И даље су најбројнији чланови учитељи и професори, војна лица, занатлије и трговци.¹⁶

^[12] Dušan M. Bogunović, Današnji problem sokolske prosvete, Sokolska prosveta, бр. 2, 1931, стр. 34.

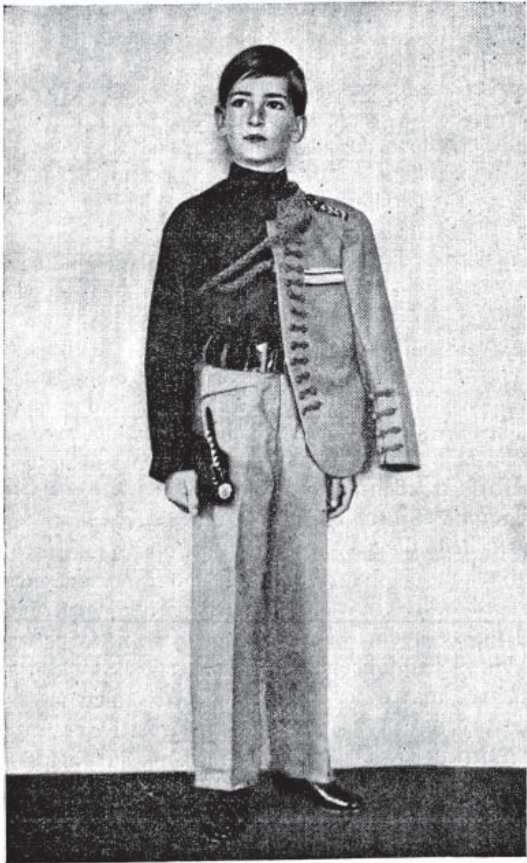
^[13] Љубодраг Димић, Културна политика Краљевине Југославије 1918–1941, I, Београд 1996, 436.

^[14] Др Милорад Драгић, Улога соколства у најновијој историји Југословена, Општинске новине, Београд, 633.

^[15] Слободан Ж. Видаковић, Социјални задаци соколства, Општинске новине, Београд,638.

^[16] Види: Н. Жутић, Г. Крагујевић.

Sokolskom snagom svom

Za Kralja, za narod, za mići domZdravo!

Престолонаследник Петар II Карађорђевић, старешина Сокола Краљевине Југославије, Соколска просвета, Нови Сад, 1934.

Интезивна изградња соколских домова допринела је и порасту музичких и позоришних секција и оснивању бројних позоришта лутака. Организовани су позоришни течајеви где су полазници учили основне вештине луткарства. Неки градови већ су имали развијену соколску позоришну традицију и имали су завидан репертоар. Број соколских позоришта у Југославији периодично се кретао од 250 до 300 позоришта с преко 3000 чланова.¹⁷

Соколи су, осим развијене издавачке делатности, почели да освајају и нове медије. На Бледу је 1934. године снимљен пропагандни филм *Ој лети сиви соколе* који је дистрибуиран и гледан широм Југославије. На грамофонским плочама снимане су соколске песме, а препорука Савеза СКЈ соколским друштвима била је да у својим просторијама обавезно имају радио-апарате, *ово најмодерније средство за пропаганду*. Радио Београд објављивао је вести везане за соколски рад. По угледу на чешке соколе припремане су изложбе о соколском раду, а током Свесоколског слета у Београду организован је и сајам књига.

Соколске чете, које су радиле по селима, увећале су број предавања с темама важним за развој пољопривреде. Соколи су доносили и садили нове воћке, помагали приликом куповине семена, у неким жупама организовали су и огледна добра где су садили медоносне врсте биља. Организовали су течајеве о пчеларству, посредовали у повољнијој куповини алатки за пчеларе и доносили нове кошнице. У селима су организовани алфабетски течајеви. У Соколској просвети постојала је редовна рубрика Соколско село, а од 1937. године излазио је и Календар – Соколска њива са саветима корисним за пољопривреднике.¹⁸

Соколи Југославије истрајавали су у свом словенству и били су учесници свих слетова у Прагу. На позив бугарских јунака југословенски соколи су 1939. године учествовали на свесловенском слету у Софији.

У време намесништва и владе Милана Стојадиновића, од 1935. до 1939. године, поново почињу с радом национална удружења и партије. У таквим условима рад сокола био је отежан. У редовима Сокола Краљевине Југославије 1938/1939. године било је око 384000 чланова и били су најмасовнија организација југословенске оријентације. Напуштени од државе, у атмосфери сепаратистичких и тоталитарних идеологија, соколи су били гоњени због истрајавања на позицијама интегралног југословенства и спремности да се организују за одбрану од наступајућег нацизма. У таквим условима соколски рад био је отежан и, с већ постојећом тенденцијом смањења броја чланова, дошло је до гашења активности и обуставе рада.¹⁹

^[17] Саша Недељковић, Соколска драмска позоришта, www.srpskikulturniklub.com/sokolska-drama

^[18] Sokolska prosveta, Novi Sad 1934/1938.

^[19] Др Габријела Крагујевић, Соколство у Србији (1918–1941), Београд 2008, стр. 133–138.

Закључак

Независно од услова у којима су радили, Соколи Југославије су у периоду од 1919. до 1941. године опстајали на основној соколској идеји „стварања физички здраве, крепке, морално и интелектуално развијене омладине, националном свешћу прожете, духом словенске солидарности надахнуте“. У циљу спровођења своје идеологије направили су добро организован савез који је успевао да подстиче али и руководи свим активнос- тима. Иако су највидљивије биле спортске активности (такмичења, слетови, учешће на свесловенским слетовима) и рад на физичком васпитању омладине, соколске кул- турно-просветне делатности биле су такође бројне. Њихова издавачка делатност мак- симално је искоришћена за пропаганду њиховог рада, али и за едукацију чланова. На основу свеукупне делатности, као и броја чланова соколских друштава, могли бисмо закључити да је то била изузетно јака организација, али реална снага Савеза сокола није била велика током свих двадесет година деловања.

Литература

Bogunović, Dušan M., Današnji problem sokolske prosvete, *Sokolska prosveta*, бр. 2, 1931.
Brozović, Ante, *Soko Kraljevine Jugoslavije*, Београд, 1930.
Видаковић, Слободан Ж., Социјални задаци соколства, Општинске новине, Београд, 638.
Вукашиновић, др Владан М., *Соколство у Смедереву, 101 година соколства и 128 година гимнастике (1885–2013)*, Смедерево, 2013.
Вулешевић, мр Соња, *Драгутин Инкиостри Медењак, пионир југословенског дизајна*, Београд, 1998.
Димић, Љубодраг, *Културна политика Краљевине Југославије 1918-1941*, I, Београд 1996.
Драгић, др Милорад, Улога соколства у најновијој историји Југословена, *Општинске новине*, Београд, 633.
Žutić, Nikola, *Sokoli, ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929–1941*, Београд, 1991.
Крагујевић, др Габријела, Соколство у Србији (1918–1941), *Телесно вежбање и спорт у Србији (1857–2007)*, Београд, 2008.
Недељковић, Саша, Соколска драмска позоришта, www.srpskikulturniklub.com/sokolska-drama *Organizacija jugoslovenskog sokolskog saveza*, Ljubljana, 1925.
Стојић, Марија, Визуелна култура Сокола, *Новопазарски зборник*, бр.31 (Нови Пазар, 2008).
Телесно вежбање и спорт у Србији (1857–2007), (150 година организованог телесног вежбања и спорта и 125 година соколства у Србији), Зборник радова, гл. уред. др Стефан Илић, Београд, 2008.
Тимотијевић, Милош, *Соколи Чачка, 1910–1941*, Чачак, 2006.
Тимотијевић, Милош, *Соколско друштво у Чачку, 1910–1941*, Чачак 2006, 22 (каталог изложбе).
Цветковић Душан, *Соколи и соколски слетови 1862–1941*, Београд, 2007.

Периодика

Општинске новине, Београд, 1930.
Илустровано време, Београд, 1930–1931.
Sokolski glasnik, Ljubljana 1919–1938.
Sokolska prosveta, vesnik prosvetnog odbora Saveza sokola Kraljevine Jugoslavije, Novi Sad 1934–1938.
Sokolski zbornik, urednik Ante Brozović, Београд, 1934, 273 + I–CLX.

SUMMARY

YUGOSLAV FALCONS - ORGANIZATION AND ACTIVITY
Veselinka Kastratović Ristić

The Falcon movement emerged in the Czech Republic as *Prague Physical Training Union* with the aim of creating physically ready and morally strong people. It very quickly gained supporters among the South Slavs living in the area that will, after December the 1st 1919, be named the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and from 1929, the Kingdom of Yugoslavia. National Falcon societies, united in Yugoslav Falcon Union, formed the avant-garde movement which worked on strengthening fraternal harmony and national unity and on affirming the idea of unification, Yugoslav and Slavic nationality among the *three-name nation*.

Yugoslav Falcons had a good organization which pyramidally included all members. The base consisted of Falcon societies who were gathered in Falcon parishes organized in the union. From 1920 it was the Yugoslav Falcon Union, and since 1929, Falcon Union of the Kingdom of Yugoslavia.

Falcons worked on the physical development of youth and their members exercised actively until they turned 26. Sport activities were most visible in competitions, public exercises and slets. Educational upbringing was provided in lectures based on Falcon principles and ideology, about harmfulness of alcohol, about medicinal plants, health care and prevention of tuberculosis, cholera, typhus and sexually transmitted diseases. Falcon societies worked on opening libraries and reading rooms, music sections were active, amateur puppet theaters were opened in some cities and they were the main venues of social activities. In the countryside, Falcon troops organized lectures on beekeeping, new varieties of fruit, ways of growing honey and other plants.

Yugoslav Falcons thrived on the idea of integral Yugoslavism and Slavism even when it was not the right time for such ideas. Shortly before the Second World War, separatist and nationalist ideas influenced the work of Falcons, making it difficult and suppressed, which led to suspension of activities of this mass and, for twenty years period, very active organization.

SOKOLSTVO NA SLOVENSKEM

Tomaž Pavlin*

* Tomaž Pavlin, doc.dr., UL Fakulteta za šport, Ljubljana, Slovenija, tomaz.pavlin@fsp.uni-lj.si

Sokolstvo na Slovenskem ima glede na politični okvir ter značaj delovanja dve kronološko zaključeni zgodovinski obdobji: prvo, narodotvorno ali avstroogrsko, od ustanovitve prvega društva Južni Sokol leta 1863 v Ljubljani do konca prve svetovne vojne in drugo, drža-votvorno ali jugoslovansko, ko se združijo južnoslovanski sokoli v novo in enotno sokolsko organizacijo. Drugo obdobje se zaključi z osvoboditvijo in »fizkulturnim« preoblikovanjem telesnokulturnega življenja v komunistični Jugoslaviji. Po Informbiroju leta 1948 se je »fiz-kultura« preuredila in je bila ponovno organizirana samostojna Telovadna zveza. Leta 1951 je bila na seji Izvršnega odbora (IO) Telovadne zveze Jugoslavije na dnevnem redu vrnitev starega sokolskega ime. IO je sicer priznal pomembno nacionalno vlogo sokolstva med drugo svetovno vojno, vendar pa primerno političnim razmeram opozoril na dogodke med NOB, da se je sokolstvo, »razen v Sloveniji, kjer se je vključilo demokratično krilo Sokola z večino članstva v enotno vseljudsko OF, ... v vseh drugih predelih Jugoslavije, razen izjem, vključilo v četniške formacije, ali pa idejno podpiralo borbo proti NOV in POJ. Iz navedenih razlogov je IO zaključil, da je ime Sokol za organizacijo nesprejemljivo.« Telovadna zveza se je zato poimenovala Partizan-zveza za telesno vzgojo, kajti »Partizan pomeni danes vsem našim narodom največji simbol junaštva, požrtvovanja, nesebičnosti, tovarištva in ljubezni do domovine in svobode tako, da bo pomenilo to ime za množično telovadno orga-nizacijo največjo čast in ponos, saj je prav ta organizacija poklicana, da poleg Zveze borcev nadaljuje s svetlimi vzgojnimi tradicijami naše NOB med svojim članstvom.«¹ V Sloveniji je bilo preimenovanje Telovadne zveze Slovenije v Partizan potrjeno aprila 1952, čemur so sledila tudi preimenovanja društev. Po slovenski osamosvojitvi (1991) se je nekaj starejših slovenskih telovadnih društev ponovno poimenovalo Sokol, druga so obdržala ime Parti-zan, Zveza Partizan Slovenije se je preimenovala v Športno unijo Slovenije (1993), na drugi strani pa je bila ustanovljena Sokolska zveza Slovenije (1995).

¹ Telovadec, 1951.

Slovenski Sokol

Organiziranje sokolstva na Slovenskem sovpada z demokratizacijo habsburškega cesarstva po letih 1860 in 1861, ko je cesar Franc Jožef z ustavnimi spremembami omogočil društveno življenje. Pred tem je v Ljubljani telovadila skupina mlajših Ljubljančanov pod vodstvom demobiliziranega častnika Steva Mandića (poslovenjen v Štefan Mandič), ki se je po 1839 naselil in ustalil v Ljubljani. Pobuda o telovadnem društvu je bila dana poleti 1862, vendar je bilo društvo zaradi oblastnega oviranja ustanovljeno 1. oktobra 1863. Društvo se je poimenovalo Južni Sokol in navezalo stik s severnim slovanskim bratom Praškim Sokolom, ni pa bilo društvo ustanovljeno po vzoru Praškega Sokola, kar se pogosto navaja. Navezava stika in razmerja s Pražani je bila glede na obujeno panslovansko razpoloženje osnova za poznejše sokolsko panslovanstvo. Južni Sokol je bil 1867 oblastno razpuščen zaradi t.i. sokolskega ekscesa, pretepa Sokolov z Nemci, leta 1868 pa so bivši člani ustanovili novo društvo Ljubljanski Sokol.

V zgodnjem obdobju sokolstva so bili značilni navdušenost in tudi širitev podružnic izven Ljubljane, nesistematično strokovno delo ter posledično ranljivost na politične razmere v avstroogrskem cesarstvu, zlasti ob centralistično-germanizacijski in protinarodni politiki avstro-nemških liberalcev v sedemdesetih letih 19. stoletja. Ta politika je blokirala včlanjevanje proslovenskega javnega uradništva in dijaštva in to obdobje je preživel le Ljubljanski Sokol, ki je že vzpostavil tudi redno telovadbo. V začetku osemdesetih let nastopi vlada grofa Edvarda Taaffeja, do narodnega vprašanja politično milejša vlada. Sproži se širitev sokolstva in organiziranje društev po slovenskih deželah.² Pomembna je bila ustanovitev Sokola v Trstu leta 1882, ki je bil po številu tamkaj živečih Slovencev največje slovensko mesto. Prva pobuda v Trstu datira v leto 1869, vendar je ustanovitev oblast zavrnila z izgovorom, da »novo društvo bi utegnilo pri sedanjih okoliščinah javni mir kaliti« in ga je »potrebno obravnavati kot politično«,³ medtem ko pred tem niso zavrnilo ustanovitev italijanskega gimnastičnega društva.

Ob organizacijski širitvi je Ljubljanski Sokol prevzel vlogo matičnega društva. V Ljubljanskem Sokolu je v devetdesetih letih nastopil z delom Viktor Murnik, ki je po letu 1895 pričel uvajati sistematično telovadbo in strokovna izobraževanja ter uveljavil telovadbo kot osrednjo društveno dejavnost. Zgledujoč se po Čehih je strokovno znanje črpal pri tedaj že pokojnem Miroslavu Tyršu. Doba Murnikovega strokovnega delovanja in rast sokolskih društev ob koncu 19. stoletja in v začetku 20. stoletja je označena kot sokolski preporod, značilna po uvedbi strokovnosti in izobraževanja vaditeljev, ženski telovadbi, organizacijski ekspanziji ter združitvi sokolskih društev v enotno narodno Slovensko sokolsko zvezo (SSZ) leta 1905. Slednja je presegala slovensko tradicionalno deželno razdeljenost in bila

² Sokolstvo se širi po Kranjski, ki jo je vlada Taffeja priznala kot slovensko deželo in je postala osrednja ali matična slovenska dežela, Štajerski (težo matičnega društva je prevzel Celjski Sokol ustanovljen 1890), Goriški in Tržaški z Istro in skromno tudi po Koroški. Med Slovenci v Prekmurju in Porabju na Madžarskem ter v Furlaniji v Italiji (Beneški Slovenci) se sokolstvo pred prvo vojno ne širi.

³ V: Pavletič, Sokoli Tržaškega Sokola, str. 11.

Južni Sokol, 1863 (Spomenica)

telesnokulturna plat narodno-političnega programa Zedinjena Slovenija.⁴ Leta 1907 se je SSZ včlanila v Mednarodno gimnastično zvezo in telovadne vrste so zastopale slovensko telovadbo in slovenstvo na mednarodnih tekmovanjih pod narodnim imenom, medtem ko narodno-politična entiteta Slovenija upravno ni obstajala.

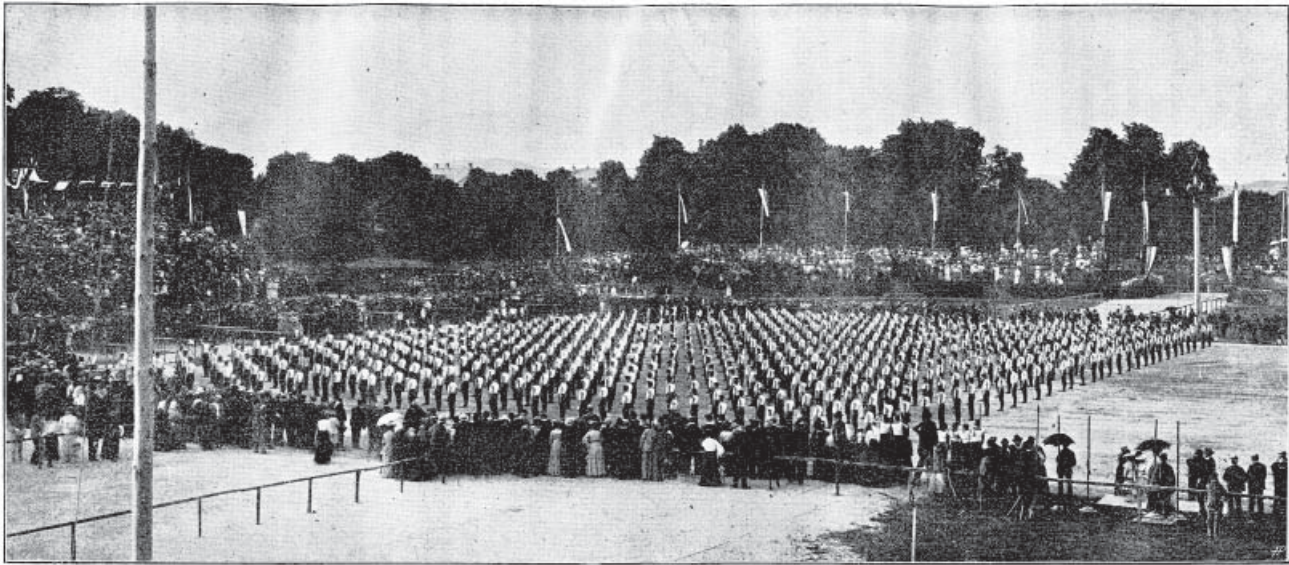
Sokolsko preporodno delo v Habsburški Monarhiji v letih pred prvo svetovno vojno je sovpadalo s slovenskim narodno-političnim bojem za narodno emancipacijo, zato je sokolsko delo tudi intenzivno narodotvorno delo. Vzporedno je med Slovani konec 19. stoletja oživila politika neoslovanstva. Sokolstvo je postalo njen praktični del, ki se je manifestiral na vse-slovanskih druženjih na sokolskih zletih zlasti v Pragi ali pa tudi na slovanskem jugu npr. 1904 v Ljubljani, 1906 v Zagrebu in 1910 v Beogradu. Poleg tega so slovenski Sokoli skupaj s sorodnimi slovanskimi zvezami leta 1908 ustanovili Slovansko sokolsko zvezo s sedežem v Pragi, znotraj te pa je stekla tudi pobuda o južnoslovanskem povezovanju in organiziranju zveze. Le-ta bi se morala realizirati na vsesokolskem zletu v Ljubljani 1913, ki pa ga je vlada prepovedala, zato so se zastopniki slovenskega, hrvaškega in srbskega sokolstva sestali 18. junija 1914 v Zagrebu. Na sestanku je Hrvat Lazar Car poudaril, da je sestanek zaupnega značaja in razložil, da so »Hrvati, Slovenci in Srbi en narod, enakega karakterja in zato morajo imeti skupno bodočnost.« Ivan Oražen, starosta slovenskega sokolstva, je poudaril, da je »medsebojna zveza Slovencev s Hrvati in Srbi postala posebej pomembna po balkanskih vojnah« ter v imenu Slovencev izjavil, da »je brezpogojno za ustanovitev Jugoslovanske sokolske zveze.« Predstavnik srbskega sokolstva Đuro Paunković (iz Kraljevine Srbije) je poleg jugoslovanskega povezovanja izrazil tudi željo, da bi se »bratje Bolgari vrnili med ostale slovanske brate«, vlogo posrednika naj bi opravili Hrvati. Po načelnem soglasju o združitvi je Oražen predlagal, da bi se vse podrobnosti razpravljale ob priliki bližnjega vsesokolskega zleta sredi avgusta 1914 v Ljubljani,⁵ vendar je potek dogodkov na glavo postavil atentat na prestolonaslednika Franca Ferdinanda in začetek prve svetovne vojne.

Predvojna ideja jugoslovanskega sokolstva je imela namen ustvariti močno sokolsko in nacionalno gibanje na jugu, ki bi izhajalo iz tukajšnjih razmer, ki bi odpravljalo medсловanske spore in nudilo »odpor proti pritiskom tujcev«, služilo za »pripravo odločne borbe s tujci« ter skrbelo za zbližanje južnih Slovanov.⁶ Z izbruhom prve svetovne vojne je bilo sokolsko gibanje na Slovenskem, ki je tedaj združevalo že preko 110 organizacijskih enot (društev in odsekov) v 9 župah ter preko 7500 članov in članic, prekinjeno, nad njimi je bil poostren policijski nadzor, ker so kot slovanofili veljali za morebitne nasprotnike Monarhije.

⁴ V procesu »pomladi narodov« 1848 je bil oblikovan politični program Zedinjena Slovenija, ki naj bi v politično-upravno enoto združil Slovence notranjeavstrijskih dežel med Jadranom in Dravo. Program je bil narodno-politična podlaga boju za narodno emancipacijo.

⁵ Sokolski glasnik, 1919, Pokušaj osnivanja Jugoslavenskog Sokolskog Saveza.

⁶ Sokolski glasnik, 1919, Ideja Jugoslavenskog Sokolskog Saveza.

Jugoslovanski Sokol

S koncem prve vojne, prevratom, ustanovitvijo Države Slovencev, Hrvatov in Srbov 29. oktobra 1918 in združitvijo s Kraljevino Srbijo 1. decembra 1918 v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, so se udejanile tudi južnoslovanske sokolske ideje in pobude. Slovenska sokolska zveza je o svojem delovanju v jugoslovanski državi razpravljala 6. januarja 1919 na »informativnem sestanku zastopnikov slovenskega sokolstva« ter se izrekla za »centralizacijo in zedinjenje vsega Sokolstva v državi SHS pod praporom Jugoslovanskega Sokola.«⁷ Vzpostavili so stik z ostalimi sokoli v novi državi, na drugi strani pa izgubljali stik s slovenskim sokolstvom, ki je ostalo izven jugoslovanskih meja, to je iz goriške, tržaške in idrijske župe, ki so statistično šteje skoraj tretjino slovenskih društev in članstva, ženskega pa celo polovico. Na Primorskem so sokoli sicer obnavljali delovanje, vendar so naleteli na okrepljen italijanski nacionalizem, ki je prerasel julija 1920 v požig tržaškega Narodnega doma, kjer je bila tudi telovadnica Tržaškega Sokola, in razdejanja telovadnic drugih sokolskih društev na Tržaškem npr. pri Sv. Ivanu, v Rojanu in Barkovljah. Na Koroškem se je samostojno slovensko sokolsko delovanje zaključilo kmalu po oktobrskem plebiscitu leta 1920, s katerim je bila južna Koroška priključena avstrijski republiki pa čeprav so za priključitev k Avstriji glasovali tudi mnogi Koroški Slovenci. Na drugi strani pa se je sokolstvo širilo v Prekmurje, ki je bilo s trianonsko mirovno pogodbo 1920 priključeno Kraljevini SHS.

Zastopniki slovenskega, hrvaškega in srbskega sokolstva so se 26. januarja 1919 sestali v Zagrebu in se strinjali, da naj se glede na nove državno-politične okoliščine ustanovi enotna in močna organizacija jugoslovanskega sokolstva, narodne zveze pa prenehajo z delovanjem. Na seji je bila sprejeta deklaracija, da »narod Srba, Hrvatov i Slovencev jeste jedan.

⁷ Sokol, 1919, Občni zbor SSZ.

Tekmovalna vrsta Slovenske sokolske zveze za
»mednarodno telovadno tekmo« (svetovno prvenstvo) v
Torinu 1911 (Fakulteta za šport)

Sokolska društva Srba, Hrvatov i Slovencev bila su, jesu i moraju biti narodna društva. Narod je jedan, pa i sokolska društva moraju biti jedna.- Slavenstvo jeste jedno. Narod Srba, Hrvata i Slovencev bio je, jeste i mora biti slavenski i jedan. Slavenstvo je deo čovečanstva. Ideali čovečanstva su jedni. Slavensko Sokolstvo pa i Sokolstvo Srba, Hrvatov i Slovencev težilo je, teži i težiće za ostvarenjem tih ideala.«⁸ Združitevna skupščina ali sabor naj bi potekal na Vidov dan 1919. Marca 1919 je odbor nove zveze pričel izdajati v Zagrebu skupno glasilo Sokolski glasnik SHS, ki je izhajal v srbohrvaščini in slovenščini ter v latinici in cirilici.

Vidovdanski sabor in fuzija

Vidovdanski ali ustanovni sabor jugoslovanskega sokolstva v Novem Sadu je potekal pod načelom »en narod, ena država, eno sokolstvo.« Unitaristično sokolsko načelo je bilo sorazmerno političnemu »en narod, ena država« in narodnemu troedinstvu oziroma ideologiji jugoslovanskega enotnega naroda in treh plemen (Slovenci, Hrvati in Srbi). Sabor je sprejel sokolsko ustavo, ki je določala prehod plemenskih sokolskih organizacij v enotne jugoslovanske oziroma narodne organizacije. To je npr. na narodnostno mešanih ozemljih Hrvaške in Bosne pomenilo združevanje ali fuzijo plemenskih društev v enotna narodna ali jugo-društva in opustitev dotedanjih narodnih imen ali osebnosti v imenih društev, kar je bila praksa med Hrvati in Srbi. Kot zgled poimenovanja so že pred saborom navajali primer slovenskega in tudi češkega sokolstva, ki plemenskega imena v imenu društva nista uporabljala, pač pa Sokol tega ali onega kraja (npr. Ljubljanski Sokol, Tržaški Sokol), župa pa je bila poimenovana ali po regiji oziroma pokrajini ali po sedežu župe (npr. župa Ljubljana, Tržaška župa, Gorenjska župa).

V notranji organiziranosti je prevladala členitev na 25 žup, na Slovenskem najprej 6 nato 5 (župe Ljubljana, Kranj, Novo mesto, Celje in Maribor). Pri razmejevanju žup so poudarili,

⁸ Sokol, 1919, Sokolski savez SHS.

da je bilo za »razgraničenje župa ... važno, kako da se otmemo plemenskim granicama tako da se odazovemo vojnim razlozima, ekonomskim i saobračajnim prilikama.«⁹ Glede na italijansko zasedbo primorsko-dalmatinskih ozemelj je Grga Anđelinović (Split) predlagal, da sabor protestira proti italijanskemu nasilju, Slavko Fornazarič (emigrant iz Gorice), pa je predlagal resolucijo sokolov iz zasedenega ozemlja, ki je poudarila, da »najvišji cilj Sokolstva, svoboda, neodvisnost in sreča celokupnega naroda, do danes še ni izpolnjen, in ne bode tako dolgo, dokler ječi še en sam sin ali hči njegove domovine in najmanji košček pod tujim robstvom.« Zato v tem svečanem trenutku sokolskega združevanja prisegajo, da bodo za svoje vzvišene cilje posvetili vse svoje moči, se borili in delali, »dokler ne bo ves narod svoboden, srečen in združen, dokler ne bo pregnan zadnji neprijatelj iz Blagoslovljene rodne zemlje od Soče do Vardara«¹⁰ Resolucija je bila sprejeta enoglasno, sabor jo je poslal češkemu sokolstvu, sokolstvu v ZDA in zvezi francoskih gimnastov. Sabor je prav tako poslal pozdrav borcem Sokolske dobrovoljske legije v Medjimurju in Prekmurju.

Glede sedeža zveze je bil dan predlog o rotiranju sedeža na pet let med Ljubljano, Zagrebom in Beogradom, vendar je v praksi sedež Zveze ostal do leta 1929 v Ljubljani. Za starost (ali danes predsednika) je bil izbran Ivan Oražen (podstarosti Hrvat Lazar Car in hrvaški Srb Miloš Popović), za načelnika je bil izvoljen predvojni zmagovalec tekme za Slovanskega prvaka leta 1912 Stane Vidmar, za tajnika Riko Fuks, za blagajnika Bogumil Kajzelj, med odborniki pa je bil tudi Engelbert Gangl, poznejši starosta. Zveza se je poimenovala Sokolski savez SHS, kar je sprožilo načelno pripombo Lazarja Cara, ki je v imenu hrvaškega sokolstva predlagal, da bi že z imenom simbolizirali »novo dobo sokolstva« in predlagal ime Jugoslovanski sokolski savez. Pri tem se je skliceval na slovansko vzajemnost in del te vzajemnosti je ravno spajanje srbsko-hrvaškega-slovenskega imena, kajti sokolstvo je eno in ne bi bilo treba obdržati plemenske lastnosti in tradicije. Če je med sokoli iskreno prepričanje, da so »jedan narod, onda treba uzeti jedno pismo i jedan jezik, jedno ime, to treba da nam je sokolski cilj.«¹¹ Vendar so se odločili, da naj bo prvi korak k skupnemu imenu opuščanje plemenskih imen in oseb v imenih društev in žup, preimenovanje v Jugoslovanski sokolski savez (JSS) pa je sledilo na skupščini leta 1920 v Mariboru.

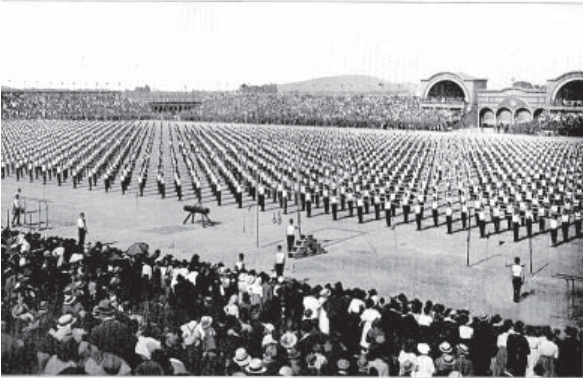
V letu 1920 se je JSS udeležil vsesokolskega zleta v Pragi, v času skupščine v Mariboru pa je bil organiziran pokrajinski zlet JSS. V prvem letu združenega sokolstva je bilo dvojne nevarnih žarišč, na eni strani združitveni proces v zagrebški župi in vprašanje sokolskega centralizma ali federalizma, na drugi pa zahteve po strokovni reorganizaciji oziroma prenovi telovadnega sistema izhajajoče predvsem iz Srbije. Že npr. v debati o »tehničnem delu« v Novem Sadu so nekateri priporočali švedski sistem in angleške igre (sport), narodne igre, hribolastvo, streljanje in nove metode v delovanju ter nasprotovali akrobatiki in atletiki. Nasprotno so slovenski sokoli na svoji seji januarja 1919 obravnavali le vprašanje odnosa do športa, ki je preko nogometa vse bolj prodiral v jugoslovanske kraje, medtem ko je bila sokolska Tyrševa telovadba nekaj samoumevnega in strokovni temelj. Strokovna razhajanja so odmevala tudi ob priliki udeležbe na vsesokolskem zletu v Pragi 1920, ko je zveza

⁹ Sokolski glasnik, 1919, Dokumenti sokolski.

¹⁰ Isto tam.

¹¹ Isto tam.

Redovne vaje članov, I. jugoslovanskivsesokolski zlet v Ljubljani 1922. (Spomenica)

odpovedala večjo udeležbo telovadcev, ker se ne bi bili sposobni naučiti redovnih prostih vaj, zlasti telovadci iz vzhodnih delov sokolstva. Ti so krivili načelnika Staneta Vidmarja, da so bile vaje pretežke.¹²

Akutnejši problem je bila fuzija. Mariborska skupščina leta 1920 je ugotavljala, da je »fuzija plemenskih društev ... povzročala mnogo ostrih in težkih konfliktov med Sokolstvom.«¹³ Sovpadala je z napetimi predvolilnimi agitacijami za volitve v ustavodajno skupščino (1921) in odločanje o državno-politični ureditvi. V Sloveniji in na Hrvaškem se je politika delila na bloka avtonomistov ali federalistov in unitaristov, Jugoslovanski Sokol pa je bil blizu unitaristom. Nenazadnje so tudi s spremembo imena potrdili sokolsko jugoslovansko nacionalno integriteto in fuzijo, na drugi strani pa tudi panslovansko usmeritev z ustanovitvijo Češko-slovaško-jugoslovanske sokolske zveze (1920), ki je bila predhodnica poveljne Slovanske sokolske zveze. Glede na aktualni kulturni in politični boj v katoliškem delu države je skupščina sprejela resolucijo *Sokolstvo, verstvo in nasprotne telovadne organizacije*. Resolucija je poudarila sokolsko stališče »svobode v vprašanju verskega prepričanja slehernega svojega pripadnika« in obsodila »počenjejanje klerikalne stranke in v njenih službah Sokolstvu sovražnih organizacij«, kot je to bila katoliška telovadna organizacija Orel, ki se je po vojni širila tudi na Hrvaškem.¹⁴ V stališču o politiki so poudarili borbo za enotno narodno državo in obsodili klerikalizem, saj z njim »vjera ulazi u politiku, da se stvori gospodstvo medjunarodne katoličke hierarhije nad državnim i duhovnim životom državljana.« Zahtevali so več moralnosti namesto surove borbe, laži in drugih nemoralnih sredstev, zato več sokolstva v politiki in politiko iz sokolstva.¹⁵ Starosta je ostal Ivan Oražen, tehnično delo pa je prevzel sokolska strokovna eminenca Viktor Murnik.

Sokolski centralizem ali federalizem?

Čas po mariborski skupščini je bil za Sokole preizkus jugoslovanske sokolske vzajemnosti in bratstva. To se je lomilo v v zagrebški župi. V Sloveniji so bile razmere obremenjene s kulturnim bojem in koroškim plebiscitom, v času katerega je na Koroškem »nastopilo 3000 Sokolov, katerih naloga je bila, čuvati imetje tamošnjih Slovencev pred nemškimi bandami.«¹⁶ Razmere v Srbiji so bile obremenjene s poveljnim obnavljanjem dežele in društvenega življenja, a tudi sporom v Beogradu, saj je bilo tekom leta iz JSS izključeno sokolsko društvo Srpski sokol Dušan Silni, ker ni hotelo opustiti plemenskega imena v imenu društva. V času zaostrovanja zagrebškega spora in že začetih pripravah na osiješko skupščino ter manifestativni vsesokolski zlet jugoslovanskega sokolstva v letu 1922 v Ljubljani, je sokolske vrste marca 1921 pretresla vest, da je umrl starosta Ivan Oražen. Oražen je užival spoštovanje, Gangl je npr. poudaril njegovo humanost in socialnost, kar ne preseneča, saj je bil zdravnik in tudi odraščal je v težkih razmerah. Politično je bil liberalno-demokratsko usmerjen, a je

¹² Stepišnik, Telovadba na Slovenskem, str. 146.

¹³ Sokolski glasnik, 1920, Zapisnik

¹⁴ Isto tam.

¹⁵ Sokolski glasnik, 1920, Sokolstvo i politika.

¹⁶ Sokolski glasnik, 1921, Zapisnik.

iz politike že pred prvo vojno izstopil in se predal sokolskemu delu. Vodenje jugo-sokolstva je prevzel v najtežjih trenutkih združevanja in priznavali so mu organizacijsko sposobnost in odločnost ter previdnost pri vodenju in usmerjanju sokolskih raznorodnih množic v jugoslovanstvo. Pomenljiv primer je navajal Srb Laza Popović, ki je nekega dne jezen rekel Oražnu: »... slušaj Janez, nama smeta taj vaš slovenački razgovor, brate mi to prosto ne razumemo, mi to nečemo, pa dobro, ako to može nigde da bude, učinimo bar u Jugoslov. Sokolstvu odlučan potez, i neka Sokolstvo govori jedan jezik i piše jednu reč, zajedničku, što je govore i pišu deset milijona ljudi u ovoj državi ... Pošteno i junački mi je odgovorio Oražen: slušaj sada ti mene što ću da ti kažem, nemoj da izazivaš, stvar će ići svojim putem i polako će biti što ti hoćeš, ali ako sad odjedanput gruneš sa takvim zahtevom probudićeš zlo, nemoj, ostavi to još za neko vreme, a dabogme da ja to mislim što i ti...«¹⁷

ŠTUKELJ VIDMAR ŠUMI OSWALD HLASTAN PORENTA
Dr. MURNIK DERGANČ SIMONČIČ

Vrsta Jugoslovanske sokolske zveze za »mednarodno telovadno tekmo« (svetovno prvenstvo), I. jugoslovanski vsesokolski zlet v Ljubljani 1922. (Spomenica)

¹⁷ Sokolski glasnik, 1921, Oražen i Sokolstvo.

Vodenje Zveze je po Oražnovi smrti prevzel Vladimir Ravnihar. Konec junija 1921 je bila skupščina v Osijeku. Združena je bila s pokrajinskim zletom. Skupščina je razpravljala tudi o predlogu zagrebško-hrvaške opozicije, zbrane okrog matičnega društva Hrvaški Sokol oziroma zdaj Sokol Wilsonov trg, ki je bojkotiral delo zagrebške župe in zagrebški župni zlet v letu 1921. Za osiješko skupščino 1921 je pripravil posebno deklaracijo, ki je v 4. točki zahtevala decentralizacijo oziroma sokolski federalizem, da se opusti aktualna sokolska organizacija in namesto nje ponovno organizirajo hrvaško, srbsko in slovensko sokolstvo, ki bi tvorili federalno jugoslovansko zvezo. Zahteve so bile zavrnjene in skupščina je v t. i. vidovdanski resoluciji poudarila novosadsko združitev 1919 in mariborsko jugoslovansko preimenovanje 1920. Skupščina je odločno poudarila tudi Tyršev sokolski sistem, s katerim naj bi postali »potom evolucije Jugoslovani.« Glede bodočnosti so se postavili na stališče jugoslovanskega realizma, to je »integralno ujedinjenje i potpuno mehaničko izmješanje svih postojećih etničkih i moralnih elemenata naših u pravcu građenja jedne homogene jugoslovanske mase«, ki bo po »načelih odabiranja« ustvarilo »jugoslovenski tip kulture kao sredstvo za razvoj slavenske kulture na putu u čovečanstvo.« Brezkompromisno so poudarili *kdor Sokol ta Jugoslovan*, zato »van Sokolstva, svrstanog u Jugoslavenskom savezu, nema i ne može u našem narodu da bude nikakvog drugog Sokolstva.«¹⁸ Skupščina je razpravljala tudi o splošni telesni vzgoji in naprošala Ministrstvo prosvete za organiziranje sokolskih tečajev za učitelje telovadbe in nastavitvev sokolsko usposobljenih telovadnih učiteljev na vseh učiteljiščih v državi, pri oblasteh pa posebnih nadzornikov za telesno vzgojo. Prav tako so predlagali ustanovitev katedre za telesno vzgojo vsaj pri eni od filozofskih fakultet s sodelovanjem medicinske fakultete, predavatelji pa bi bili priznani sokolski strokovnjaki. JSS je že na saboru 1919 v Novem Sadu sprejel načelno stališče o sokolstvu in šolstvu ter poudaril, da bi morala biti Sokol in šola recipročno povezana. Sokolstvo namreč že preko 50 let vrši narodno nalogo in zato bi v novi državi moralo s svojim duhom prodreti v vse narodne, meščanske, srednje in ostale šole ter prevzeti šolsko telesno vzgojo. Sokolski učitelji naj bi bili tudi učitelji telesne vzgoje in obratno, Sokolstvo pa bi moralo imeti »savjetujući glas kod uredjenja svakog pitanja tjelesnog odgoja i to kod najniže inštancije kod seoskih općina, pa do najviše instancije kod ministarstva prosvjete i narodne obrane i kod svih ministarstva, gdje dolazi u pretres organizacija tjelesnog odgoja našeg naroda.«¹⁹

Po osiješki skupščini je v letu 1922 velik del hrvaških sokolov izstopil iz JSS in Milan Dečak je npr. krivil za razhod hrvaških in srbskih ter hrvaških in slovenskih sokolov Lazo Popovića, ki je bil pred prvo vojno pobudnik samostojnega sokolskega organiziranja med prečanskimi Srbi, in mu očital velesrbstvo in srbizacijo jugosokolstva ter politizacijo.²⁰ Hrvaški disidenti so 28. maja 1922 ponovno organizirali Hrvaško sokolsko zvezo. Število društev in članov se je po letu 1922 širilo med hrvaštvom na Hrvaškem in izven nje. Na skupščini sredi leta 1929 naj bi Hrvaška sokolska zveza štela 230 društev s preko 27000 članov in članic. Tako je sokolstvo dvajseta leta preživelo organizacijsko ločeno v JSS s sedežem v Ljubljani, članici Jugoslovanskega olimpijskega odbora, Mednarodne gimnastične zveze (FIG) in Slovanske sokolske zveze, Hrvaški sokolski zvezi s sedežem v Zagrebu in beograjskem Sokolskem društvu Dušan Silni.

¹⁸ Sokolski glasnik, 1921, Vidovdanska resolucija.

¹⁹ Sokolski glasnik, 1919, Dokumenti sokolski.

²⁰ Hrvatski Sokol, 1922, Raskol u Sokolskom Savezu SHS.

JSS 1922-1929

Po sokolski ločitvi se je JSS konsolidiral, širila se je ženska telovadba in žensko članstvo v upravah društev, Murnik je vpeljeval strokovne tečaje. Članstvo je raslo navkljub izstopu velikega dela Hrvaških Sokolov. Leta 1921 je bilo okrog 59200 članov, leta 1924 74700 članov in leta 1929 72800. Članstvo se je nasprotno zmanjševalo v Sloveniji, kjer je bilo sokolstvo vpeto v kulturni boj med klerikalnim in liberalnim taborom. Tako je bilo v Sloveniji leta 1921 24400 članov, leta 1924 22900 in leta 1929 16680. V strokovnem delu se je uveljavil sokolski tyršev sistem ter delitev na telovadni ali tehnični del in prosvetno-kulturni (glasba, gledališтво, lutkarstvo, predavanja ...); delitev je uzakonil sabor 1924 v Zagrebu.

JSS je 1922 organiziral veliki Prvi vsesokolski zlet v Ljubljani ter v sklopu zleta tudi Sedmo mednarodno tekmo (ali svetovno prvenstvo) FIG. Zletni dnevi so vključevali redovne vaje tako sokolskega naraščaja, članstva kot ljubljanskega dijaštva in vojaštva ter tekmovanja društvenih vrst. Za zlet je organizacijski odbor zgradil povsem novo telovadišče, pripravil številna prenočišča, uredil prehrano, saniteto, rediteljstvo itd. Udeležilo se ga je sokolstvo iz vseh delov jugoslovanske države in iz Češkoslovaške. Zlet je obiskal tudi kralj Aleksander s kraljico Marijo ter člani vlade. Kralj je 15. avgusta 1922 vodil sejo kronskega sveta v Ljubljani, kjer je izrazil priznanje jugoslovanskemu sokolstvu.²¹ Hkrati je v svečanem sprevodu pred kraljevim parom v središču Ljubljane korakalo nad 12000 sokolov in sokolic. Zlet je predstavil moč in sposobnost sokolstva, vzpostavljal vezi z vojsko in s šolstvom ter utrjeval slovansko usmeritev. Ta je temljila na jugoslovansko-češkoslovaškem sodelovanju, na zletu pa se je manifestirala v skupnem sprevodu in skupnih redovnih vajah. Na mednarodni tekmi v konkurenci Čehoslovakov, Belgijcev, Francozov, Luksemburžanov in Jugoslovanov sta prvo mesto med posamezniki delila František Pechaček in Peter Šumi, jugoslovanska vrsta pa je bila druga za češkoslovaško. Sestavljali so jo Leon Štukelj, Stane Derganc, Peter Šumi, Stane Vidmar, Slavko Hlastan in Vlado Simončič.

V naslednjih letih so potekali zleti JSS le na pokrajinskem nivoju, skupščina v Beogradu leta 1927 pa je sprejela sklep o Drugem vsejugoslovanskem zletu v letu 1930 v Beogradu. Pokrajinski zleti²² so bili v letih 1924 v Sarajevu in Zagrebu, 1927 v Ljubljani - u, združen s svečano otvoritvijo tedaj največjega sokolskega doma društva Sokol I. Tabor, 1928 pa v Skopju s pohodom na Kosovo polje; pohod je bil zaradi politične krize po streljanju v parlamentu in žrtvah med hrvaškimi poslanci s prazničnega Vidovega dne prestavljen na september.

Slovansko sodelovanje se je leta 1925 potrdilo v obnovitvi Slovanske sokolske zveze s sedežem v Pragi, ki je združevalo češkoslovaško, jugoslovansko, poljsko in rusko sokolstvo v emigraciji, pozneje se je priključilo tudi lužiško sokolstvo, ki je delovalo do nastopa nacizma in Hitlerja, ter sredi tridesetih let bolgarski Junak. Slovanstvo se je javno manifestiralo naslednje leto, ko se je JSS udeležil vsesokolskega zleta češkoslovaškega sokolstva v Pragi (1926) in leta 1927 prvič vsesokolskega zleta poljskih sokolov v Poznanju. Dobro obiskan

^[1] Zaletel, Zgodovina telesne vzgoje in sokolstva, str. 225

^[2] Pokrajinski zlet je bil obvezen za društva oziorma župe na določenem območju, odprt pa je bil tudi za druge župe

je bil obisk v Pragi 1926, ko je tja odpeljalo kar 10 posebnih vlakov članstva in naraščaja ter telovadno zastopstvo jugoslovanske vojske. V slavnostnem sprevodu po Pragi je korakalo okrog 1400 članov in 150 članic v krogih, del članstva je bil v narodnih nošah, v sprevodu so nosili 60 jugoslovanskih sokolskih praporov.

V strokovnem življenju je bilo odmevno tekmovanje društvenih vrst JSS za meč kralja Aleksandra. Kralj Aleksander je poklonil JSS srednjeveški srebrni meč (po izročilu meč carja Dušana Silnega) s pozlačenim ročajem in 25 vdelanimi dragi kamni. Meč bi dobila v trajno last vrsta oziroma društvo, ki bi petkrat zapored zmagala. Tekmovanja so potekala 1925, 1930, 1933, 1937 in 1939 in petkrat zapored je zmagala vrsta najstarejšega sokolskega društva na slovanskem jugu, Ljubljanskega Sokola. Meč je postal društvena svetinja, ob šestoprilskem napadu 1941 na Jugoslavijo in naci-fašistično okupacijo so sokoli meč skrili, vendar je ali med vojno ali ob koncu vojne čudežno izginil.

JSS je po ustanovitvi prevzel slovensko in tudi hrvaško članstvo FIG, leta 1924 pa se je včlanil v Jugoslovanski olimpijski komite in olimpijska gimnastična tekmovanja. Tekmovalna programa svetovnih prvenstev in olimpijskih sta bila različna. Na tekmah FIG je bil program širiši, združeval je vaje na orodju, proste vaje (parter) ter tek, skok, plezanje, dviganje bremen, plavanje. Olimpijski pa se je skrčil le na vaje na orodju in parter. Nastop na svetovnem prvenstvu 1922 v Ljubljani smo že navedli. Leta 1926 je bilo svetovno prvenstvo v francoskem Lyonu. Vrsto je vodil in pripravljal ponovno Viktor Murnik. Vrsta JSS je med 6 reprezentancami zasedla 2. mesto za češkoslovaško, med posamezniki je slavil svoj drugi naslov svetovnega prvaka Peter Šumi. Na olimpijska tekmovanja so sokoli vstopili leta 1924 v Parizu. Franjo Bučar, član MOK in pred vojno tudi Hrvaškega Sokola, si je sicer prizadeval za odprto izbirno tekmo, vendar jo je JSS zavrnil s poudarkom, da Hrvaški Sokol in katoliški Orel sploh nista člana FIG, ta pa vodi olimpijsko tekmovanje. Tako je v Pariz 1924 potovala vrsta JSS v sestavi Leon Štukelj, Janez Porenta, Stanko Žilič, Stane Derganc, Mihael Oswald, Slavko Hlastan, Rudi Poljšak in Josip Primožič. V mnogoboju je presentljivo zmagal Leon Štukelj, vrsta je bila četrta. Na olimpijskih igrah 1928 so vrsto sestavljali Leon Štukelj, Josip Primožič, Tone Malej, Edvard Antosiewicz, Boris Gregorka, Janez Porenta, Stane Derganc in Dragutin Ciotti, vodil jo je Viktor Murnik in med 11 vrstami je olimpijska vrsta JSS osvojila 3. mesto, Leon Štukelj je bil 3. v mnogoboju in 1. v vaji na krogih, Josip Primožič 2. v vaji na bradlji in Stane Deganc 3. v preskoku. Kot je razvidno so vrste JSS za svetovna prvenstva in olimpijske tekme popolnjevali slovenski sokoli, le 1928 je bil v vrsti tudi Hrvat Dragutin Ciotti. Nedvomno je to posledica vzpostavitve sistematičnega strokovnega dela Murnika in njegovih sodobnikov še izpred prve vojne, ki se je nadaljevalo tudi v jugoslovanskem okviru.

Sokol kraljevine Jugoslavije

Sokolsko delovanje v obdobju med obema svetovnima vojnama je bistveno zaznamovala šestojanuarska diktatura 1929, ki jo je kralj Aleksander uvedel po travmatičnih razmerah po streljanju v parlamentu poleti 1928 in smrti vodilnih hrvaških poslancev. Z diktaturo je radikalno posegel tudi v življenje telovadcev in telovadnih organizacij, ne pa športnih, saj so bili telovadci nosilci telesne vzgoje, ki je bila zelo primerna za jugoslovanizacijo mladine in nacionalno homogeniziranje. Telovadno razdrobljenost je vlada 4. decembra 1929 reševala

s sprejemom zakona o ustanovitvi Zveze Sokol Kraljevine Jugoslavije (SKJ). Za starosto je bil postavljen kraljevi prvorojenec kraljevič Peter. Zakon je nadaljnje delovanje telovadnih organizacij pogojeval z vstopom v SKJ in tista, ki ne bi pristopila SKJ, bi bila likvidirana. Odločitev o vstopu za JSS ni bila težka, težja je bila za Hrvaške Sokole in katoliške Orle. Orli so vstop zavrnili, Hrvaški Sokol pa je odločitev prepustil članstvu.

JSS je o nastopu diktature razpravljal v februarskem uvodniku Sokolskega glasnika. Opozorili so na politično-kulturne zgodovinske okoliščine rojevanja jugoslovanske skupnosti in države ter poudarili vlogo sokolstva, ki »... pozdravlja jasno, pošteno in veliko dejanje vladarja, ker vidi v poštenu in pravični upravi naše države edino rešitev vseh vprašanj, ki so razdvajala naš narod.« Hkrati pa tudi dodaja, da sam kraljev akt še ni rešitev in Sokoli so prepričani, »da bosta narod rešila samo moralnost in izobraženost.« Tudi politična samostojnost je samo sredstvo do pravega narodnega življenja, ki se jo lahko hitro izgubi, »če kot narod prenehamo živeti moralno.« In prav slednje je velika naloga Sokolstva: da s pozitivnim delom pomaga graditi veliko bodočnost naroda, da z »intenzivnim telesnim vzgajanjem dvigne narod telesno in duševno.« Zato so pozvali, da je treba kreniti na delo, »da sodelujemo pri gradnji velike naše države.«²³ Vzporedno je JSS konec januarja 1929 v Ljubljani opravil strokovno razpravo o svojem desetletnem delovanju v jugoslovanski državi. V anketi o preteklem delu so hoteli kritično pretresti stanje sokolstva v organizacijskem, tehničnem, ideološkem in prosvetnem pogledu ter ugotoviti vzroke, ki so pozitivno ali negativno vplivali na razvoj sokolskega dela. Na osnovi ankete bi oblikovali smernice bodočega dela. Splošna ugotovitev je bila, da je sokolstvo le delno uspelo postati središče nacionalnega in kulturnega dela v državi in da je bila ideja jugoslovanstva, tj. nacionalne in državne enotnosti, več ali manj vezana le na sokolstvo. Glede njihove težnje po prodoru v šolstvo in vojsko so poudarili, da je odnos z vojsko prijateljski in v duhu podpore, vendar je sodelovanje odvisno od posameznikov, v vojski pa še vedno ni sokolskega sistema vzgoje. V odnosu s šolstvom so ugotavljali, da je navkljub odredbam prosvetnega ministrstva slabo, negativno ali pasivno, v nekaterih pokrajinah pa je odnos pod vplivom politično-strankarskih struj celo sovražen – nedvomno je to veljalo za zahodni del države s kulturnoboilstvom. Kritično so ošvrknili tudi notranje sokolsko delo, predvsem strokovnost *prednjakov*.²⁴ Prednjaki bi morali biti osrednje osebnosti sokolskih organizacij, žal pa naj bi bilo njihovo znanje na splošno pomanjkljivo, medtem ko je bilo prosvetno delo neuspešno zaradi nezadostnega sodelovanja tehničnih (telovadnih) in prosvetnih delavcev in struktur. Na drugi strani so se soočali s telesnovzgojno²⁵ konkurenco in poudarili, da mnoga društva premalo razvijajo delo v naravi, zato opažajo, da veliko mladine sokolstvu odvzemajo športne in tudi skavtske organizacije. Prav tako so opažali zmanjševanje ženskega članstva in naraščaja zaradi raznih lokalnih neprijetnosti (tudi tradicionalnega pogleda na žensko) in pomanjkanja ženskega strokovnega kadra. Da bi povečali svoj vpliv v prestolnici in nasploh, so že pred anketo načrtovali Drugi vsesokolski zlet v Beogradu v letu 1930, anketa pa je služila tudi pripravi Spomenice o organiziranju višješolskega študija telesne vzgoje, ki so jo predložili kralju in vladi tekom leta 1929.

^[23] Sokolski glasnik, 1.2.1929, uvodnik.

^[24] Izraz prednjak v pomenu vaditelja ali vodnika se je uvedel za celotno jugosokolstvo.

^[25] Izraz telesna vzgoja je bil v tem obdobju krovni izraz za civilno in šolsko telesno dejavnost, to je za telovadbo, šport, planinstvo in skavtizem.

Glede na zakon o SKJ je sredi decembra 1929 potekala skupščina JSS. Članstvo na Slovenskem je pred tem marsikje zaskrbljeno spremljalo dogajanje in se spraševalo kaj bo z društvu in domovi. JSS se je na skupščini odločil zaoletivni vstop v SKJ. Na ustanovni seji SKJ januarja 1930 je bil sprejet statut in potrjeno mešano vodstvo iz vrst JSS in Hrvaškega Sokola, operativni starosta je postal Engelbert Gangl, načelnik pa Viktor Murnik, ki je izposloval, da se je SKJ nemudoma včlanil tako v Slovansko sokolsko zvezo kot Mednarodno gimnastično zvezo, saj sta bila pred sokolstvom v letu 1930 zlet v Beogradu z načrtovano slovansko udeležbo in svetovno prvenstvo v Luksemburgu; priprave na oba dogodka so že potekale. Sedež SKJ je bil po zakonu v Beogradu, vendar pa sta v Ljubljani do leta 1934 ostala še uredništvo Sokolskega glasnika in načelništvo, nakar je bila vsa uprava združena v Beogradu.

SKJ na Slovenskem

S prenosom sedeža v Beograd se je sokolstvo na Slovenskem zaokrožilo na delo znotraj Dravske banovine. Ohranila se je župna struktura JSS in na Slovenskem je v tridesetih letih delovalo 5 žup (Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj in Novo mesto), ki so se sestajale in usklajevale delo, vodilno vlogo pa bi morala odigrati ljubljanska sokolska župa.

Z nastopom Stojadinovićeve vlade leta 1935, v kateri je mesto notranjega ministra nastopil katoliški prvak Anton Korošec, se je na Slovenskem obnovil kulturni boj in oblikovala močna protisokolska politika, v sokolstvu pa protiklerikalna. Katoliška politična oblast na Slovenskem je začela slabiti vpliv sokolske organizacije in se npr. v primeru sokolov javnih uslužbencev, zlasti učiteljstva, posluževala predvsem metod službenih premeščanj. Protisokolska politika je dosegla višek leta 1938 s poročilom ljubljanske banske uprave notranjemu ministru o brezbožni vsebini društva Sokol in sumu o protidržavnih zvezah s komunizmom, ki je bil zakonsko prepovedan.

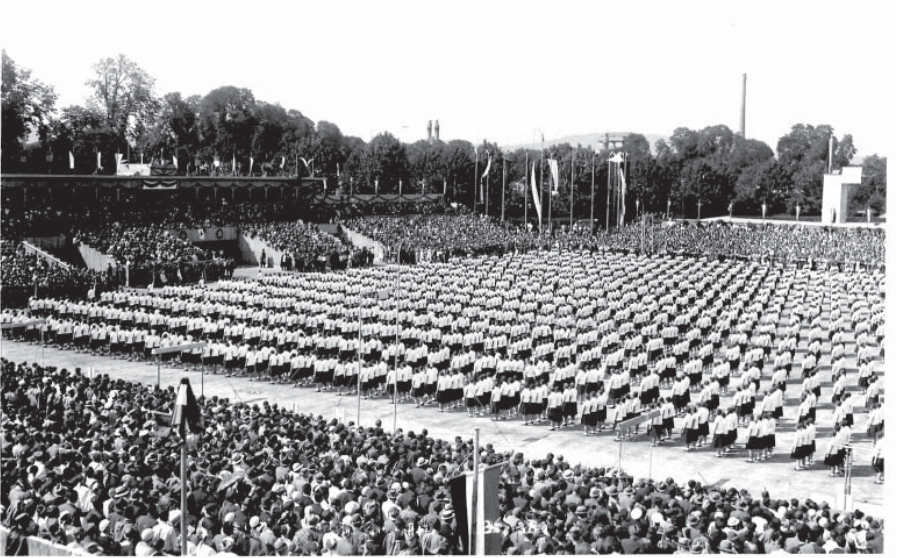
Članstvo v SKJ je na Slovenskem podobno kot v Jugoslaviji najprej skokovito naraslo, kajti s sokolskim članstvom se je lahko pridobilo različne olajšave, po nastopu vlade Stojadinovića pa je začelo upadati. Tako je npr. načelništvo ljubljanske župe, v katerem so se uveljavili Franjo in Lojze Lubej, Stanko Trček, Dušan Podgornik, Josip Rus in Zoran Polič, na zboru načelnikov ljubljanske župe februarja 1936 sprožilo pobudo o temeljitem prečiščenju sokolskih vrst, iz katerih bi najprej odpadli karieristi. Prečiščenje pa je imelo globlje in smele načrte, saj naj bi to pomenilo tudi tako depolitizacijo sokolstva glede na vpliv liberalne Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS) kot moralno preobrazbo, da bi ponovno vzgojili nacionalnega in demokratičnega Sokola oziroma svobodnega, delavnega, samostojnega in samozavestnega Jugoslovana in Slovenca. Načelništvo je 1936 zahtevalo *strnitev vrst* in kot *edino* pravilno smer delovanja telesno vzgojo v telovadnicah. V tej konstelaciji bi lahko našli podobnosti z Murnikovim delom pred prvo svetovno vojno, ko je poudarjal pomen telovadbe kot osrednje dejavnosti, ki daje društvu potrebno avtonomijo in ga depolitizira, ne izključuje pa narodne ideje. Sočasno se je načelništvo odzvalo na izjavo društva Krščanska šola o spornih brezbožnih Tyrševih vzgojnih načelih in zahtevah po svobodnem Sokolu ter v ostrem tonu opozorilo na nevarnost krščanskega kozmopolitizma ali krščanskega inter-

nacionalizma, češ da je Krščanska šola le orodje splošne mednarodne katoliške akcije, po tej logiki pa so slovenski starši podrejeni neposredno papeževim navodilom. Prav tako moramo poudariti pomembno dikcijo načelnštva v resoluciji izredne skupščine ljubljanske župe leta 1937, v kateri so nasprotovali konkordatu Jugoslavije in Vatikana in uvedli dikcijo *jugoslovanska skupnost in narodi*. Dikcija je bila po sporazumu Cvetković-Maček in oblikovanju banovine Hrvaške aktualna tudi na sokolski zvezni ravni, čeprav so ohranili sokolski organizacijski unitarizem na načelu »en narod, ena država, eno sokolstvo« in temu primer- no centralistično organiziranost.

Razglednica I. pokrajinski zlet Sokola Kraljevine Jugoslavije v Ljubljani, 1933, avtor Mitja Švigelj (Muzej športa)

Postrojenje članic, I. pokrajinski zlet Sokola Kraljevine Jugoslavije v Ljubljani, 1933. (Muzej športa)

Uprava ljubljanske župe je načelništvo sprva podprla, dokler ni bilo napoti politični preplete- nosti z JNS. Razkol med upravnim organom in načelništvom v ljubljanski župi se je sprevr- gel v agonijo vodenja župe, ki se je nadaljevala s t.i. taborskim procesom v Ljubljani v letu 1938. Ker je bila glavnina načelnštva iz društva Sokol I. Tabor, se je spor prenesel na društveno raven – zato taborski proces – in končal z izključitvijo članov in podpornikov upornega načelnštva iz matičnega društva Sokol I. Tabor. Uporniki pa niso bili izključeni iz SKJ, saj sta jih del uprave in zvezin načelnik Slovenec Ivan Kovač (telesnovzgojni vzgo- jitelj kraljeviča Petra) podprla. Zato so lahko izključeni še nadalje delovali v sokolstvu in oblikovali *illegalni odbor*²⁶, ki je pletel zaupno sokolsko mrežo in nadaljeval s svojim delom. Decembra 1940 so z ilegalnim odborom stopili v stik slovenski komunisti in jih povabili v Društvo prijateljev Sovjetske zveze.

Pokrajinski zlet 1933 v Ljubljani in strokovno delo

Osrednji dogodek na Slovenskem je bil pokrajinski vsesokolski zlet v Ljubljani leta 1933. Ta je potekal v počastitev 70 letnice ustanovitve Južnega Sokola, matičnega društva slo- venskega in tudi jugoslovanskega sokolstva. Po obisku je bil zlet najboljše obiskan sokolski dogodek na Slovenskem med obema svetovnima vojnama z udeležbo vseh slovanskih sokolov, torej tudi manifestacija slovanstva in to v času, ko je potekal napad katoliškega epi- skopata na sokolstvo s pastirskim pismom. Katoliški škofje so vernike opozarjali na *veliko pogibelj*, ki jo za vero vernikov in njihovih otrok predstavlja *vzgoja v sokolskem duhu Tyrše- vega sestava* (Tyršev telovadni sestav - op. T. P.). Tyršu so sicer priznali katolištvo, vendar pa da je izgubil katoliško vero. SKJ je bil označen kot neverna, protiverska in protikatoliška

²⁶ V literaturi po drugi svetovni vojni in komunistični prevladi se je uveljavil izraz »levo krilo Sokolov«.

organizacija in nadaljevanje bivšega Jugosokola, sokolstvo pa je proticerkveno delovanje, s katerim hoče SKJ »misli in čustva ljudi odvrniti od cerkve.« Zato je poslanica opozarjala in pozivala vernike, da otroke odvrčajo od »te pogube« toliko časa, dokler bo SKJ stal na Tyrševih načelih in idejnih smernicah JSS ter dokler ga bodo vodili »stari Jugosokoli«. ²⁷

Pokrajinski zlet je bil obvezen za vse slovenske sokolske župe, Sokolski glasnik je poudaril, da je bil »zmaga sokolske ideje.« ²⁸ Simbolno je bil tudi odgovor poslanici jugoslovanskega katoliškega episkopata in pastirskemu pismu, kajti zleta se je udeležilo okrog 30000 Sokolov, tako iz Jugoslavije kot iz drugih slovanskih sokolskih organizacij, iz češkoslovaške npr. več kot 6000, ter oddelki jugoslovanske vojske. Za zlet je pripravil posebno točko in koreografijo Viktor Murnik. V njej je povezal telovadbo vseh oddelkov obeh spolov jubilanta Ljubljanskega Sokola. Poleg programa redovnih vaj je bila v okviru zleta tudi tekma za meč kralja Aleksandra, ki smo jo že omenili.

Sicer pa je v tedanjem strokovnem delovanju slovensko sokolstvo širilo sokolski telovadni sestav z uvajanjem nekaterih športov, pozimi smučanja, poleti odbojke, atletike in plavanja. Uvajati se je pričelo tudi strelstvo, ki je ob spremenljivi svetovni politični konstelaciji zlasti po letu 1935 pridobivalo vse večji pomen in so ga prakticirali skupaj s kolesarstvom, neke vrste kolesarsko-strelski biatlon, vendar ne v športnem smislu, pač pa kot veččino. Oblikovala se je zanimiva slika, ko je kranjska župa prevladovala v smučarstvu, mariborska v odbojki in ljubljanska v orodni telovadbi, tako na slovenskem kot državnem nivoju.

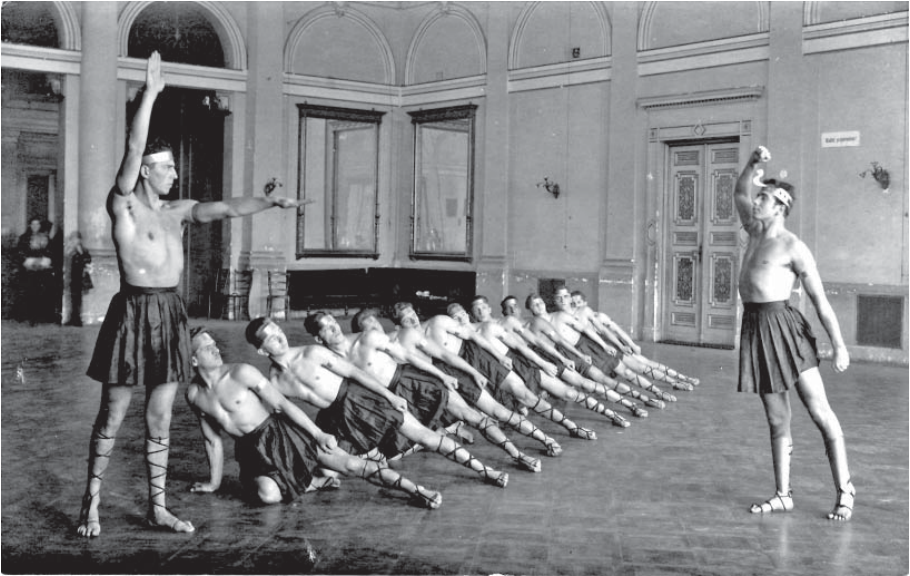
Akuten problem sokolskega delovanja je bilo pomanjkanje materialnih sredstev. Razmere v tridesetih letih je dodatno bremenila gospodarska kriza, ki je negativno vplivala na finančno disciplino. Tako so izpadali dohodki od članarin in so bile župe in društva v večji meri odvisni od proračunskih, to je banovinskih ali lokalnih subvencij. Glede na izredno rast članstva v prvi polovici tridesetih let in organiziranje telovadnih ur bi potrebovali tako več telovadnih površin kot strokovnega kadra. Vprašanje strokovnega kadra ali prednjakov so reševali z rednejšim organiziranjem župnih in društvenih prednjaških tečajev. Nasprotno pa je gospodarska kriza negativno vplivala na gradnjo domov in ureditev telovadišč ter na odplačevanje dolgov oziroma kreditov za zgrajene domove. In ker je telovadna infarstruktura ostajala pomanjkljiva, se je ponekod lahko dogajalo, da niso vadile vse kategorije članstva ali pa se je vršila vadbena preusmeritev, v prvi vrsti v šport.

Prosvetno delo se je resda širilo, vendar je bilo na Slovenskem deloma, a ne povsod, v senci tehničnega dela. To je bila svojevrstna tradicija strokovnega razvoja slovenskega in še posebej ljubljanskega sokolstva. Prosvetno delo so sestavljali nagovori pred telovadnimi vrstami, predavanja, društveni in debatni večeri, prosvetni tečaji, lutkovne scene, gledališča, kinopredstave, koncerti, zabavne prireditve, svečane proslave, akademije, razstave, knjižnice in čitalnice, novinarsko delo in tudi šahovska omizja. Jasno je, da so si lahko tako širok spekter prosvetnega dela privoščili le v večjih sokolskih središčih, medtem ko se je

²⁷ Sokolski glasnik, 20.1.1933, Poslanica katoličkog episkopata.

²⁸ Sokolski glasnik, 7.7.1933, Pobeda sokolske misli.

Vaja nastopa za sokolsko akademijo v telovadnici Ljubljanskega Sokola, trideseta leta (Muzej športa)

drugje izvajalo v omejenem obsegu. Kljub temu pa se je po letu 1932 postopoma širilo v kvantitativnem in kvalitetnem pogledu.

Poleti 1930 so telovadci nastopili na svetovnem prvenstvu v Luksemburgu. Vrsto so sestavljali Josip Primožič, Leon Štukelj, Peter Šumi, Edvard Antosiewicz, Rafael Ban, Stane Žilič, Tone Malej in Boris Gregorka. Med posamezniki je zmagal Josip Primožič, vrsta pa je zasedla 3. mesto med 6 nastopajočimi, za Češkoslovaško in Francijo. Nastop je zasenčila tragedija Toneta Maleja, ki je med poljubno vajo na krogih padel, si poškodoval hrbtenico in nato v bolnici v Luksemburgu umrl. Tudi Leon Štukelj je imel težave med vajo na drogu, saj se je težko poškodoval in odstopil. V naslednjih letih se telovadci niso udeležili olimpijskih tekem 1932 v Los Angelesu zaradi odločitve Jugoslovanskega olimpijskega odbora, da zaradi prevelikih stroškov ne potujejo v ZDA. Jugoslovanski izseljenci so želeli pokriti stroške potovanja vsaj Štuklju in Primožiču, vendar je SKJ zavzel načelno trdo stališče, da v ZDA potujejo ali vsi ali nobeden, kar je sprožilo upor olimpijskih telovadcev za nastop na tekmi vsesokolskega zleta poleti 1932 v Pragi. Ponovno se telovadci niso pomerili z mednarodno konkurenco leta 1934, ko je bilo svetovno prvenstvo na Madžarskem. Tokrat je SKJ bojkotiral prvenstvo zaradi političnega napada Madžarske na Jugoslavijo na seji Društva narodov. Na mednarodno prizorišče so se telovadci vrnili na olimpijskih igrah v Berlinu leta 1936. Medtem se je mednarodna konkurenca v gimnastiki povečala, v sokolstvu je prihajala mlajša generacija, ki pa ji je bil to šele prvi stik z mednarodno konkurenco. Vrsto za Berlin je vodil Viktor Murnik, sestavljali so jo Konrad Grilec, Josip Primožič, Boris Gregorka, Dimitrij Merzlikin (Beograd), Leon Štukelj, Josip Vadnov, Josip Pristov in Miroslav Forte. Jugoslovanska vrsta je zasedla 6. mesto, med posamezniki pa je Leon Štukelj na svojem zadnjem nastopu osvojil srebrno medaljo v vaji na krogih. Na olimpijskih igrah v Berlinu so imele krstni mednarodni nastop tudi sokolice. Nastopile so Lidija Rupnik, Marta Pustišek,

Tuša Hribar, Ančka Keržan in Dušica Djordjević, Olga Rajković, Gina Goropenko in Dušica Radivojević. Izmed 8 vrst so zasedle 4. mesto.

Poleti leta 1938 je sledilo svetovno prvenstvo v Pragi. Potekalo je v sklopu vsesokolskega zleta češkoslovaškega sokolstva, ki je poudarjal sokolsko slovansko slogo. A potekalo je tudi v času Hitlerjevih zahtev po priključitvi sudetskih teritorijev Nemčiji in konkurenca je bila temu primerno okrnjena. Jugoslovanska vrsta je zasedla 3. mesto za češkoslovaško in švicarsko, med posamezniki pa je Josip Primožič dosegel 3. mesto na bradlji. Vrsto so sestavljali Josip Vadnov, Josip Pristov, Josip Primožič, Boris Gregorka, Josip Kujundžić (Subotica), Miroslav Forte, Stjepan Boltežar (Zagreb) in Miloš Skrbinšek. V Pragi so imele drugi mednarodni nastop sokolice, ki so med 4 vrstami zasedle drugo mesto za Češkoslovaško. Nastopile so Lidija Rupnik, Anica Hafner, Jelica Vazzaz, Marta Pustišek, Marta Podpac, Milena Sket, Ema Kovačič in Dušica Radivojević.

SKJ oz. sokolstvo na Slovenskem je v začetku leta 1941 štelo 39382 pripadnikov v 255 sokolskih organizacijah ter imelo za gojitev telovadbe 105 domov. Konec marca 1941 je SKJ podprl državni udar, ki je sledil podpisu pristopa Jugoslavije k silam Osi. Na Slovenskem je bilo sokolstvo na čelu številnih proslav in povork organiziranih v znak podpore novi vladi in ustoličenju sokolskega staroste kraljeviča Petra za kralja Jugoslavije. V povorkah so se jim pridružile tudi druge organizacije, a različno od mesta do mesta. V Mariboru so s Sokoli družno korakali katoliški »slovenski fantje in dekleta«²⁹ ter »razna mariborska društva in nacionalne organizacije.« Podobno so v Celju s sokoli korakali »gasilci, narodne organizacije, slovenski fantje in dekleta v krojih, srednješolska mladina in druge narodne organizacije in društva« ter je pred celjsko mestno hišo poleg sokolskega staroste govoril tudi zastopnik katoliške fantovske podzveze. Drugačna je bila situacija na Kranjskem, kjer je plamtel kulturni boj. V Kranju so s Sokoli korakali »kranjske narodne organizacije in društva« ter »meščanstvo« za »veliko državno zastavo in čestitljevim čitalniškim praporom«, torej brez katoliških fantov in deklet. Podobno so se v kranjsko-slovenski prestolnici Ljubljani »sokolskim legijam« priključile »nacionalne in bojevniške organizacije, akademiki, narodno ženstvo idr.« Ljubljanski sprevod so sklenili okoli spomenika kralja Aleksandra ter se vrnili proti Narodnemu domu, »kjer se je zgrnila gotov nad 10 000 glava množica. Godba Sloge je zaigrala sokolsko himno Hej Slovani, ki je mogočno donela v zgodnjo pomladansko noč. V največji disciplini se je množica razšla s ponovnimi manifestacijami za kralja, Jugoslavijo in ... junaško vojsko«, je poročala Sokolska volja, časnik slovenskih sokolskih žup.³⁰

In prišlo je jutro 6. aprila 1941, napad naci-fašističnega tabora in okupacija ter razkosanje Slovenije, ki je sokole poklicalo k upor in formiranju na eni strani Osvobodilne fronte slovenskega naroda in partizanskih enot, na drugi strani pa pročetniškega Sokolskega vojnega sveta in Sokolske legije.

^[29] Slovenski katoliški telovadci in telovadke, ki so se ponovno organizirali po nastopu vladavine Jugoslovanske radikalne zajednice in notranjega ministra Antona Korošca.

^[30] Sokolska volja, 5.4.1941, Veličastne sokolske manifestacije ob nastopu Nj. Vel. Kralja Petra II.

Viri in literatura

Hrvatski Sokol, 1922, 1929

Sokolski glasnik, 1919-1941

Sokol, 1919

Sokolska volja, 1941

Telovadec, 1951

Gantar Godina Irena, Novoslovanska ideja in Slovenci, Zgodovinski časopis, XVIII, 1989, 4, str. 513-546.

Gregorka Boris, Zlata doba slovenskega sokolstva. Ljubljana, 1991.

Pahor Milan, Slavjanska sloga. Slovenci in Hrvati v Trstu. Od avstroogrskse monarhije do italijanske republike. Trst, 2004.

Pavletič Bojan, Sokoli Tržaškega Sokola. Gorica, 2004.

Pavlin Tomaž, Dajati pobudo, priložnost in navad pravilnim telesnim vajam (ob 150-letnici ustanovitve prvega slovenskega telovadnega društva Južni Sokol), Šport, 2013, LXI, 3-4, str. 44-51.

Pavlin Tomaž, Razvoj sokolstva v Sloveniji med leti 1929-1941 (doktorska disertacija). Ljubljana, 2000.

Pavlin Tomaž, Jugoslovanski Sokol. V Naša pot, 150 let ustanovitve Južnega Sokola in sokolskega gibanja (ur. Pavlin Tomaž). Ljubljana, 2014.

Josip Rus Andrej, Pričevanja in spomini: o sokolstvu, o Osvobodilni fronti in novi Jugoslaviji (spremna študija in ur. Perovšek Jurij). Ljubljana, 1989.

Stepišnik Drago, Telovadba na Slovenskem. Ljubljana, 1974.

Štukelj Leon, Mojih sedem velikih tekmovanj. Novo mesto, 1989.

Zaletel Vinko, Zgodovina telesne vzgoje in sokolstva. Ljubljana, 1933.

Izvor za fotografije

Fakulteta za šport

Spomenica o I. jugoslovanskem vsesokolskem zletu v Ljubljani 1922

Zavod za šport Republike Slovenije Planica-oddelek Muzej športa

СОКОЛСТВО У СЛОВЕНИЈИ

Томаж Павлин*

* Томаж Павлин, доц. др, УЛ Факултет за спорт, Љубљана, Словенија, tomaz.pavlin@fsp.uni-lj.si

Узимајући у обзир политички контекст и значај деловања, соколство у Словенији има два хронолошки завршена периода у историји: први, народнотворни или аустроугарски, од установљења првог друштва Јужни соко 1863. године у Љубљани до краја Првог светског рата; и други, државотворни или југословенски, након уједињења јужнословенских сокола у нову и јединствену соколску организацију. Други период завршен је ослобођењем и фискултурним преображајем спортског живота у комунистичкој Југославији. После Информбироа 1948. године обновљена је фискултура и поново је био организован самостални Спортски савез. Године 1951, на седници Извршног одбора (ИО) Спортског савеза Југославије, на дневном реду било је поновно увођење старог соколског имена. ИО је иначе признао важну националну улогу соколства за време Другог светског рата, али је у складу с политичким приликама упозорио на догађаје у току НОБ-е, да је соколство „осим у Словенији, где се демократско крило Сокола с већином чланства укључило у јединствени свенародни ОФ, [...] у свим другим пределима Југославије осим изузетака, укључило у четничке формације или је идеолошки подржало борбу против НОВ-е и ПОЈ-а. Из наведених разлога ИО дошао је до закључка да је име Соко неприхватљиво. Гимнастички савез зато је добио назив Партизан савез за физичко васпитање јер „данас свим нашим народима *партизан* значи највећи симбол јунаштва, пожртвовања, несебичности, колегијалности и љубави према домовини и слободи тако да ће то име за масовну спортску организацију значити част и понос, јер је управо та организација позвана да поред Савеза бораца настави са светлим васпитним традицијима наше НОБ-е међу својим чланством.“¹ У Словенији је преименовање Спортског савеза Словенија у Партизан потврђено у априлу 1952, чему су следила и преименовања друштава. После отцепљења Словеније (1991) неколико старијих словеначких спортских друштава поново је узело назив Соко, док су друга задржала име Партизан, а Савез Партизан Словеније променио је име у Спортска унија Словеније (1993), док је на другој страни био основан Соколски савез Словеније (1995).

¹ Telovadec, 1951.

Словеначки соко

Организација соколства у Словенији истовремено се одвија с демократизацијом Хабзбуршког царства после 1860. и 1861. године, када је цар Франц Јозеф омогућио друштвени живот уставним променама. Пре тога је у Љубљани група млађих Љубљанчана вежбала гимнастику под водством демобилизованог часника Стеве Мандића (преименован у Штефан Мандич) који се након 1839. преселио и усталио у Љубљани. Одлука о гимнастичком друштву била је донета у лето 1862. Међутим, због ометања власти, оно је било установљено тек 1. октобра 1863. Названо је Јужни сокол и успоставило је контакт са северним словенским братом, Прашким соколом, но, Јужни сокол није био установљен по узору на Прашког, како се често наводи. Успостављање контакта и односа с Пражанима било је, с обзиром на пробуђено пансловенско расположење, основа за касније соколско пансловенство. Власти су распустиле Јужног сокола 1867. због тзв. соколског ексцеса, туче сокола с Немцима, а 1868. године бивши чланови основали су друштво Љубљански соко.

У раном периоду соколства од великог значаја били су ентузијазам и ширење огранака изван Љубљане, несистематичан стручни рад и, последично, осетљивост на политичке ситуације у Аустроугарском царству, поготово уз централистичко-германизацијску и противнародну политику аустро-немачких либерала у седамдесетим годинама 19. века. Та политика блокирала је учлањивање прословеначког јавног чиновништва и школства и тај период преживео је само Љубљански соко који је већ увео и редовну гимнастику. Почетком осамдесетих година наступила је влада грофа Едварда Тафеа која је према народном питању била политички склонија. Соколство се шири и организују се друштва по словеначким земљама.² Важно је било оснивање Сокола 1882. године у Трсту, који је према броју словеначког живља био највећи словеначки град. Прва иницијатива у Трсту датира из 1869. године, али власт је одбила оснивање уз изговор „да би ново друштво у садашњим околностима могло да прекине мир“ и „потребно га је узети у обзир као политичко“,³ док пре тога ипак нису одбили оснивање италијанског гимнастичког друштва.

Љубљански соко је у организационој експанзији преузео улогу матичног друштва. Виктор Мурник је у деведесетим годинама почео да ради у Љубљанском Соколу, а после 1895. почео је да уводи систематску гимнастику и стручна образовања; такође је увео гимнастику као главну друштвену активност. Угледајући се на Чехе, црпао је стручно знање од, тада већ покојног, Мирослава Тирша. Период Мурниковог професионалног деловања и раст соколских друштава крајем 19. и почетком 20. века означен је као соколски препород, значајан по увођењу професионалности у образовање тре-

^[2] Соколство се шири по Крањској, коју је влада Тафеа признала као словеначку земљу и постала је централна или матична словеначка земља, Штајерској (тежиште матичног друштва преузео је Џељски соко основан 1890), Горици и Трсту са Истром и скромно по Корушкој. Међу Словенцима у Прекомурју и Порабју у Мађарској и у Фурланији у Италији (Бенешки Словенци) соколство се пре Првог светског рата не шири.

^[3] V. Pavletič, Sokoli Tržaškega Sokola, str. 11.

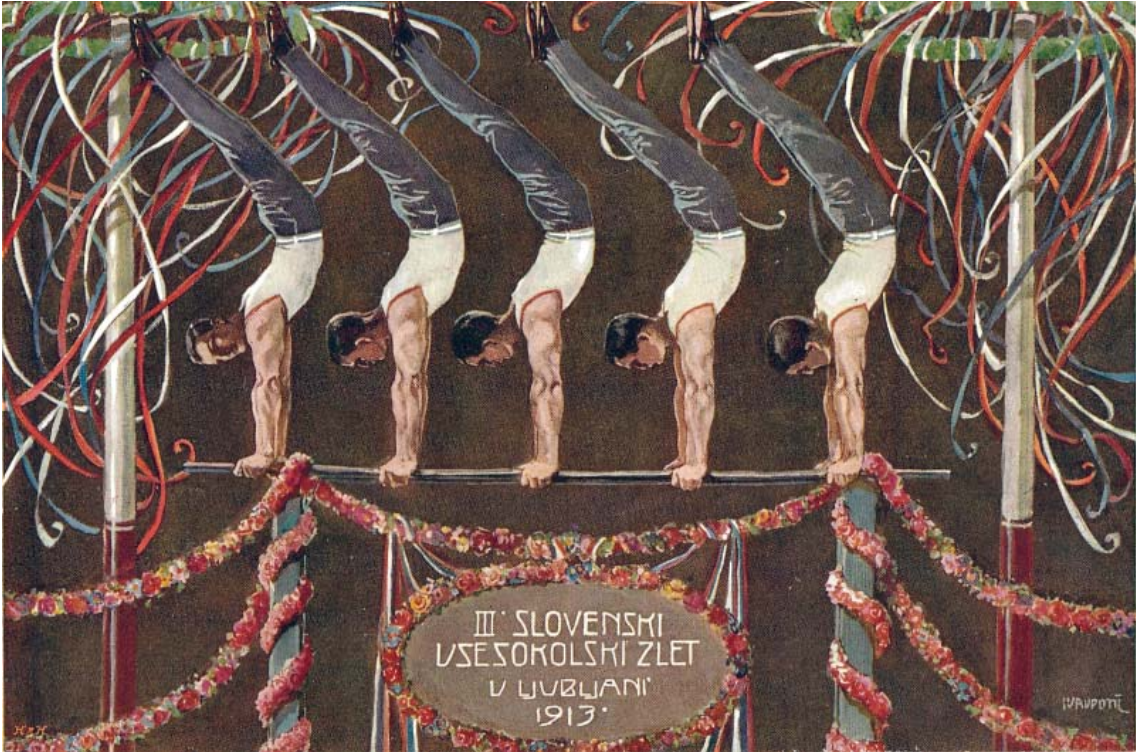

Разгледница другог свесоколског слета у Љубљани 1904.

Аутор Сречко Маголич. (Музеј спорта)

нера, женске гимнастике, организационе експанзије и уједињењу соколских друштава у јединствени народни Словеначки соколски савез (ССЗ) 1905. године. Тај савез премашео је словеначку традиционалну покрајинску поделу и био је спортска страна народнополитичког програма Зедињена Словенија.⁴ Године 1907. ССЗ учланио се у Међународни гимнастички савез и гимнастичке екипе представљале су словеначку гимнастику и национални идентитет Словеније на међународним такмичењима под народним именом, док народнополитички ентитет Словенија административно није постојала.

У годинама пре Првог светског рата, соколски препорођени рад у Хабзбуршкој монархији, одвијао се истовремено са словеначком народнополитичком борбом за народну еманципацију, због тога је соколски рад и интензивно народнотворни рад. Упоредо је међу Словенима крајем 19. века оживела политика неословенства. Соколство је постало њен практични део који се манифестовао на свесловенским дружењима на соколским слетовима, нарочито у Прагу или на словенском југу нпр. 1904. у Љубљани,

^[4] У процесу пролећа народа 1848. био је основан политички програм Зедињена Словенија који је требало да уједини Словенце из унутрашње аустријских земаља између Јадрана и Драве у политичко управну јединицу. Програм је био народнополитичка подлога за борбу за народну еманципацију.

1906. у Загребу и 1910. у Београду. Поред тога, словеначки соколи заједно са сународним словенским савезима установили су 1908. године Словенски соколски савез са седиштем у Прагу, а унутар њега настала је иницијатива о јужнословенском повезивању и организовању савеза. Тај исти савез требало је да се реализује на свесоколском слету у Љубљани 1913, међутим, влада га је забранила. Зато су се заступници словеначког, српског и хрватског соколства састали 18. јуна 1914. у Загребу. Хрват Лазар Цар истакао је да је састанак у тајности и објаснио да су „Хрвати, Словенци и Срби један народ истог карактера и зато морају да имају заједничку будућност.“ Иван Оражен, старешина словеначког соколства истакао је да је „међусобни савез Словенаца с Хрватима и Србима постао изузетно значајан после балканских ратова“ и у име Словенаца изјавио „да је за установљење Југословенског соколског савеза неопходан“. Представник српског соколства, Ђуро Паунковић (из Краљевине Србије), осим југословенске интеграције такође је изразио жељу да се „браћа Бугари врате међу осталу словенску браћу“ а улогу посредника преузели би Хрвати. Оражен је после званичног споразума о уједињењу предлагао да се о свим детаљима расправља на долазећем свесоколском сусрету средином августа 1914. у Љубљани,⁵ међутим, атентат на престолонаследника Франца Фердинанда преусмерио је ток догађаја, као и сам почетак Првог светског рата.

⁵ *Sokolski glasnik*, 1919, Pokušaj osnivanja Jugoslavenskog Sokolskog Saveza.

Разгледница трећег словеначког свесоколског слета у Љубљани 1913.

Аутор Иван Вавпотич. (Музеј спорта)

Предратна идеја југословенског соколства имала је циљ да се оснује јако соколство и национални покрет на југу који би произилазио из овдашњих размера и уклонио међусловенске спорове те нудио „отпор против притисака странаца“, служио за „припрему одлучне борбе са странцима“ и бринуо за конвергенцију јужних Словена.⁶ Након избијања Првог светског рата соколски покрет у Словенији био је прекинут – тада је окупио већ преко 110 организационих јединица (друштава и одељења) у 9 жупанија и преко 7500 чланова. Над покретом је био пооштрен полицијски надзор јер су, као словенофили, важили за могуће супарнике Монархије.

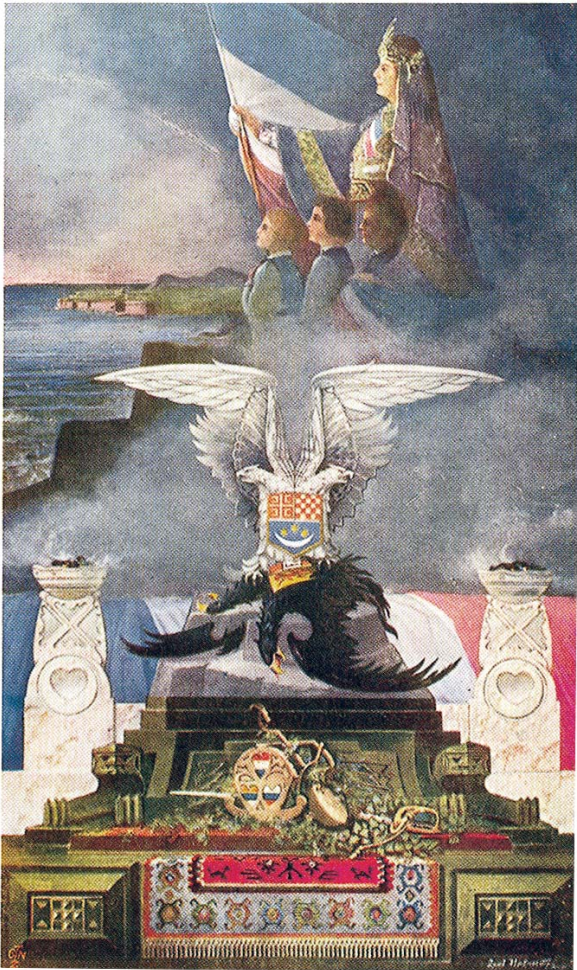
Југословенски соко

Након завршетка Првог светског рата, оснивања Државе Словенаца, Хрвата и Срба 29. октобра 1918, и уједињења с Краљевином Србијом 1. децембра 1918. у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, оствариле су се и јужнословенске соколске идеје и побуде. Словеначки соколски савез расправљао је о свом деловању у југословенској држави 6. јануара 1919. на „информативном састанку заступника словеначког соколства“ и изјаснио се за „централизацију и уједињење свег соколства у држави СХС под заставом Југословенског сокола.“⁷ Успоставили су контакт са осталим соколима у новој држави, а на другој страни изгубили су контакт са словеначким соколством које је остало изван граница Југославије; дакле из горишке, тршћанске и идријске парохије које су статистички бројале скоро трећину словеначких друштава и чланства, а женског чак пола. Соколи су такође обнављали своје деловање и у Приморској, међутим налетели су на ојачани италијански национализам који је у јулу 1920. прерастао у спаљивање Народног дома у Трсту, где се налазила и спортска сала Тршћанског сокола, и разарање спортских сала других спортских друштава на подручју Трста нпр. код Св. Ивана, у Ројану и Барколи. Самостално словеначко соколско деловање је у Корушкој завршено убрзо после октобарског плебисцита 1920. године, чиме је јужна Корушка била прикључена аустријској републици, без обзира на то што су за придруживање Аустрији гласали и многи корушки Словенци. На другој страни, соколство се ширило у Прекомурје, које је Тријанонским мировним уговором 1920. било прикључено Краљевини СХС.

Заступници словеначког, хрватског и српског соколства састали су се 26. јануара 1919. у Загребу и сложили се да се, с обзиром на нове државнополитичке околности, установи јединствена и јака организација југословенског соколства, а да народни савези престану с радом. На седници је била усвојена декларација да „народ Срба, Хрвата и Словенаца јесте један. Соколска друштва Срба, Хрвата и Словенаца била су, јесу и морају бити народна друштва. Народ је један, стога и соколска друштва морају бити једна. Словенство је једно. Народ Срба, Хрвата и Словенаца био је и мора бити словенски и један. Словенство је део човечанства. Идеали човечанства су једни. Словенско соколство па и соколство Срба, Хрвата и Словенаца тежило је, тежи и тежиће за

⁶ *Sokolski glasnik*, 1919, Ideja Jugoslavenskog Sokolskog Saveza.

⁷ *Sokol*, 1919, Obćni zbor SSZ.

Разгледница Драгутин Инкиостри-Мидењак: Уједињење (Меморандум)

остварењем тих идеала.^{“8} Уједињена скупштина или сабор планиран је да се одржи на Видовдан 1919. У марту 1919. одбор новог савеза почео је да издаје у Загребу заједнички гласник – Соколски гласник СХС који је излазио на српскохрватском и словеначком језику, на латиници и ћирилици.

Видовдански сабор и фузија

Видовдански или уставни сабор југословенског соколства у Новом Саду био је одржан под паролом *један народ, једна држава, једно соколство*. Унитаристичко соколско начело било је сразмерно политичком *један народ, једна држава* и народном троједин-

⁸ *Sokol*, 1919, Sokolski savez SHS.

ству, односно идеологији југословенског уједињеног народа и три племена (Словенци, Хрвати и Срби). Сабор је усвојио соколски устав који је одређивао прелаз племенских соколских организација у јединствене југословенске односно националне организације. То је нпр. на мултиетничком тлу Хрватске и Босне значило уједињење или фузију племенских друштава у једнака национална или југословенска друштва или одбацивање дотадашњих народних имена или личности у именима друштава, што је била пракса у Срба и Хрвата. Како су називали друштва пре сабора као пример наводили су називе словеначког и чешког соколства. Наиме, они нису користили племенско име у називу друштва, већ соко овог или оног краја (нпр. Љубљански соко, Тршћански соко), парохија је била названа или по региону односно покрајини или по седишту парохије (нпр. парохија Љубљана, парохија Трст, Горењска парохија).

У унутрашњој организацији превладала је подела на 25 парохија, у Словенији прво 6 а потом 5 (парохије Љубљана, Крањ, Ново место, Цеље и Марибор). За разумевање парохија истакли су да је било за „разграничење парохија... важно како да се отмено племенским границама тако да се одазовемо војним разлозима, економским и саобраћајним приликама.“⁹ С обзиром на италијанску окупацију приморско-далматинских територија, Грга Анђелиновић (Сплит) предлагао је да сабор протестује против италијанског насиља, а Славко Форназарич (емигрант из Горице) предлагао је резолуцију сокола са окупиране територије, која је истакла да „највиши циљ соколства, слобода, независност и срећа целокупног народа, није испуњен до дан-данас и неће бити све док у туђем ропству буде затворен један једини син или кћи његове домовине, чак и најмање парче.“ Зато се у том свечаном тренутку соколског уједињења заклинју да ће за своје узвишене циљеве уложити све своје снаге, да ће се борити и радити „док цео народ не буде слободан, срећан и уједињен, док не буде прогнан задњи непријатељ из благословљене родне земље од Соче до Вардара...“¹⁰ Резолуција је била усвојена једногласно, сабор ју је послао чешком соколству, соколству у САД и Савезу француских гимнастичара. Сабор је такође послао поздрав борцима Соколске добровољне легије у Међумурју и Прекомурју.

Што се тиче седишта савеза, изнели су предлог о ротирању седишта на пет година између Љубљане, Загреба и Београда, али у пракси је седиште савеза остало до 1929. године у Љубљани. За старешину (или данас председника) био је изабран Иван Оражен, подстарешине Хрват Лазар Цар и Србин Милош Поповић, за начелника био је изгласан предратни победник на утакмици Словенског првака 1912. године, Стане Видмар, за секретара Рико Фукс, за благајника Богумил Кајзел, а међу одборницима био је и Енгелберт Гангл, каснији старешина. Савез је добио назив Соколски савез СХС, што је изазвало начелну примедбу Лазара Цара, који је у имену хрватског соколства предлагао да би већ називом симболизовали *нов период соколства* и предлагао име Југословенски соколски савез. Притом се позивао на словенску узајамност и део те узајамности је управо спајање српско-хрватско-словеначког имена, јер соколство је једно и не би требало да се задрже племенске карактеристике и традиције. Ако је

⁹ *Sokolski glasnik*, 1919, Dokumenti sokolski.

¹⁰ Ibid.

међу соколима владало искрено уверење да су „један народ, онда треба узети једно писмо и један језик, једно име, то треба да нам је соколски циљ“.¹¹ Међутим, одлучили су да ће први корак ка заједничком имену бити одбацивање племенских имена и особа у називу друштава и парохија. Промена назива у Југословенски соколски савез (ЈСС) следила је на скупштини 1920. године у Марибору.

ЈСС је 1920. године присуствовао на седници у Прагу, а за време скупштине у Марибору била је организована покрајинска седница ЈСС. У првој години уједињеног соколства била су два опасна жаришта, на једној страни уједињени процес у загребачкој парохији и питање соколског централизма или федерализма, а на другој захтеви за стручну реорганизацију односно обнову спортског система које, пре свега, произилази из Србије. На пример, већ су у расправи о „техничком раду“ у Новом Саду неки препоручивали шведски систем и енглеске игре (спорт), народне игре, планинарство, стрељаштво и нове методе у раду и противили су се акробатици и атлетици. Супротно томе, словеначки соколи су на својој седници у јануару 1919. разматрали искључиво питање односа према спорту, који је преко фудбала све више продирао у југословенске крајеве; док је Тиршов соколски систем вежбања био нешто што се подразумева, а уједно је био и професионални темељ. Стручна размимоилажења одјекивала су и приликом учешћа на свесоколском слету у Прагу 1920, када је савез отказао веће учешће спортиста јер нису били способни да науче редовне једноставне вежбе, а поготово гимнастичари из источних делова соколства. Они су кривили начелника Станета Видмара да су вежбе биле претешке.¹²

Акутнији проблем била је фузија. Мариборска скупштина је 1920. године утврђивала да је „фузија племенских друштава... узроковала много оштрих и тешких конфликта у соколству.“¹³ Поклопила се с напетим предизборним агитацијама за изборе за Уставотворну скупштину (1921) и одлучивање о државнополитичком уређењу. У Словенији и Хрватској политика се делила на блокове аутономиста или федералиста и унитаристе, а Југословенски цоко био је ближи унитаристима. На крају крајева, променом имена потврдили су соколски југословенски национални интегритет и фузију, а на другој страни и пансловенски правац са оснивањем Чехословачко-југословенског соколског савеза (1920) који је био претходница послератног Словенског соколског савеза. С обзиром на актуелну културну и политичку борбу у католичком делу државе, скупштина је усвојила резолуцију Соколство, религија и ривалске гимнастичке организације. Резолуција је истакла соколско гледиште „слободе у питању верског уверења сваког свог припадника“ и осудила „поступање клерикалне странке и у њеним службама соколству непријатељске организације“, као што је то била католичка гимнастичка организација Орао, која се после рата ширила и у Хрватској.¹⁴ По питању политике истакли су борбу за јединствену народну државу и осудили клерикализам јер с њим „вера

^[1] Ibid

^[2] Stepišnik, Telovadba na Slovenskem, str. 146.

^[3] Sokolski glasnik, 1920, Zapisnik

^[4] Ibid

улази у политику, да се створи господство међународне католичке хијерархије над државним и духовним животом држављана... “Захтевали су више моралности уместо сурове борбе, лажи и других неморалних средстава, зато више соколства у политици и политику из соколства.¹⁵ Старешина је остао Иван Оражен, а техничке послове преузео је соколска стручна еминенција Виктор Мурник.

Соколски централизам или федерализам?

За соколе је време после мариборске скупштине било проба југословенске соколске узајамности и братства. То је кренуло наопако у загребачкој парохији. У Словенији су размере биле оптерећене културном борбом и корушким плебисцитом, током којег је у Корушкој „наступило 3000 сокола чији је задатак био да чувају имовину тамошњих Словенаца од немачких банди.“¹⁶ Ситуација у Србији била је оптерећена послератном обновом земље и друштвеног живота, а такође и спором у Београду; будући да је током године из ЈСС искључено соколско друштво Српски Соко Душан Силни јер нису хтели да се одрекну племенског имена у називу друштва. За време пооштравања загребачког спора и већ почетих припрема за осијечку скупштину, и манифестативну свесоколску седницу југословенског соколства 1922. године у Љубљани, у марту 1921. соколске редове потресла је вест да је умро старешина Иван Оражен. Оражен је уживао поштовање; Гангл је нпр. истакао његову хуманост и друштвеност, што није изненађујуће јер је био лекар и одрастао је у тешким околностима. Политички је био либерлано-демократски усмерен, међутим, напустио је политику већ пред Први светски рат и предао се соколском раду. Руковођење југосоколством преузео је у најтежим тренуцима интеграције и признавали су му организациону способност и одлучност, и опрез у вођењу и усмеравању соколских хетерогених маса у југословенство. Значајан пример наводио је Србин Лаза Поповић који је једном приликом љутито рекао Оражену: „...слушај Јанез, нама смета тај ваш словеначки разговор; брате, ми то просто не разумемо, ми то нећемо, па добро, ако то може негде да буде, учинимо бар у југословенском соколству одлучан потез, и нека соколство говори један језик и пише једну реч, заједничку, што је говоре и пишу десет милијона људи у овој држави ... Поштено и јуначки ми је одговорио Оражен: Слушај сада ти мене шта ћу да ти кажем, немој да изазиваш, ствар ће ићи својим путем и полако ће бити шта ти хоћеш, али ако сад одједанпут грунеш са таквим захтевом пробудићеш зло, немој, остави то још за неко време, а дабогме да ја то мислим што и ти ...“¹⁷

Управљање Савезом након Ораженове смрти преузео је Владимир Равнихар. Крајем јуна 1921. одржана је скупштина у Осијеку; заједно с покрајинском седницом. Скупштина је расправљала и о предлогу загребачко-хрватске опозиције окупљене око матичног друштва Хрватски соко, односно сада Соко Вилсонов трг, који је бојкотовао рад загребачке парохије и загребачку парохијску седницу 1921. године. За осијечку скупштину 1921. припремио је посебну декларацију која је у 4. тачки захтевала де-

^[15] Ibid

^[16] Sokolski glasnik, 1921, Oražen i Sokolstvo.

^[17] Sokolski glasnik, 1921, Oražen i Sokolstvo.

централизацију односно соколски федерализам; дакле, да се одбаци актуелна соколска организација и уместо ње поново организују хрватско, српско и словеначко соколство, који би чинили федерални југословенски савез. Захтеви су били одбачени и скупштина је у тзв. видовданској резолуцији истакла новосадску интеграцију 1919. и мариборско југословенско преименовање 1920. Скупштина је одлучно истакла и Тиршов школски систем, с којим би требало да постану „путем еволуције Југословени. “У погледу будућности заузели су становиште југословенског реализма, то је „интегрално уједињење и потпуно механичко мешање свих постојећих етничких и моралних елемената наших у правцу грађења једне хомогене југословенске масе“, која ће по „принципима одабирања“ створити „југословенски тип културе као средство за развој словенске културе на путу у човечанство. “Бескомпромисно су истакли: *ко је соко – тај је Југословен*, зато „изван соколства, сврстаног у Југословенском савезу, нема и не може у нашем народу да буде никаквог другог соколства.“¹⁸ Скупштина је расправљала и о општем физичком васпитању и послала упит Министарству просвете за организовање соколских курсева за учитеље гимнастике и постављање соколско обучених учитеља гимнастике у све образовне установе у држави, а у владама посебне супервизоре за физичко васпитање. Једнако су предлагали оснивање катедре за физичко васпитање на једном од филозофских факултета уз сарадњу са медицинским факултетом, а предавачи би били признати соколски стручњаци. ЈСС је већ на сабору у Новом Саду 1919. усвојио принципијелан став о соколству и школству и истакао да би Соко и школа морали да буду реципрочно повезани. Наиме, соколство већ преко 50 година врши народни задатак и зато би у новој држави морало својим духом да продре у све народне, градске, средње и остале школе и да преузме школско физичко васпитање. Соколски учитељи би требало да буду учитељи физичког васпитања и обратно, а соколство би морало да има „саветујући глас код уређења сваког питања физичког васпитања и то од најниже инстанце код сеоских општина, па до највише инстанце код Министарства просвете и народне одбране и код свих министарстава, где долази у претрес организација физичког васпитања нашег народа.“¹⁹

Након осијечке скупштине 1922. године, велики део хрватских сокола дало је оставку у ЈСС. Милан Дечак је, на пример, за разлаз хрватских и српских и хрватских и словеначких сокола кривио Лазу Поповића који је пре Првог светског рата био иницијатор самосталне соколске организације међу пречанским Србима, и оптужио га за веле-српство и србизацију југосоколства као и за политизацију.²⁰ Хрватски дисиденти су 28. маја 1922. поново организовали Хрватски соколски савез. Број друштава и чланова се после 1922. године ширио међу Хрваштвом у Хрватској и изван ње. У скупштини средином 1929. Хрватски соколски савез имао је 230 друштава са преко 27000 чланова. Тако је соколство 20. века преживело организационо одвојено у ЈСС са седиштем у Љубљани, чланици Југословенског олимпијског одбора, Међународног гимнастичког савеза (ФИГ) и Словенског соколског савеза, хрватским соколским савезима са седиштем у Загребу и београдском соколском друштву Душан Силни.

^[1] 18 Sokolski glasnik, 1921, Vidovdanska resolucija

^[2] 19 Sokolski glasnik, 1919, Dokumenti sokolski

^[3] 20 Hrvatski sokol, 1922, Raskol u Sokolskom Savezu SHS

ЈСС 1922–1929

Након соколског одвајања, ЈСС се консолидовао, ширила се женска гимнастика и женско чланство у управама друштава, а Мурник је уводио стручне курсеве. Чланство је расло упркос напуштању великог дела Хрватских сокола. Године 1921. било је око 59200 чланова, 1924. године 74700 чланова и 1929. године 72800. Насупрот томе чланство се смањивало у Словенији, где је соколство било уплетено у културну борбу између клерикалног и либералног табора. Тако је у Словенији 1921. године било 24400 чланова, 1924. године 22900 и 1929. године 16680. У професионалном раду успостављен је соколски Тиршов систем и подела на гимнастички или технички део и просветно-културни (музика, позориште, луткарство, предавања...); сабор је озаконио поделу 1924. године у Загребу.

ЈСС је 1922. организовао велики Први свесоколски слет у Љубљани, а у склопу слета и Седму међународну утакмицу (или светско првенство) ФИГ. Дани слета укључивали су редовне вежбе како соколског нараштаја, чланства тако и љубљанских ђака и војника, као и такмичења братских репрезентација. Организациони одбор изградио је за слет потпуно нову салу за гимнастику, припремио бројна преноћишта, уредио исхрану, санитет, редарство итд. Слету је присуствовало соколство из свих делова југословенске државе и из Чехословачке. Слет је посетио и краљ Александар с краљицом Маријом и члановима владе. Краљ је 15. августа 1922. водио седницу Крунског савета у Љубљани, где је одао признање југословенском соколству.²¹ Уједно је у свечаној поворци пред краљевским паром у средишту Љубљане корачало преко 12000 сокола и соколица. Слет је представљао снагу и способност соколства, успостављао везе с војском и са школством, и утврђивао словенски правац. Правац је био базиран на југословенско-чешкој сарадњи, а на слету се манифестовао кроз заједничку поворку и заједничке редовне вежбе. На међународној утакмици у конкуренцији Чехословака, Белгијанаца, Француза, Луксембуржана и Југословена прво место међу појединцима делили су Франтишек Пецачек и Петер Шуми, а југословенска репрезентација била је друга иза Чехословачке. Састављали су је Леон Штукељ, Стане Дерганц, Петер Шуми, Стане Видмар, Славко Хластан и Владо Симончич.

У наредним годинама слетови ЈСС одржавали су се само на покрајинском нивоу. Скупштина у Београду 1927. године усвојила је одлуку о Другом свејугословенском слету 1930. године у Београду. Покрајински слетови²² били су одржани 1924. године у Сарајеву и Загребу, 1927. у Љубљани, заједно са свечаним отварањем тада највећег соколског дома друштва Соко И. Табор, а 1928. у Скопљу с ходочашћем на Косово поље. Датум ходочашћа био је померен с Видовдана за септембар због политичке кризе после атентата у парламенту и жртава међу хрватским посланицима.

^[1] 21 Zaletel, Zgodovina telesne vzgoje in sokolstva, str. 225

^[2] Покрајински слет био је обавезан за друштва односно парохије на одређеном подручју, а отворен је био и за друге парохије

Словенска сарадња потврђена је 1925. кроз обнову Словенског соколског савеза са седиштем у Прагу. Савез је интегрисао чехословачко, југословенско, пољско и руско соколство у емиграцији, а касније се прикључило и лужичко соколство које је било активно до доласка нацизма и Хитлера, и средином тридесетих година бугарски Ју-нак. Словенство се јавно манифестовало следеће године када је ЈСС учествовао у свесоколском слету чехословачког соколства у Прагу (1926) и 1927. године први пут у свесоколском слету пољских сокола у Познању. Добро посећена била је посета Прагу 1926; тада је тамо стигло десет специјалних возова са чланством, подмлатком, као и гимнастичко заступништво југословенске војске. У свечаној паради по Прагу корачало је око 1400 чланова и 150 чланица у народним ношњама; такође је и део чланства био у народним ношњама, а у поворци су носили 60 југословенских соколских застава.

У стручном животу одјекивало је такмичење братских репрезентација ЈСС за мач краља Александра. Краљ Александар поклонио је ЈСС -у средњовековни сребрни мач (према предању мач цара Душана Силног) с позлаћеном ручком и 25 уграђених драгих каменчића. Мач би добила у трајно власништво репрезентација, односно друштво, која би победила пет пута заредом. Такмичења су се одвила 1925, 1930, 1933, 1937. и 1939. и пет пута заредом победила је репрезентација најстаријег соколског друштва на словенском југу, Љубљанског сокола. Мач је постао друштвена светиња; приликом напада на Југославију 6. априла 1941. и наци-фашистичке окупације соколи су сакрили мач, међутим чудесно је нестао или за време рата или при крају рата.

ЈСС је након оснивања преузео словеначко и хрватско чланство ФИГ (Међународна гимнастичка федерација), а 1924. учланио се у Југословенски олимпијски комитет и олимпијска гимнастичка такмичења. На утакмицама ФИГ програм је био шири, комбиновао је вежбе на справама, слободне вежбе (партер) и трчање, скок, пењање, дизање тегова, пливање. Олимпијски програм био је сведен само на вежбе на справама и партер. Наступ на Светском првенству 1922. у Љубљани већ смо навели. Године 1926. било је светско првенство у француском Лиону; Виктор Мурник поново је водио и припремао репрезентацију. Репрезентација ЈСС је међу 6 репрезентација освојила 2. место иза Чехословачке; Петар Шуми је међу појединцима славио своју другу титулу светског првака. Соколи су почели да учествују на олимпијским такмичењима 1924. године у Паризу. Фрањо Бучар, члан МОК-а, а пре рата такође и члан Хрватског Сокола, борио се за отворену утакмицу по избору, али ЈСС ју је одбио са образложењем да Хрватски Соко и католички Орао уопште нису чланови ФИГ-а, који иначе води на олимпијско такмичење. Тако је 1924. у Париз путовала репрезентација ЈСС у следећем саставу: Леон Штукељ, Јанез Порента, Станко Жилич, Стане Дерганц, Михаел Освалд, Славко Хластан, Руди Пољшак и Јосип Приможич. Леон Штукељ је неочекивано победио у вишебоју, а репрезентација је била четврта. На олимпијским играма 1928. екипу су састављали: Леон Штукељ, Јосип Приможич, Тоне Малеј, Едвард Антосијевић, Борис Грегорка, Јанез Порента, Стане Дерганц и Драгутин Циоти, а водио ју је Виктор Мурник. У конкуренцији 11 репрезентација, олимпијска репрезентација ЈСС-а освојила је 3. место; Леон Штукељ био је 3. у вишебоју и 1. у вежбама на круговима; Јосип Приможич 2. у вежби на разбоју и Стане Деганц 3. у прескоку. Из

Олимпијске игре у Амстердаму 1928,
Гимнастичка репрезентација Југословенског соколског
савеза (Музеј спорта)

наведеног је јасно да су репрезентације ЈСС-а за светска првенства и олимпијске игре попуњавали словеначки соколи, осим 1928. када је у екипи био и Хрват Драгутин Циоти. Без сумње то је последица успостављања систематичног професионалног рада Мурника и његових савременика још пре Првог светског рата, и такав рад наставио се и у југословенском контексту.

Соко Краљевине Југославије

Соколско деловање у периоду између оба светска рата значајно је обележила Шестојануарска диктатура 1929, коју је краљ Александар увео након трауматичних догађаја после атентата у парламенту у лето 1928. и смрти водећих хрватских посланика. Успоставивши диктатуру, радикално је ушао у животе гимнастичара и гимнастичких организација, али не и спортских. Наиме, гимнастичари су били носиоци физичког васпитања које је било веома примерено за југословенизацију омладине и националну хомогенизацију. Влада је 4. децембра 1929. решавала гимнастичку фрагментацију усвајањем закона о оснивању Савеза сокола Краљевине Југославије (СКЈ). За старешину био је постављен краљев прворођени син, принц Петар. Закон је условљавао

будући рад гимнастичких организација приступом у СКЈ; а она која не би приступила СКЈ, била би ликвидирана. Одлука о приступу у СКЈ није била тешка; тежа је била за хрватске соколе и католичке орлове. Орлови су одбили приступ, док је Хрватски соко одлуку препустио чланству.

ЈСС је расправљао о појави диктатуре у фебруарском уводу Соколског гласника. Упозорили су на политичко-културне историјске околности рођења југословенске заједнице и државе те истакли улогу соколства која „... поздравља јасан, поштен и велики рад владара, јер види у поштеној и праведној управи наше државе једино решење свих питања која су раздвајала наш народ. “Истовремено додаје да сам краљев акт још увек није решење и Соколи су сигурни „да ће народ спасти само моралност и образовање.“ И политичка самосталност само је средство до правог народног живота, која може бити лако изгубљена „ако као народ престанемо да живимо морално.“ И управо ово последње велики је задатак соколства: да позитивним радом помаже градити велику будућност народа и да „интензивним физичким васпитањем подигне народ телесно и душевно.“ Зато су позвали да се крене у рад „да учествујемо у изградњи велике наше државе.“²³ Упоредо, ЈСС је крајем јануара 1929. у Љубљани обавио стручну расправу о свом десетогодишњем раду у југословенској држави. У анкети о протеклом раду хтели су да критички претресу стање соколства у организационом, техничком, идеолошком и просветном погледу и да пронађу узроке који су позитивно или негативно утицали на развој соколског рада. Општи закључак био је да је соколство само делимично успело да постане средиште националног и културног рада у држави и да је идеја југословенства тј. националног и државног јединства била више или мање везана само за соколство. С обзиром на њихове тенденције после продора у школство и војску истакли су да је однос с војском пријатељски и у духу подршке, међутим да сарадња зависи од појединаца, а у војсци још увек нема соколског система васпитања. У односу са школством утврђивали су да је, упркос налозима просветног Министарства, лоше, негативно или пасивно, а у неким покрајинама однос је, под утицајем политичко-страначких струја, чак непријатељски – без сумње то је важило за западни део државе с борбом за културу. Критиковали су и унутрашњи соколски рад, пре свега стручност предњака.²⁴ Предњаци би морали да буду водеће личности соколских организација, нажалост, њихово знање било је генерално недовољно, док је просветни рад био неуспешан због недовољне сарадње техничких (гимнастичких) и просветних радника и структура. На другој страни суочавали су се с физичко-васпитном²⁵ конкуренцијом и истакли су да многа друштва премало развијају рад у природи, зато опажају да велики број младих одвлаче из соколства спортске и друге извиђачке организације. Једнако су приметили смањивање женског чланства и подмлатка због разних локалних непријатности (и традиционалног погледа на жену) и недостатка женског стручног кадра. Како би повећали утицај у главном граду и уопште, још пре анкете планирали су Други свесоколски слет у Београду 1930. године, а анкета је

²³ *Sokolski glasnik*, 1.2.1929, uvod.

²⁴ Израз *предњак* који значи инструктор или водич уведен је за цело југосоколство.

²⁵ Израз *физичко васпитање* био је у том периоду заједнички израз за цивилну и школску физичку активност; тј. за гимнастику, спорт, планинарење и извиђаштво...

Енгелберт Гангл, старешина Југословенског соколског савеза и први старешина Сокола Краљевине Југославије (Музеј спорта)

служила за припрему Меморандума о организовању високошколских студија физчког васпитања, који су предложили краљу и влади током 1929. године.

У односу на закон о СКЈ средином децембра 1929. одржана је скупштина ЈСС-а. Пре тога чланство у Словенији на многим местима забринuto је пратило догађаје и питало се шта ће бити с друштвима у домовини. ЈСС је на скупштини одлучио да колективно уђе у СКЈ. На оснивачкој седници СКЈ у јануару 1930. усвојен је статут и потврђено је мешано водство из редова ЈСС-а и Хрватског сокола; оперативни старешина постао је Енгелберт Гангл, а начелник Виктор Мурник. Мурник је издејствовао да се СКЈ одмах учлани како у Словенски соколски савез тако и у Међународни соколски савез, зато што су пре соколства 1930. били одржани слет у Београду с планираним словенским учешћем и светско првенство у Луксембургу; а тада су биле у току припреме за оба догађаја. Законом је одређено седиште СКЈ у Београду, међутим у Љубљани су до 1934. остали уредништво Соколског гласника и начелништво, након чега је сва управа била обједињена у Београду.

СКЈ у Словенији

Преносом седишта у Београд, соколство у Словенији базирало је свој рад унутар Дравске бановине. Сачувана је парохијска структура ЈСС-а, а у Словенији је тридесетих година функционисало 5 парохија (Љубљана, Марибор, Цеље, Крањ и Ново место) које су се састајале и усклађивале рад, а водећу улогу требало је да одигра Љубљанска соколска парохија.

Почетком Стојадиновићеве владе 1935. године, у којој је место министра унутрашњих послова добио католички првак Антон Корошец, у Словенији је обновљена културна борба и обликована јака противсоколска политика, а у соколству противклерикална. Католичка политичка власт у Словенији почела је да слаби утицај соколске организације и, на пример, у случају сокола државних службеника, поготово учитељства, служила се методама службених премештања. Противсоколска политика достигла је врхунац 1938. извештајем љубљанске банске управе министру унутрашњих послова о безбожном садржају друштва Соко и сумњи о противдржавним везама с комунизмом, који је био законом забрањен.

Чланство у СКЈ у Словенији је, слично као у Југославији, прво вртоглаво порасло јер су се соколским чланством могле стећи различите олакшице, а након доласка владе Стојадиновића почело је да опада. Тако је нпр. начелништво Љубљанске парохије, у ком су се доказали Фрањо и Лојзе Лубеј, Станко Трчек, Душан Подгорник, Јосип Рус и Зоран Полич, на збору начелника парохије у фебруару 1936. покренуло иницијативу о темељном чишћењу соколских редова, из којих ће иступити каријеристи. Међутим, консолидација је имала дубље и смелије планове. Наиме, то је значило и деполитизацију соколства с обзиром на утицај либералне Југословенске националне странке (ЈНС), као морални преображај да поново одгоје националног и демократског сокола односно слободног, радног, самосталног и самоувереног Југословена и Сло-

венца. Начелништво је 1936. захтевало *колапс репрезентација* и као *једини* исправан смер деловања физичко васпитање у фискултурним салама. У томе бисмо могли да пронађемо сличности с Мурниковим радом пре Првог светског рата, када је истицао значај фискултуре као главне активности која даје друштву потребну аутономију и деполитизује га, а не искључује народне идеје. Истовремено, начелништво се одазвало на изјаву друштва Хришћанска школа о спорним безбожним Тиршевим васпитним начелима и захтевима о слободном соколу и упозорење оштрим тоном на опасност хришћанског космополитизма или хришћанског интернационализма, наводећида је Хришћанска школа само оруђе опште међународне католичке акције, а по тој логици словеначки родитељи су подређени непосредно папиним инструкцијама. Исто тако морамо да истакнемо важну изјаву начелништва у резолуцији ванредне скупштине Љубљанске парохије 1937. године, у којој су се противили конкордату Југославије и Ватикана и увели израз *југословенска заједница и народи*. Према споразуму Цветковић—Мачек и обликовању бановине Хрватске изјава је била актуелна и на соколском савезном нивоу, иако су сачували соколски организациони унитаризам на начелу *један народ, једна држава, једно соколство* и томе погодну централистичку организованост.

Управа Љубљанске парохије испрва је подржала начелништво, све док оно није било на путу политичког прожимања с ЈНС. Раскол између управног органа и начелништва у Љубљанској парохији прерастао је у агонију вођења парохије, која је настављена тзв. таборским процесом у Љубљани 1938. године. Пошто је већина начелништва била из друштва Соко И. Табор, расправа се пренела на друштвени ниво — зато таборски процес — и завршила искључивањем чланова и присталица бунтовног начелништва из матичног друштва Соко И. Табор. Међутим, бунтовници нису били искључени из СКЈ пошто су их подржали део управе и савезни начелник, Словенац Иван Ковач (учитељ физичког васпитања принца Петра). Због тога су они који су били искључени могли и даље да раде у соколству и основали су *илегални одбор*²⁶ који је плео поверљиву соколску мрежу и наставио са својим радом. У децембру 1940. словеначки комунисти ступили су у контакт са илегалним одбором и позвали гау Друштво пријатеља Совјетског савеза.

Покрајински слет у Љубљани 1933. и стручни рад

Централни догађај у Словенији био је покрајински Свесоколски слет у Љубљани 1933. године. Одржан је у част 70. годишњице оснивања Јужног сокола, матичног друштва словеначког и југословенског соколства. Слет у Љубљани био је најпосећенији соколски догађај у Словенији између оба светска рата, заједно са учешћем свих словенских сокола. Уједно, био је и манифестација словенства поготово у време када је католичка епископија нападала соколство пастирским писмом. Католички бискупи упозоравали су вернике на *велику погипију* коју за веру верника и њихове деце представља *васпитање у соколском духу Тиршовога система* (Тиршов гимнастички систем — оп. Т. П.),Наиме, Тиршу су иначе признали католичанство, с примедбом да је изгубио като-

^[26] У литератури после Другог светског рата и комунистичке превладе успоставио се термин „лево крило Сокола“.

личку веру. СКЈ је био обележен као опасна, противверска и противкатоличка организација и наставак бившег Југосокола, а соколство је противцрквени покрет, с којим СКЈ жели да *одврати мисли и осећања људи од цркве*. Зато је посланица упозоравала и позивала вернике да децу одвраћају од *те погубности* толико времена, докле год се СКЈ буде ослањала на Тиршова начела и идејне смернице ЈСС и док га буду водили *стари Југосоколи*.^[27]

Покрајински слет био је обавезан за све словеначке парохије, Соколски гласник истакао је да је био „победа соколске идеје.“^[28] Симболичан био је такође и одговор посланици југословенског католичког епископата и пастирском писму, јер је слету присуствовало око 30000 сокола, како из Југославије тако и из других словенских соколских организација, из Чехословачке нпр. више од 6000, као и одељења југословенске војске. Виктор Мурник припремио је за слет посебну тачку и кореографију. У њој је повезао гимнастику свих одељења оба пола јубиланта Љубљанског сокола. Поред програма редовних вежби у оквиру слета била је и утакмица за мач краља Александра, коју смо већ поменули.

Иначе, у тадашњем стручном раду, словеначко соколство ширило је соколски гимнастички систем увођењем неких спортова: зими скијања, лети одбојке, атлетике и пливања. Почело је да се уводи и стрељаштво, које је уз променљив светски политички распоред, поготово после 1935. године, добијало све већи значај и практиковали су га заједно с бициклизмом; нека врста бициклистичко-стрељачког биатлона, али не у спортском смислу, већ као вештина. Створила се занимљива слика када је Крањска парохија доминирала у скијању, Мариборска у одбојци и Љубљанска у гимнастици на справама, како на словеначком тако и на државном нивоу.

Акутан проблем соколског рада било је помањкање материјалних средстава. Ситуацију у тридесетим годинама додатно је оптерећивала економска криза која је негативно утицала на финансијску дисциплину. Тако су испали приходи од чланарина и парохије и друштва у већој мери су зависили од прорачунских, тј. бановских или локалних субвенција. С обзиром на ванредни пораст чланства у првој половини тридесетих година и организовање часова гимнастике, било им је потребно више површина за вежбање, као и више стручног кадра. Питање стручног кадра или предњака решавали су редовнијом организацијом парохијских и друштвених предњачких курсева. Насупрот томе, економска криза негативно је утицала на изградњу домова и уређење сала за гимнастику, као и на отплаћивање дугова односно кредита за изграђене доmove. Дакле, пошто је инфраструктура гимнастичких сала и даље била недовољна, догађало се да нису вежбале све категорије чланства или се преусмеравало вежбање, пре свегау спорт.

Просветни рад уистину се ширио, али ипак је у Словенији био делом, али не свуда, у сенци техничког рада. То је била својеврсна традиција професионалног развоја

^[27] Sokolski glasnik, 20. 1. 1933, Poslanica katoličkog episkopata.

^[28] Sokolski glasnik, 7. 7. 1933, Pobeda sokolske misli.

словеначког и посебно љубљанског соколства. Просветни рад чинили су говори пред гимнастичким врстама, предавања, друштвене вечери и дискусије, просветни курсеви, луткарске сцене, позоришта, биоскопске представе, концерти, забавне приредбе, свечане прославе, академије, изложбе, библиотеке и читаонице, новинарски рад као и столови за шах. Јасно је да су тако широк спектар просветног рада могли себи да приуште само у већим соколским средиштима, док се другде изводило у ограниченом обиму. Упркос томе, после 1932. године ширио се у квантитативном и квалитативном погледу.

Гимнастичари су у лето 1930. наступили на светском првенству у Луксембургу. У репрезентацији су били Јосип Приможич, Леон Штукељ, Петер Шуми, Едвард Антосијевић, Рафаел Бан, Стане Жилич, Тоне Малеј и Борис Грегорка. Јосип Приможич победио је међу појединцима, а репрезентација је освојила 3. место међу укупно 6 репрезентација које су наступиле, иза Чехословачке и Француске. Наступ је засенила трагедија Тона Малеа, који је за време изабране вежбе на круговима пао, повредио кичму и потом у болници у Луксембургу преминуо. Леон Штукељ такође је имао проблема током вежбе на вратилу, наиме, тешко се повредио и поднео оставку. У наредним годинама гимнастичари нису учествовали на олимпијским играма; 1932. у Лос Анђелесу због одлуке Југослаvensког олимпијског одбора да због превеликих

Репрезентација соколица Сокола Краљевине Југославије, Олимпијске игре у Берлину 1936. (Музеј спорта)

трошкова не путују у САД. Југословенски емигранти желели су да покрију трошкове путовања бар Штукељу или Приможичу, али је СКЈ заузео чврст став да у САД путују или сви или нико, што је проузроковало отпор олимпијских гимнастичара за наступ на утакмици свесоколског слета у Прагу у лето 1932. На светском првенству у Мађарској 1934. године, гимнастичари се поново нису такмичили у међународној конкуренцији. Овог пута СКЈ је бојкотовао првенство због политичког напада Мађарске на Југославију на седници Друштва народа. Гимнастичари су се вратили на међународну сцену на олимпијским играма у Берлину 1936. године. У то време међународна конкуренција се повећала; млађа генерација пристизала је у соколство, а уједно јој је то био тек први контакт с међународном конкуренцијом. Виктор Мурник водио је репрезентацију у Берлин, а састављали су је Конрад Грилец, Јосип Приможич, Борис Грегорка, Димитриј Мерзликин (Београд), Леон Штукељ, Јосип Ваднов, Јосип Пристов и Мирослав Форте. Југословенска репрезентација освојила је 6. место; међу појединцима Леон Штукељ је на свом задњем наступу освојио сребрну медаљу у вежби на круговима. На олимпијским играма у Берлину имале су први међународни наступ и соколице. Наступиле су: Лидија Рупник, Марта Пустишек, Туша Хрибар, Анчка Кержан и Душица Ђорђевић, Олга Рајковић, Гина Горопенко и Душица Радивојевић. Од 8 репрезентација освојиле су 4. место.

У лето 1938. уследило је светско првенство у Прагу. Одржано је у склопу свесоколског слета чехословачког соколства који је истицао соколску словенску слогу. Такође, првенство је одржано у време Хитлерових захтева за прикључење судетских територија Немачкој, а конкуренција је, примерено томе, била окрњена. Југословенска репрезентација освојила је 3. место иза Чехословачке и Швајцарске; док је међу појединцима Јосип Приможич постигао 3. место на разбоју. У репрезентацији су били: Јосип Ваднов, Јосип Пристов, Јосип Приможич, Борис Грегорка, Јосип Кујунџић (Суботица), Мирослав Форте, Стјепан Болтежар (Загреб) и Милош Скрбиншек. У Прагу су соколице имале други наступ; од укупно 4 репрезентације освојиле су друго место иза Чехословачке. Наступиле су Лидија Рупник, Аница Хафнер, Јелица Вазаз, Марта Пустишек, Марта Подпац, Милена Скет, Ема Ковачич и Душица Радивојевић.

СКЈ односно соколство у Словенији у почетку 1941. године имало је 39382 припадника у 255 соколских организација, те је за вежбање гимнастике поседовало 105 домова. Крајем марта 1941. СКЈ подржао је државни удар који је следио потписивању приступа Југославије силама Осовине. Соколство у Словенији било је на челу бројних прослава и парада организованих у знак подршке новој влади и устоличењу соколског старешине, принца Петра, за краља Југославије. У парадама су им се придружиле и друге организације, али различито од града до града. У Марибору су заједно са сокоlima корачали католички „словеначки момци и девојке“²⁹ и „разна мариборска друшт-

²⁹ Словеначки католички гимнастичари и гимнастичарке који су се поново организовали почетком владавине Југословенске радикалне заједнице и унутрашњег министра Антона Корощца.

ва и националне организације“. Слично су у Цељу са соколима корачали „ватрогасци, народне организације, словеначки момци и девојке у народним ношњама, средњош-колска омладина и друге народне организације и друштва“; такође, испред градске куће у Цељу, поред соколског старешине говорио је и заступник Католичког момачког подсавеза. У Крању, где је горела културна борба, ситуација је била другачија. Тамо су са соколима корачали „крањске народне организације и друштва“ и „средњи слој“ за „велику државну заставу и под почасним барјаком“, дакле без католичких момака и де-војака. Слично су се у крањско-словеначкој престоници Љубљани соколским легијама прикључиле „националне и ратне организације, академици, национално женство и др.“ Параду у Љубљани завршили су поред споменика краљу Александру и вратили се према Народном дому „где се сјатила маса готово изнад 10000 глава. Песма Слоге запевала је соколску химну Хеј Словени, која је снажно одјекивала у раној пролећ-ној ноћи. У највећој дисциплини маса се разишла са поновним манифестацијама за краља, Југославију и ... јуначку војску“, саопштавала је Соколска воља, часопис сло-веначких соколских парохија.³⁰

И освануло је јутро 6. априла 1941, напад наци-фашистичког табора, окупација и рас-парчавање Словеније, које је позвало соколе на отпор и формирање на једној стра-ни Ослободилачког фронта словеначког народа и партизанских јединица, а на другој страни прочетничког Соколског ратног савета и Соколске легије.

^[30] Соколска воља, 5.4.1941, Свечане соколске манифестације поводом доласка ЊКВ. краља Петра II.

Извори и литература

Hrvatski Sokol, 1922, 1929

Sokolski glasnik, 1919-1941

Sokol, 1919

Sokolska volja, 1941

Telovadec, 1951

Gantar Godina, Irena, Novoslovanska ideja in Slovenci, *Zgodovinski časopis*, XVIII, 1989, 4, str. 513-546.

Gregorka, Boris, Zlata doba slovenskega sokolstva, Ljubljana, 1991.

Pahor, Milan, Slavjanska sloga. Slovenci in Hrvati v Trstu. Od avstrooogrске monarhije do italijanske republike, Trst, 2004.

Pavletič, Bojan, Sokoli Tržaškega Sokola, Gorica, 2004.

Pavlin, Tomaž, Dajati pobudo, priložnost in navad pravilnim telesnim vajam (ob 150-letnici ustanovitve prvega slovenskega telovadnega društva Južni Sokol), Šport, 2013, LXI, 3-4, str. 44-51.

Pavlin, Tomaž, Razvoj sokolstva v Sloveniji med leti 1929-1941 (doktorska disertacija), Ljubljana, 2000.

Pavlin Tomaž, Jugoslovanski Sokol. V Naša pot, 150 let ustanovitve Južnega Sokola in sokolskega gibanja (ur. Pavlin Tomaž), Ljubljana, 2014.

Josip Rus, Andrej, Pričevanja in spomini: o sokolstvu, o Osvobodilni fronti in novi Jugoslaviji (spremna študija in ur. Perovšek Jurij),Ljubljana, 1989.

Stepišnik, Drago, Telovadba na Slovenskem, Ljubljana, 1974.

Štukelj, Leon, Mojih sedem velikih tekmovanj,Novo mesto, 1989.

Zaletel, Vinko, Zgodovina telesne vzgoje in sokolstva, Ljubljana, 1933.

SUMMARY

THE FALCON MOVEMENT IN SLOVENIA
Tomaž Pavlin

From a physical and cultural, as well as a national standpoint, the Falcon movement is one of the important characteristics of Slovenian contemporary history. In fact, it had a significant impact on ideological, political, ethical and moral orientation of one part of Slovenes in the Austro-Hungarian and Yugoslav state. The first association was organized in Ljubljana in 1863 and it was named *The South Falcon*, later renamed to *Ljubljana's Falcon* (1868). Establishment of this association was an important milestone in the development of Slovenian gymnastics and physical education, since it was not only the forerunner of the modern idea of physical education, but also the general basis for development of physical-cultural social life in Slovenia, to which later, in the decades before the World War, were added hiking and sports. After 1880, due to the increase in the number of associations, Falcon societies were united in the Slovene Falcon Association in 1905, which joined the International Gymnastics Association in 1907 and internationally represented Slovenian gymnastics and Slavism at the time when Slovenia existed only as a national political programme, United Slovenia.

After the First World War in 1919, the Slovenian Falcon movement united with Croatian and Serbian Falcons in the Yugoslav Falcon Union based in Ljubljana, and governed by a unitary national principle: *One nation, one state, one Falcon movement*. However, because of internal disagreements, one part of Croatian Falcons left the new organization in 1921. In the new state, Yugoslav Falcon Union took over the physical education; in the competition area, given the competitive success, it was the main organization in the new state as well as its promoter because, for example, all Olympic medals won were the fruit of Falcon performances. Competitive successes were a continuation of the good vocational school, which was founded by Viktor Murnik in the pre-war period in the scope of Slovenian Falcon movement.

In 1929, the January 6 dictatorship did not bypass the area of physical education and gymnastic organizations. In contrast, for King Alexander, the physical education was an important area of spreading the Yugoslav spirit among the people, thus in early 1929, the government passed a law on Falcon of the Kingdom of Yugoslavia with its head, HRH prince Peter, and with headquarters in Belgrade. The entire Yugoslav Falcon Union crossed over to the new organization. After the assassination of Alexander (1934) and the arrival of the government of Milan Stojadinovic in 1935, the situation for the Falcon movement changed, especially in the years before the Second World War. The movement backed the coup in Yugoslavia on 27th of March 1941, and it led a number of celebrations and parades organized in support of the new government and the inauguration of Falcons' head, Petar II, as the King of Yugoslavia.

СОКОЛСКИ СЛЕТОВИ У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ НА ПРИМЕРУ СВЕСОКОЛСКОГ СЛЕТА У БЕОГРАДУ 1930. ГОДИНЕ

Јована Караулић*

* Докторанд научних студија менаџмента културе и медија, Факултет драмских уметности,
jovanakaraulic@gmail.com

Праксама државних иделогиија често управљају ритуали унутар идеолошког апарата који могућност транспоновања *стварности* у одговарајући симболички еквивалент проналазе у перформативној форми државног сценског спектакла смештеног у простор стадионских дешавања. У случају масовних сценских догађаја та *стварност* најчешће је повезана с контекстом који намеће идеолошки апарат у односу према заједници. Историјски маркери, кроз које је у овом дискурсу могуће посматрати деловање идеолошког апарата, усмерени су на слетове Савеза сокола Краљевине Југославије у периоду постојања Краљевине и касније, у оквирима друге идеологије, у социјалистичкој Југославији. Ове манифестације, у оба периода постојања државе, имале су задатак да прикажу или, још важније, промовишу идеологију кроз кореографисану масовну дисциплину.

Перформативни облик идеологије интегралног југословенства свој оквир проналази у соколском утемељењу о „телесно здравим, морално јаким и национално свесним држављанима Краљевине Југославије“.¹ Ако узмемо у обзир Андерсонову *замишљену заједницу*, разумећемо да се у оквиру соколских слетова дисциплиновано и масовно слала порука о колективном идентитету нације.² Уколико на ово тумачење надоградимо Смитово виђење о заједници учитаној у појам територије,³ разумећемо да је утицај на форимарње свести о савезу неколико народа и народности такође имао свој перформативни облик у оквиру програма слета. Сви ови постулати касније су пренети и на слет у социјализму те нам је тема слета у Краљевини Југославији важна као полазиште у тумачењу формата државног сценског спектакла на нашим просторима.

¹ Статут, Савез сокола Краљевине Југославије 1929.

² Anderson, Benedikt, Nacija zamišljena zajednica, Plato, Beograd, 1998.

³ Smit, Antoni, Nacionalni identiteti, Biblioteka XX vek, Beograd, 1998.

Посебну важност у посматрању феномена масовности у циљу идеолошке демонстрације „заједничке ствари“⁴ између државе и грађана имао је Свесоколски слет у Београду 1930. године.

Соколски слет на нашим просторима

Облик јавног масовног вежбања у форми стадионског дешавања уводи оснивач Сокола, чешки професор естетике Мирослав Тирш, 1882. године, успостављањем Свесоколског слета у Прагу, а од 1891. године и Свеславенског слета на ком редовно учествују соколи и соколице с нашег поднебља. Уважавајући чешку традицију и значај слетске форме у циљу промовисања заједничке идеологије, соколски савези након оснивања у Словенији, Хрватској и Србији организују јавне вежбе, локалне, покрајинске и међународне свесоколске слетове. За успон соколске идеје важну улогу имао је Први свесоколски слет у Љубљани 1883. године, када се покрету придружује Виктор Мурник који је први систематизовао соколску словенску терминологију и вежбе на нашим просторима. Следећу прекретну тачку у разумевању значаја преформативне снаге слета имао је Први хрватски свесоколски слет у Загребу 1906. године, на ком је учествовало више хиљада сокола из Хрватске, Словеније, Србије, Чешке, Пољске и Бугарске.

⁴ Ђорђевић, Јелена, Политичке светковине и ритуали, Досије, Београд, 1997.

Свесоколски слет у Београду, 1930.
(власништво Милоша Јуришића)

Свесоколски слет у Љубљани, 1922.
(власништво Милоша Јуришића)

О утицају масовних манифестација у контексту идеологије говори чињеница да је у Љубљани 1913. године, па затим у Загребу 1914. године, аустроугарска влада забранила одржавање слетова на којима према изјави подстарешине Ђуре Паунковића „нисмо хтели излазити као посебна племена, већ као – Југословени“ и тако покушала да изврши притисак на развој идеолошког утицаја покрета.

Након оснивања Соколског савеза СХС 1919. укидају се до тада постојећи републички савези и формира се јединствена соколска јединица с три различите организационе целине подељене на друштва, жупе и савез.⁵ На сличан начин успостављена је и слетска логика спровођена кроз окружне, жупске и покрајинске слетове. Поред ширења соколске идеје, слетови су представљали место „међусобног упознавања, али и размене искустава и знања на свим нивоима: вежбача, предњака и вођства.“⁶ Поред такмичења на справама и масовног вежбања, неизоставни део слетске традиције подразумевао је и соколске поворке, које су на једном месту окупљале учеснике слетских дана у соколским свечаним униформама и одушевљене грађане који су их поздрављали.

Праву репрезентацију снаге и бројности соколски покрет исказао је приликом одржавања Првог југословенског свесоколског слета у Љубљани 1922. године. У припреми овог догађаја учествовало је преко двеста сокола и соколица који су деловали кроз различите секције.⁷ Са становшта организационе културе, пример Првог свесоколског слета СКЈ из 1930. године у Београду репрезентује снагу покрета у целини.

Свесоколски слет у Београду 1930.

„Догађај се очас рашчу по вароши и то учини да се свет поче нагло уписивати у Соколе.“ (Б. Нушић, прича Спир Соко, *Илустровано време*, 1930)

„Београд је видео догађај који не треба да сачува ни књига, ни филм, ни реч ни прича... њега чува срце.“ (*Време*, 1930)

Након увођења Шестојанураске диктатуре, покрет постаје инструмент државног идеолошког апарата, где се физичка култура појављује као посебно средство за политичко организовање и окупљање заједнице у циљу јачања националног јединства. Усвојивши своју нову улогу, на првој седници Савеза сокола Краљевине Југославије крајем јануара 1930. године одлучено је да слетска манифестација буде одржана под називом Први свесоколски слет Сокола Краљевине Југославије с већ усвојеним програмом др Виктора Мурника, који је израдио меморандум с програмом вежби, а под покровитељством краља Александра.

⁵ 30. августа 1920. године СССХС мења назив у Југословенски соколски савез

⁶ Крагујевић, Габријела, Соколство у Србији 1918-1941, у Телесно вежбање и спорт у Србији 1857-2007, Београд, 2008, стр. 143

⁷ Савез у том тренутку координише рад 26 жупа, 361 друштва и располаже са 22 соколска дома,

Први свесоколски слет сокола Краљевине Југославије одржан је током јуна месеца у Београду 1930. године. Слетски дани кулминирали су приредбом на привременом стадиону (слетишту) специјално изграђеном за ову прилику. Од церемонија добродошлице на железничкој станици, преко уличних поворки, до стадионских такмичења у гимнастици, слетске свечаности глорификовале су идеју интегралног југословенства.

Годину и по дана пре реализације Свесоколског слета у Београду, председник слетског одбора, подстаршина Ђура Паунковић, у новинама Време истиче два почетна проблема у припреми догађаја: „позицију будућег слетишта, и финансијски аспект“.⁸ Према Меморандуму од 19. 3. 1929, који је краљу упутило вођство СКЈ, наводе се молба за одобрење планиране позиције будућег слетишта „раван Доњег града, за 5000 вежбача и 100000 гледалаца“,⁹ као и молба за „широком потпором државне управе у техничким и финансијским припремама“. Ако се узме у обзир да је чланство за потребе слета прикупило 800000 динара,¹⁰ а да је сâмо слетиште коштало преко

Спољни изглед слетишта, Београд, 1930.
(власништво Милоша Јуришића)

⁸ Новинско издање „Време“, 1929. године

⁹ Исто.

¹⁰ Исто.

8000000 динара,¹¹ може се препознати јасна намера краља Александра да манифестација буде успешно изведена. Уочивиши идеолошки потенцијал догађаја у потврди и учвршћивању идеологије, краљ се заузео за елементе његове реализације те је лично учествовао у одабиру локације за изградњу стадиона. Он одбацује идеју о изградњи слетишта на Бањичком пољу, а посебно изражава неслагање с планом градње (која је предложена у Меморандуму СКЈ) у Доњем граду код Дунава с тврђавом и Горњим градом, због нерационаланости изградње насипа и великих трошкова нивелације терена. На тај начин одабрана је палилуска четврт, иза зграде техничког факултета, „на добром положају такоређи усред града, јер од Теразија до слетишта има десет минута лаганог хода новом и широком Улицом краља Александра“.¹² План привременог слетишта израдио је Момир Коруновић, у то време виши архитекта Министарства грађевине, који је сматрао да „сваки народ има нечега свога обележајног, посебице наш. Тако наша држава треба да има и своју сопствену, нарочиту обележајност, у погледу неимарства, а престоница на првом месту, и да даје дух и правац у том смислу“.¹³

У складу с виђењем архитекте Коруновића, стадион је био монументалних димензија, на површни од 12560 m² за изградњу је употребљено 51000 m³ дрвне грађе, што је у том тренутку представљало највећу дрвену конструкцију у централној Европи. Стадион који је могао да прими око 42000 људи у публици (29300 места за седење, 8500 места за стајање, 1170 места за седење у ложама) и 3500 вежбача у истом тренутку, уведен је водовод, електрично осветљење, пошта за учеснике, соба за новинаре с телефонским кабинама, изнад ложа подигнуте су четири куле с ватрогасцима на не-престаној стражи, а главне слетске дане обезбеђивало је преко петсто редара.

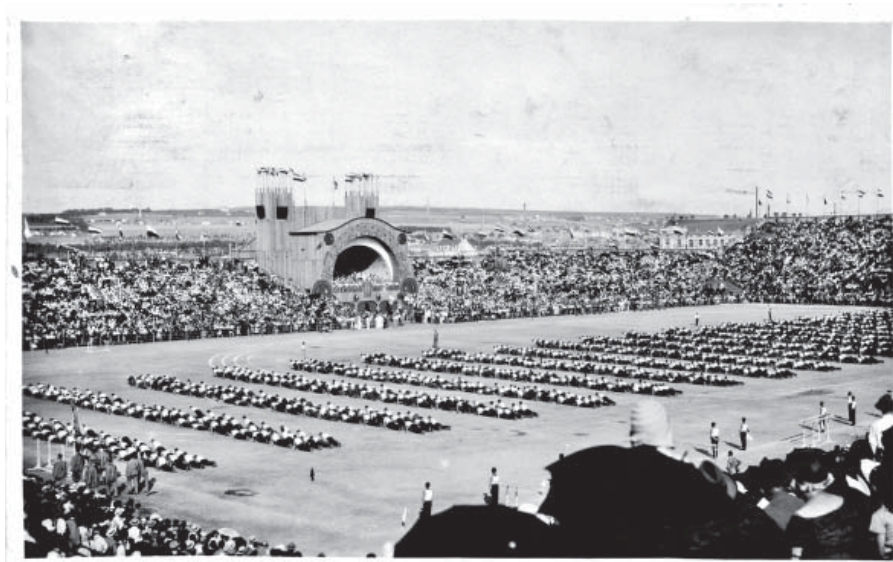
Смештен између тадашњих улица Краља Александра и Ратарске, стадион је грађен по угледу на сличне објекте на Западу, са изразитим примесамa националног стила. Из Улице краља Александра постојао је посебан улаз за краљевску породицу, чланове владе и дипломатски кор, који је водио директно до њихових свечаних ложа¹⁴. Публика је могла ући на четири репрезентативне капије, декорисане у народном духу, док су учесници у програму имали три одвојена улаза, која су директно водила до њихових свлачионица испод трибина, а од њих на терен. У оквиру гледалишта пројектован је и музички павиљон за оркестар, као и осматрачница за начелника који је дириговао вежбама на слету. Оркестар и начелник су током слета били озвучени и звук се преносио на четири звучника марке *филипс*.

¹¹ Према писању новинског издања „Време“ већ 1. 7. 1930. започета је демонтажа стадиона, а сва дрвна грађа употребљена за изградњу продата је за нешто више од 3000000 динара.

¹² Новинско издање „Соколски гласник“, 1930. године

¹³ Коруновић, Момир, *Соколство - неимар духа и народне снаге*, Београдске општинске новине, Београд, 1930. стр.644

¹⁴ Путник, Владана, *Соколски домови и стадиони у Београду*, Наслеђе, Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2012.

О интересовању за изградњу слетишта говори податак да је недељом и празником било дозвољено разгледање стадиона по цени од два динара (за слетски фонд), а слетски одбор водио је заинтересоване групе кроз градилиште и одговарао на питања.

Са организационог становишта, најпре је формиран слетски одбор састављен од десет секција: грађевинска, за дочек и смештај, здравствена, прехранбена, новинарско-пропагандистичка, забавна, железничка, техничка, финансијска и секција за ред. За председника слетског одбора постављен је подстарешина Ђура Пауновић који је у једном интервјуу указао на важност догађаја: „Сјајна смотра снаге и свести нашег народа, слет ће имати дубоког значаја и с културно-моралног и с националног гледишта. Он треба да покаже да соколство није ни верска, ни племенска организација, већ организација која окупља цео народ без изузетка.“¹⁵

Грађевинску секцију предводио је архитекта Момир Коруновић, пројектант слетишта које је два месеца и седам дана градило 450 радника. Након техничког пријема, изведено је пробно оптерећење трибина, са 6000 војника из три пука који су, док је у музичком павиљону свирао војни оркестар, парцијално тестирали трибине. Секцију за смештај и дочек предводио је прочелник Коста Сретеновић, а њен задатак био је да обради све податке о смештају на територији Београда и Земуне, као и да прегледа све школе и касарне. Секција, у чијем су раду велику улогу имале соколице, прикупљала је податке о расположивим собама у хотелима, гостионицама или код приватних лица, док је уз помоћ различитих прогласа или летака из авиона подсећала Београђане на значај учешћа заједнице у организацији догађаја.

¹⁵ Новинско издање „Време“, 1930. година

Слетиште са учесницима и публиком, Београд, 1930. (власништво Милоша Јуришића)

Монументални изглед слетишта, Београд, 1930. године (власништво Милоша Јуришића)

Здравствена секција била је задужена за здравствену и хигијенску службу у време трајања слета. Лекари појединачних жупа дежурали су са својим члановима док је поред слетишта подигнута амбуланта за збрињавање повређених. Организована је и санитетска служба на железничкој станици, а сваки соколски воз пратио је соколски лекар с ручном амбулантом. Са становишта високе свести о значају хигијене, занимљив је податак да је на свим успутним станицама испитана пијаћа вода, док је на већим станицама обезбеђено место за прање руку и умивање. Због великих врућина секција је прописала мере за продају воћа и контролисала све станичке ресторане. Овај комплексан задатак секција је обављала уз помоћ амбуланта с великим бројем виђених лекара из цивилних и здравствених институција.

Уз рад здравствене секције подједнако ангажована била је и прехранбена, на чијем је челу био прочелник Радиша Нишавић. Њен задатак био је да прикупља податке који могу допринети што бољој организацији прехране, посебно вежбајућег чланства у близини самог слетишта. Секција је била у сталном контакту са Савезом гостионичара, док је Удружење месара и kobасичара одржало велику конференцију својих чланова у сали Занатске коморе на тему пажње у послу, јер су велике врућине, месо се брзо квари, као и скромности цене. Занимљив је податак да су делегирани блокови за конобаре гостионицама и ресторанима, који су били обавезни да у сваки рачун укључе педесет пара за слетски одбор, док би се јавно обајвљивало ко је одбијао да прихвати обавезу.

На челу новинарско-пропагандне секције, био је прочелник слепи мајор Лујо Ловрић. Ова секција развијала је стратегију оглашавања у земљи и иностранству и успостављала односе с радио-станицама и новинарима. Да би се целом друштву пружио могућ-

ност да буде што боље обавештено о догађају, секција је с Дирекцијом београдске радио-станице уговорила пренос активности, па су тако, у сарадњи с фирмама Телефункен и Филипс, у четрдесет разних места широм државе емитоване вести са слета „преко радија на јавним местима с јаким звучником, а апарати постављени на трговима, шеталиштима и осталим згодним местима где се највише скупља народ.“¹⁶ Секција је расписивала конкурсе за сва креативна решења и филмове, али и ангажовала дописнике по жупама.

Жупски дописници имали су задатак да извештавају слетски одбор о припремама и интересовању за слет како би пропагандна секција то могла да користи у циљу промоције догађаја. Ова секција акредитовала је фотографе и новинаре чије је садржаје одобравала пре емитовања.

Одбор је припремио и богат пратећи програм занимљив с позиције данашњег схватања културног туризма, па је за потребе учесника и туриста произведено 400000 разгледница и маркица, 22000 великих слетских плаката аутора Звонимира Ракамарића, 100000 слетских значака (које су омогућавале разне повластице), 30000 значака за соколску омладину, 100 милиона комада цигарета соко са соколским амблемима, итд. За све време слетских дана око Савиначке цркве забавна секција организовала

¹⁶ *Соколски гласник*, 1930

Архитекта Коруновић и подстарешина Паунковић са члановима слетског одбора, Београд, 1930. (власништво Милоша Јуришића)

Соколици на Свесоколском слету у Београду 1930. (власништво Музеја историје Југославије)

Плакат аутора Звонимира Ракамарића, Београд, 1930. (власништво Архива Југославије)

је програм Соколски збор, те је постављена позорница за извођење концерата и позоришних представа. Секција је у склопу програма обезбедила неколико барака које су заинтересовани предузетници могли да изнајме за своје услужне делатности.

Поред ових дешавања, секција је приредила и читав низ програма у сарадњи с националним културним организацијама међу којима су и Први сајам књига (приређен од стране удружених београдских књижара и издавача) и приредба великог концерта на самом слетишту с преко четресто извођача. У круг слетског програма спада и интернационална радио-емисија Југословенског музичког програма извођена из Народног позоришта, која је трајала деведесет минута, а за чији пренос је у Београду и на територији целе земље било постављено осамдесет гигантофона.

Цео месец јун био је обухваћен свечаностима поводом слета, па је тако прва недеља у месецу била посвећена средњошколској омладини, друга војсци, трећа нараштајима и четврта – којој су припадали главни слетски дани 27, 28, и 29. јун – соколским учесницима из иностранства који су возом или бродом пристизали из Лужице, Француске, Румуније, Русије, Чешке, Пољске, Америке.

Последњег слетског дана више од 200000 одушевљених Београђана пратило је поворку с преко 20000 соколских учесника.

Уместо закључка

„Данашњи Видовдан није само Видовдан лепих симбола из наше херојске историје, није само синтетични избор из наше народне песме, предања и споменика, он је да-нас и један нов, савремен датум на који ће указивати прстом у будућности. Рећи ће се: ‘тога Видовдана манифестовали су соколи словенских држава јединство своје идеје и потврдили један незваничан савез за вечност.’“¹⁷

Са становишта употребе прошлости у друштву и политици, постоји нека врста кате-горичког императива чега се треба сећати, шта се не сме, а шта мора заборавити.¹⁸ Приказом детаља из организационе структуре Свесоколског слета 1930. године, желе-ла сам да укажем на снагу покрета у целини. И поред импресивног значења са стано-вишта репрезентације идеологије и колективног идентитета нације, соколски слетови део су индивидуалног сећања, али не и колективног памћења заједнице. Празнична естетика братства и јединства готово је у потпуности преписана из соколске традиције и смештена у нове идеолошке оквире. Календар државних празника СФРЈ/социјалис-тичке Југославије у који, у првом реду, убрајамо прославу Дана младости, утицао је на одлуку чега ће се једна заједница сећати. Тако се слетска форма, као парадигма, везује за потврду идеолошких вредности у социјализму.

Свесоколски слет у Београду 1930. године показује на који је начин промишљана иде-ологија интегралног југословенства, али и у којој су мери слетови у социјализму, иако у потпуности преузети, *нултим часом*, смештени у оквир аутентичног израза. На об-ликовање културе сећања утичу лично сећање и колективно памћење, где без обзи-ра што је колективно сложеније природе оно допуњује лично у односу на друштвену комуникацијску свест. Тако је комуникативно памћење повезано са групом и подложно формирању супростављеног, ривалског склопа сећања у односу на политчку и со-цијалну свест данашњице.

^[1] Новинско издање „Време”, 1930. године

^[2] Todor Kuljić, Kultura sećanja, Čigoja, Beograd 2006.

Извори

Архив града Београда, Фонд IAB-1119
Архив Југославије, Дворски фонд – Соколска друштва 74 ,Фонд Социјалистичке омладине Југославије 114, Фонд Министарства иностраних послова KJ 334
Фонд Мин. Сав. Централног Пресбироа KJ 38
Архив Србије, Фонд „Прво београдско гимнастичко друштво Соко"

Литература

Altiser, Luj, Ideologija i državni ideološki aparati, Karpos, Beograd, 2009.
Anderson, Benedikt, Nacija zamišljena zajednica, Plato, Beograd, 1998.
Brozović, Ante, Sveslavensko sokolstvo: Svesokolski slet 1930, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd,1930.
Brozović, Ante, SOKO Kraljevine Jugoslavije, Venac, Beograd, 1930.
Đorđević, Jelena, Političke svetkovine i rituali, Dosije, Beograd, 1997.
Крагујевић, Габријела, Соколство у Србији 1918-1941, у Телесно вежбање и спорт у Србији 1857-2007, ст. 129-152, Дта доо, Београд, 2008.
Коруновић, Момир, *Соколство - неумар духа и народне снаге*, 644 стр, Београдске општинске новине, Београд, 1930.
Путник, Владана, *Соколски домови и стадиони у Београду*, Наслеђе, Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2012.
Smit, Antoni, Nacionalni identiteti, Biblioteka XX vek, Beograd, 1998.
Цветковић, Душан, *Соколи и Соколски слетови*, Књигопром, Београд, 1998.

Периодика

„Београдске општинске новине“, Штампарија Задруге штампарских радника, Београд, 1930.
„Време“, Штампарија Време, Београд, 1930.
„Илустровано време“, Штампарија Време, Београд, 1930.
„Недељне илустрације“, Модерна штампарија Рад, 1930.
„Око соколово“, Савез Соко Србије, 2008.
„Политика“, Штампарија Д. Димитријевића, Београд, 1930.
„Соколски гласник“, Учитељска тискарна, Љубљана, 1930.

SUMMARY

FALCON SLETS IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA
IN THE CASE OF PAN FALCON SLET IN BELGRADE IN 1930
Jovana Karaulić

The tradition of performative, ideological form of mass events is associated with the occurrence of Falcon slets in Prague 1982. Creator of this type of stadium events, the founder of the Falcon movement, professor of aesthetics Miroslav Tyrš, recognized the power of mass choreographed discipline in launching a wider community with a goal of promoting the idea of “physically healthy, morally strong and nationally conscious” members. Acknowledging the Czech tradition and importance of a slet form in promoting a common ideology, Falcon unions – after being founded in Slovenia, Croatia and Serbia – organized public classes, local, provincial and pan falcon slets. After introducing “The 6 January Dictatorship”, the movement became an instrument of the state ideological apparatus, where physical culture was considered a special tool for political organizing and community gathering in order to strengthen national unity. By the end of January 1930, at the first convention of the Falcon Union of the Kingdom of Yugoslavia it was decided that slet event should be held in Belgrade under the name “The First Pan Falcon Slet of the Falcon Union of the Kingdom of Yugoslavia”. The Pan Falcon slet in Belgrade 1930 showed how the ideology of “integral Yugoslavism” was contemplated but also the extent to which slets were, although fully copied in socialism, placed by the “zero hour” within the framework of an authentic expression. The calendar of public holidays, the most important of which was the celebration of Tito’s birthday, influenced what will one community remember, and thus slet form as a paradigm is exclusively tied to confirmation of ideological values in socialism.

СОКОЛСКИ ДОМОВИ

Владана Путник*

* Истраживач-сарадник, Одељење за историју уметности, Филозофски факултет,
Универзитет у Београду

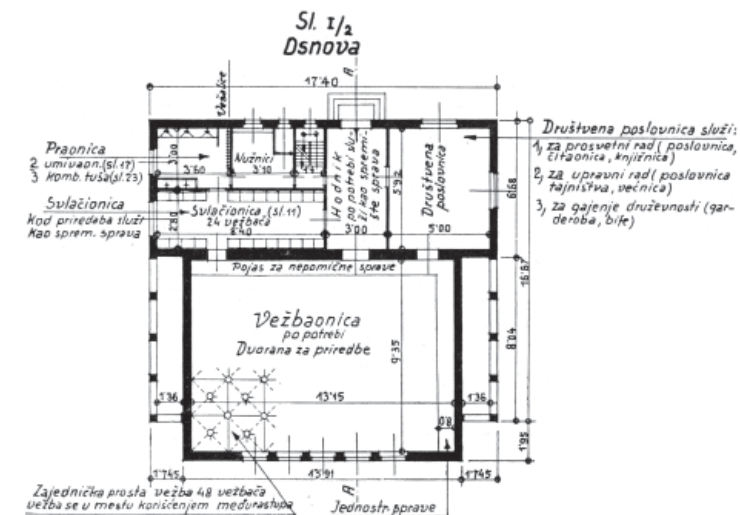
Саставни део соколства чини и архитектура која је настала за потребе овог покрета, а то су соколски домови, соколане и слетишта. Соколски домови пројектовани су тако да испуњавају функцију спортских и културних центара, а већина њих и данас има исту функцију. Први соколски домови настали су током друге половине деветнаестог века, али је највећи број њих подигнут у периоду између два светска рата. Процењује се да је у Краљевини Југославији саграђено око 270 соколских домова.¹ Подизање соколског дома није било само питање друштва, већ читаве заједнице и многи грађани учествовали су у изградњи ових објеката било путем донација, помоћи при грађевинским радовима или организовањем различитих акција за прикупљање средстава. Ангажовање народа показује да су соколски домови представљали значајан искорак у друштвеном животу Краљевине Југославије.

У зависности од броја чланова једног соколског друштва подизани су соколски домови једноставне, развијене и сложене основе. Дом једноставне структуре обавезно је имао вежбаоницу, свлационице и неопходне помоћне просторије, а понекад и додатну просторију попут читаонице. Најмања дозвољена соколска вежбаоница могла је имати површину од 123 м², што се није увек поштовало. Дом развијене основе је, осим већ поменутих обавезних просторија, често имао библиотеку с читаоницом, у неким случајевима стан за начелника или просторију за одржавање скупштине. Соколски домови сложеније структуре обично су имали најмање две вежбаонице, собе за мушке и женске предњаке, тушеве уз свлационице и бројне собе за разне одсеке друштва. У већим соколским домовима често су се налазила и друга културно-просветна друштва.²

Било је пожељно да соколски домови буду слободостојеће грађевине како би вежбаонице примале довољно светлости и ваздуха. Законом о подизању домава сви параметри јасно су дефинисани и надлежно министарство било је дужно да пројек-

¹ Путник, Владана, *Архитектура соколских домова у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевини Југославији*, Београд 2015, стр. 12.

² Швајгар, В., „Соколски домови, први део“, *Југословенски Сокол* 3 (год. I, 1924), стр. 37–39.

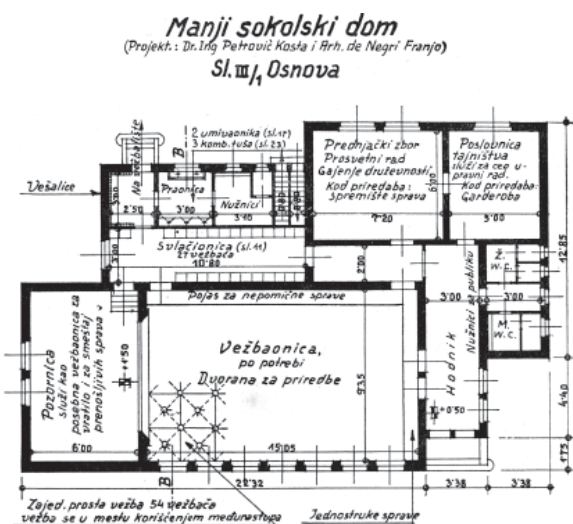
те прегледа и одобри. При пројектовању вежбаонице, као назначајније просторије у соколском дому, махом су коришћене димензије од 15 до 18 м са 8 до 12 м, што би значило однос 3:2. Висине вежбаоница су, због справа за вежбање, износиле од 5 до 7 м.³ Пројектанти су често примењивали и формулу за пројектовање идеалне висине: (дужина + ширина) : 4 = висина. За покривање пода најчешће су коришћени паркет и бродски под, док су зидови облагани дрвеним лајснама висине од 1,5 до 2 м. Галерије су такође биле саставни део сваке вежбаонице која је имала бину. Већи соколски домови грејали су се на парно грејање, док су се у мањима ложиле пећи. Идеалном температуром за вежбање сматрало се 15°C.

Вежбаоница није служила искључиво за спортске активности, већ су се у њој одржавали сви значајни друштвени догађаји попут представа, пројекција филмова, приредби, предавања, игранки и концерата. На основу богатог програма који се одигравао у соколским домовима може се закључити да они нису били само спортски, већ и културни центри.

Најзначајнији допринос теорији архитектуре соколских дома дао је архитекта Момир Коруновић.⁴ У својој расправи објављеној у Београдским општинским новинама 1930. године под називом „Соколство – неимар духа и народне снаге“, он се залагао да сваки соколски дом поседује обележје свог народа и елементе градитељског на-

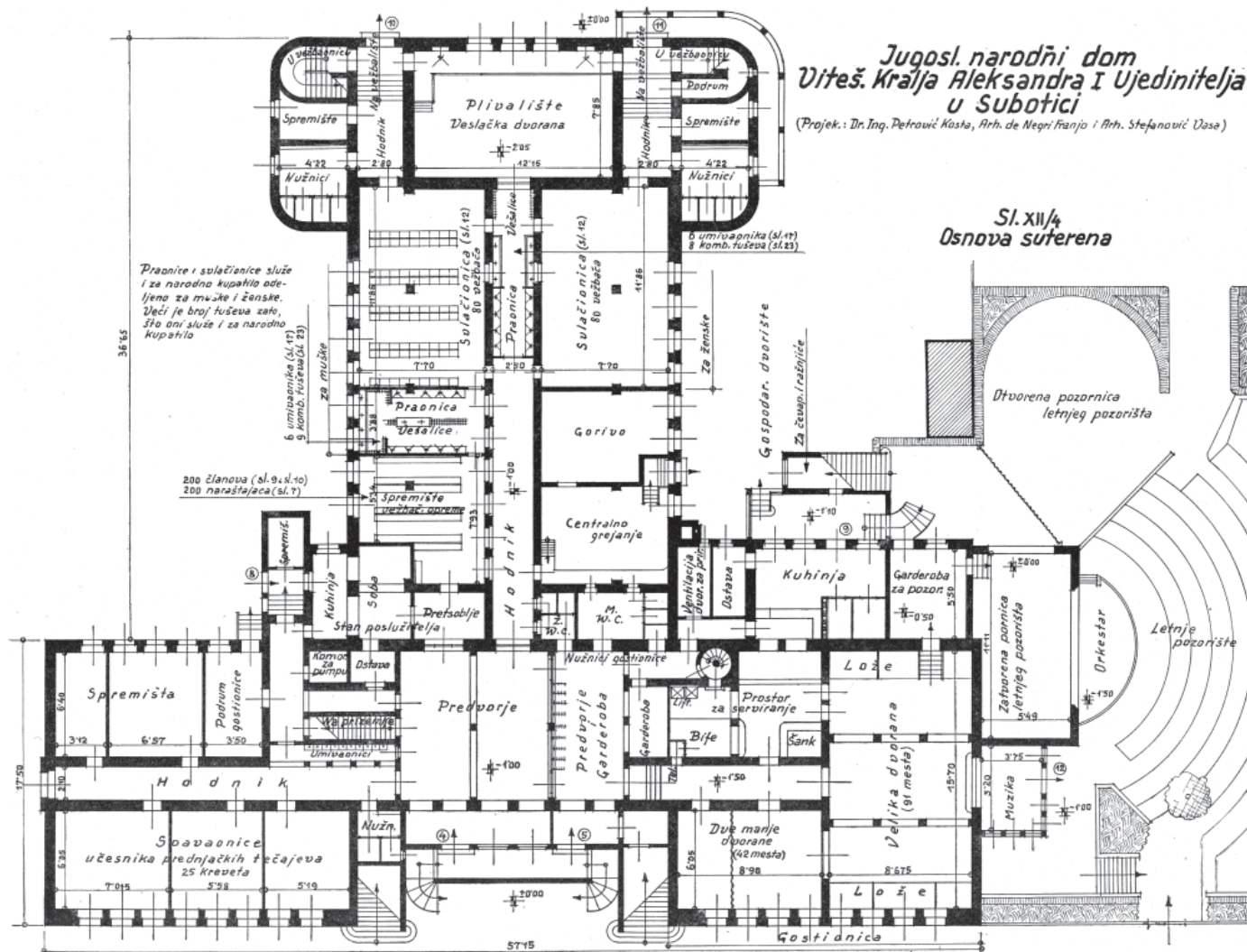
³ „Закон о подизању домаова“, *Соколски гласник* 21 (год. III, 1932), стр. 4

⁴ Кадијевић, Александар, *Момир Коруновић*, Београд 1996, Кадијевић, Александар, „Архитектура соколских домаова Момира Коруновића у Босни и Херцеговини између два светска рата“, *Зборник за историју Босне и Херцеговине* 2 (1997), 303–312.

Пример најмањег дозвољеног соколског дома, Коста Петровић, Народни домови и школска вежбалишта, норме и упутства за пројектовања и грађења, Београд, 1940. (МИЈ)

Пример мањег соколског дома, Коста Петровић, Народни домови и школска вежбалишта, норме и упутства за пројектовања и грађења, Београд, 1940. (МИЈ)

Основа Југословенског народног дома у Суботици, Коста Петровић, Народни домови и школска вежбалишта, норме и упутства за пројектовања и грађења, Београд, 1940. (МИЈ)

слеђа краја у којем се подиже,⁵ што је и јасно из његове изјаве: „Пођимо кроз Поморавље, Повардарје, Браничево, Подунавље, Посавину, Загорје, Захумље, кроз цео Динарин и динарски сплет, па низ Дрим кола и Охрида са Преспом кроз Метохију, Санџак, Шумадију, Срем, од Фрушке Горе до у Подравље и извориште Саве и Савиње до самог Триглава и Снежника, па ћемо наћи једну неизбројиву количину и мноштво особитих и изванредних података и подстрека да нам се сами нуде и да их узмемо

⁵ Коруновић, Момир, „Соколство – неимар духа и народне снаге“, *Београдске општинске новине*, 13 (децембар 1930), стр. 643.

Соколски дом Београд „Матица“, арх. Момир Коруновић, 1936. (из колекције Милоша Јуришића)

и створимо нешто новије, али са обележјем и душом творевина старог духа, и то да буде наше обележајно, наше чисто југословенско.“⁶ Упркос тражењу узора у народном градитељству, Коруновић се залагао и за оригиналност и био је против типске израде пројеката: „Ми морамо – нарочито у соколском неимарству – бити своји. [...] у архитектури соколској и једнога народа – па и државној не може бити моде.“⁷

На редовној скупштини Савеза сокола Краљевине Југославије 1932. године Коруновић је изнео и дефинисао обавезне карактеристике соколског дома: „Соколска гнезда морају бити: 1) Подигнута на земљишту сопственом или обезбеђене својине; 2) Обезбеђена да се може озидати до краја; 3) Добро постављена према странама света; 4) Добро урађена у самом свом распореду; 5) Добро изидана у самом свом склопу; 6) Добро осветљена и још боље проветравана; 7) Добро здравствено уређена; 8) Добро представљена својим изгледом, како споља, тако и изнутра у тежњама соколске мисли, да у духу народности буду украс дотичног места и представник израђевина тога краја овалплоћен соколским духом.“⁸

Стилски развој соколских домова

Велики број соколских домова на територији бивше Југославије може се сврстати међу архитектонски изузетно вредна остварења. Соколи су оставили за собом изузетан градитељски фонд, с бројним стилски различитим и оригиналним решењима. Иако није

⁶ Кадијевић, Александар, *Момир Коруновић*, Београд 1996, стр. 84.

⁷ Извештај за II редовну главну скупштину Савеза сокола Краљевине Југославије, извештај председника грађевинског одсека ССКЈ, Момира Коруновића (10. 4. 1932), стр. 109.

⁸ Исто, стр. 107.

Момир Коруновић у соколској униформи, 1909. (из колекције Милоша Јуришића)

постојао један званичан стил за соколске домове, национални стил, академизам и модернизам били су у највећој мери заступљени.⁹

Национални стил био је најадекватнији за истицање националног континуитета и традиције. У првој фази изградње соколских домова (1918–1929) национални стил је у различитим варијацијама био доминантан. Свакако најзначајнији пример представља соколски дом у Сомбору из 1925. године који су аутори, архитекта Јохан Базлер и инжењер Светозар Кротин, пројектовали у српско-византијском стилу.¹⁰

Захваљујући студијском боравку у Прагу, Момир Коруновић имао је прилику да се сусретне са соколством на његовом изворишту. Иако су остварења чешких архитеката несумњиво утицала на Коруновићеву рану фазу стваралаштва, он је ипак формирао карактеристичан архитектонски израз кроз употребу елементата рондокубизма, експресионизма и сопствене визије националног стила.¹¹ Коруновићеве соколане красе карактеристични мотиви препознатљиви за његово стваралаштво, попут кула с тупим забатима, окулуса, низа лучно завршених прозора, стилизованих декорација и присуства полихромије. Током свог стваралаштва Коруновић је израдио нацрте за двадесет и пет соколских домова,¹² од којих је изведено шеснаест.¹³

Поред Коруновићевих соколских домова у националном стилу, постојала је још једна струја заступљенија у западним деловима Краљевине. Најзначајнији пример словеначког националног стила у соколској архитектури представља соколски дом Табор који је пројектовао архитекта Иван Вурник 1923. године.¹⁴

Академизам је са својим стилским варијацијама у виду историцизма и еклектицизма био заступљенији на територији некадашње Аустроугарске, нарочито у Војводини и Славонији. Овај стил био је популаран избор зато што је репрезентовао континуитет и непроменљиве универзалне вредности не указујући експлицитно на национални идентитет или вероисповест. Грађевине пројектоване у духу академизма најчешће нису имале национална обележја, иако су на неким примерима били присутни одређени елементи соколске иконографије. Од соколских домова који припадају академизму могу се издвојити соколски дом у Пироту, дело инжењера Лазаревића из 1921. годи-

⁹ Putnik, Vladana, 'Influence of Ideology on the Architecture of Sokol Houses in the Kingdom of Yugoslavia', *Zbornik Matice Srpske za likovne umetnosti* 41 (2013), стр. 146.

¹⁰ Јеремић, Стојан, „Соколски дом у Сомбору“, *Соколски гласник* 9 (год. IX, 1927), 198–199; В. К., „Нове соколане у Нишу и Сомбору“, *Соко Душана Силног* 6 (год. III, 1927), стр. 110.

¹¹ Кадијевић, Александар, *Момир Коруновић*, Београд 1996, стр. 32.

¹² Извештај за V редовну главну скупштину Савеза сокола Краљевине Југославије, извештај председника грађевинско-уметничког отсека ССКЈ, Момира Коруновића (12. 5. 1935), стр. 180.

¹³ Кадијевић, Александар, *Момир Коруновић*, Београд 1996, стр. 108.

¹⁴ Rožič, Janko, „Nacionalni slog v arhitekturi“, 46. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi, Ljubljana 2010, стр. 129.

не,¹⁵ затим соколски дом у Зрењанину из 1925. године, дело архитекте Драгише Брашована,¹⁶ соколски дом у Зеници из 1925. године¹⁷ и соколски дом у Осијеку из 1928. године, дело архитекте Виктора Аксмана. Почетком четврте деценије двадесетог века у Југославији анационални концепт академизма преузео је модернизам.

Модерна архитектура се после доминације националног стила врло брзо јавила у соколској архитектури. Њен концепт одражавао је савремено либерално друштво, што се успешно уклапало у соколску филозофију. Први модернистички соколски домови подигнути су у Београду и Тузли 1932. године и у Загребу 1933. године.¹⁸

Поред Момира Коруновића, архитекта Ђорђе Табаковић реализовао је више значајних соколских домова у свом опусу.¹⁹ Соколски домови које је Табаковић пројектовао

¹⁵ Цветковић, Душан, *Соколи и соколски слетови 1862–1941 – Соколане – Соколски домови – Соколске разгледнице*, Београд 2007, стр. 140.

¹⁶ Ignjatović, Aleksandar, „Crkva Vavedenja Bogorodice u Orlovatu i Sokolski dom u Zrenjaninu arhitekте Dragiše Brašovana.“ *Serbian Architectural Journal*, 1/ 3 (2009), стр. 54–59.

¹⁷ АЈ, Фонд МП, ф – 66 – 2289 – 2154, Пројекат за Соколски дом у Зеници, 1925.

¹⁸ Соколски дом у Београду пројектовао је Бранислав Којић: Тошева, Снежана, Бранислав Којић, Београд, Грађевинска књига, 1998, стр. 51; Соколски дом у Тузли пројектовао је Иван Мукахирн: „Отворење Соколског дома Краља Александра I у Тузли“, *Соколски гласник* 4 (год. IV, 1933), стр. 7; „Соколски дом Краља Александра I у Тузли“, *Политика* (18. 2. 1931.), стр. 6; Соколски дом у Загребу пројектовао је Егон Штајнман: Šulhofer, Ariana, Muraj Iva, „Srednjoškolsko igralište u Zagrebu“, *Prostor* 11 (2003), стр. 130.

¹⁹ Митровић, Владимир, *Архитекта Ђорђе Табаковић* (1897–1971), Нови Сад 2005.

Соколски дом у Куманову, арх. Момир Коруновић, 1931.
(из колекције Милоша Јуришића)

Соколски дом у Сомбору, арх. Јохан Базлер и Светозар Кротин, 1927.
(из колекције Милоша Јуришића)

Соколски дом у Зрењанину, арх. Драгиша Брашован, 1925. (из колекције Милоша Јуришића)

у Новом Саду, Инђији и Сремским Карловцима рефлектовали су чист модернистички архитектонски израз. Његове соколске домове махом одликује црвена фасадна опека као снажно ликовно средство. Као и на соколским домовима у националном стилу, где се на фасади примећује употреба црвене боје, тако је и опека била присутна на модернистичким соколским домовима. Црвена боја коришћена је не само у архитектури, већ и на униформама, заставама и другим соколским реквизитима као боја која симболизује „словенску крв“.²⁰

Модернизам је, генерално, био брже прихваћен међу хрватским архитектима захваљујући њиховом школовању у европским центрима и раду у престижним архитектонским бироима.²¹ Архитекти попут Александра Фројденрајха, Стјепана Планића или Фрање Лушичића без оклевања су промовисали архитектуру у току са савременим тенденцијама и захваљујући томе подигнут је значајан број модернистичких соколских домова у Краљевини Југославији. Иако је радикални модернизам био присутан у архитектури соколских домова током четврте деценије двадесетог века, постоје и бројни примери еклектичког модернизма, са елементима националног стила, академизма или ардекоа. Модернизам није брзо прихваћен у свим деловима Краљевине Југославије. Било је и сокола који су се противили изградњи соколских домова у модерном духу. Стеван Бајић је у Соколском гласнику изнео мишљење да „соколске домове не би требало градити у најмодернијим стиливима“ – мислећи пре свега на модернизам – „него једноставно, али укусно“.²²

²⁰ Ignjatović, Aleksandar, *Jugoslovenstvo u arhitekturi 1904–1941*, Beograd, 2007, str. 416.

²¹ Radović Mahečić D., *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Zagreb, 2007, str. 19.

²² Бајић, Стеван, „Соколски домови – како би се могло решити питање подизања соколских домова у местима где до сада не постоје“, *Соколски гласник* 33 (год. IV, 1933), стр. 1.

Избор стила био је веома значајан у већим градовима и често је био наглашен у конкурс за пројекат, као што је био случај са соколским домом у Сарајеву, где је модернизам био преферирани стил.²³ С друге стране, мали градови најчешће су добијали бесплатан пројекат неког од архитеката који су били активни у ССКЈ, као што су Момир Коруновић и Мартин Пилар. Тада питање стила није било од суштинског значаја за друштво јер је најважније било *добити кров над главом* и решити финансијске проблеме који су пратили изградњу већине соколских домова. На основу наведених чињеница, може се закључити да соколски домови у Краљевини Југославији нису имали јединствен стил, већ су одражавали бројне и различите стилске токове који су равноправно били заступљени на југословенској међуратној архитектонској сцени, што је такође било присутно и у Чехословачкој и Пољској.

Соколски дом у Новом Саду, арх. Ђорђе Табаковић, 1936. (Фото-архив Позоришног музеја Војводине)

²³ Милошевић, Предраг Б., *Архитектура у Краљевини Југославији (Сарајево 1918–1941)*, Србиње 1997, стр. 185–186.

Литература

- Ignjatović, Aleksandar, *Jugoslovenstvo u arhitekturi 1904–1941*, Beograd, 2007.
- Ignjatović, Aleksandar, „Crkva Vavedenja Bogorodice u Orlovatu i Sokolski dom u Zrenjaninu arhitekте Dragiše Brašovana“, *Serbian Architectural Journal* 1/ 3 (2009), 54–59.
- Кадијевић, Александар, *Момир Коруновић*, Београд, 1996.
- Кадијевић, Александар, „Архитектура соколских домова Момира Коруновића у Босни и Херцеговини између два светска рата“, *Зборник за историју Босне и Херцеговине* 2 (1997), 303–312.
- Милошевић, Предраг Б., *Архитектура у Краљевини Југославији (Сарајево 1918–1941)*, Србиње, 1997.
- Митровић, Владимир, *Архитекта Ђорђе Табаковић (1897–1971)*, Нови Сад, 2005.
- Putnik, Vladana, 'Influence of Ideology on the Architecture of Sokol Houses in the Kingdom of Yugoslavia', *Zbornik Matice Srpske za likovne umetnosti* 41, (2013), 143–151.
- Путник, Владана, *Архитектура соколских домова у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевини Југославији*, Београд, 2015.
- Radović Mahečić, Darja, *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Zagreb, 2007.
- Rožič, Janko, „Nacionalni slog v arhitekturi“, 46. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi, Ljubljana, 2010.
- Тошева, Снежана, *Бранислав Којић*, Београд, 1998.
- Цветковић, Душан, *Соколи и соколски слетови 1862–1941 – Соколане – Соколски домови – Соколске разгледнице*, Београд, 2007.
- Štulhofer, Ariana, Muraj, Iva, „Srednjoškolsko igralište u Zagrebu“, *Prostor* 11 (2003), 125–134

Архивска грађа

- АЈ, Фонд МП, ф – 66 – 2289 – 2154, Пројекат за Соколски дом у Зеници, 1925.
- Извештај за II редовну главну скупштину Савеза Сокола Краљевине Југославије, извештај председника грађевинског отсека ССКЈ, Момира Коруновића (10. 4. 1932)
- Извештај за V редовну главну скупштину Савеза Сокола Краљевине Југославије, извештај председника грађевинско-уметничког отсека ССКЈ, Момира Коруновића (12. 5. 1935)

Периодика

- „Соколски дом Краља Александра I у Тузли“, *Политика* (18. 2. 1931).
- „Закон о подизању домова“, *Соколски гласник* 21 (год. III, 1932).
- „Отворење Соколског дома Краља Александра I у Тузли“, *Соколски гласник* 4 (год. IV, 1933).
- В. К., „Нове соколане у Нишу и Сомбору“, *Соко Душана Силног* 6 (год. III, 1927).
- Бајић, Стеван, „Соколски домови – како би се могло решити питање подизања соколских домова у местима где до сада не постоје“, *Соколски гласник* 33 (год. IV, 1933).
- Јеремић, Стојан, „Соколски дом у Сомбору“, *Соколски гласник* 9 (год. IX, 1927), 198–199.
- Коруновић, Момир, „Соколство – неимар духа и народне снаге“, *Београдске општинске новине* (јун 1930), 643–645.
- Швајгар В., „Соколски домови, први део“, *Југословенски Сокол* 3 (год. I, 1924).

SUMMARY

FALCON HOMES
Vladana Putnik

Integral part of studying the history of Falcon movement is the architecture created for its purposes and observed on the facilities such as Falcon homes, Falcon clubs and Falcon stadiums. Falcon homes were designed as multi-purpose facilities, as sports and cultural centers simultaneously. The basic and most important room of every Falcon home was the gym, which also served as a theater and cinema, and often as a ballroom. Design of Falcon homes made it possible for those buildings to be used still today for the same purpose.

The first Falcon homes were built during the second half of the nineteenth and early twentieth century, but the largest number of them was constructed during the period between two wars. In the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, later Yugoslavia, around 270 Falcon homes were built, and a number of them belongs to the extraordinary achievements of the Yugoslav architecture. The first objects of Falcon societies were built in the spirit of academicism and eclecticism, but after the World War I architects slowly turned to the variants of national style, which remained present until the beginning of World War II, despite the later domination of modernism. Even though there were significant differences in the architecture flows in various regions of the Kingdom of Yugoslavia, it can be concluded that Falcon homes reflected development of the entire architectural scene.

Falcon homes, as venues of gathering and cultural events, have certainly contributed to spreading the ideas of Yugoslavism and the Falcon movement. The Falcon architecture occupies a prominent place in the history of Yugoslav architecture because it reflects a significant segment of the cultural climate of the Kingdom of Yugoslavia. Falcon homes were an ideal opportunity for architects to design freely since they were not conditioned by a powerful investor. Because of that, stilistic diversity and significant social role make these objects a precious architectural heritage.

КАТАЛОШКЕ ЈЕДИНИЦЕ

ПРЕДМЕТИ

Архив Југославије

1. Фотографија, Соколски дом у Високом,
Нацрт, Соколски дом у Зеници,
МП, Ф-66, 2289-2154
2. Фотографија, Градња соколског дома у Бетини,
МП. Ф-66, 1267-1514
3. Нацрт, Соколски дом на Хвару,
Нацрт, Соколски дом Љубљана II,
МФВ, Ф-71, 17-47
4. Нацрт, Соколски дом у Сиску,
МФВ, Ф-71, 18-48
5. Фотографија, Планинарски соколски дом на Похорју,
МФВ, Ф-71, 41-141
6. Програм слета,
Двор, Ф-74, 199-428
7. Документа,
Двор, Ф-74, 197, 33-283
8. Албум бр. 33-5, 1938.
5177-5268
9. Албум бр. 62-5, 1935.
1800-1854
10. Албум бр. 65-5
1781-1799

Градски музеј Сомбор

11. Урамљена фотографија соколског дома, Сомбор.
Порцелан,
Инв. бр. И-1877
12. Значка гимнастичке утакмице Француска–Југославија, Париз, 1931.
Легура, тканина,
Инв. бр. И-1875
13. Сувенир-шкољка са соколског слета, Цриквеница, 1925.
Инв. бр. И-1876
14. Грамофонска плоча, Соколски марш, и омот, Загреб.
Винил, папир,
Инв. бр. И-1872
15. Почасна соколска диплома, Сомбор, 1932.
Папир, штампа у боји,
Инв. бр. И-1864
16. Фотографија, Олимпијска гимнастичка врста у Варшави 1939.
Фото-папир,
Инв. бр. Л -315 (Легат Ивана Иванчевића)
17. Брошура, Споменица са освећења соколског дома, публикација, Сомбор, 1927.
Папир,
Инв. бр. И-1874
18. Сведочанство о положеном предњачком испиту, Сомбор, 1923.
Папир,
Инв. бр. И-1750
19. Фотографија, Прва соколска вежба СДС, Сомбор, 1919.
Фото-папир,
Инв. бр. И-1685
20. Разгледница, Соколски дом, Сомбор.
Папир, штампа у боји,
Збирка разгледница, бб
21. Разгледница, Соколски глас, I свесоколски слет, Љубљана, 1922, рад Д. Инкиострија.
Папир, штампа у боји,
Инв. бр. И-1871
22. Разгледница, V соколски слет, Сомбор, 1927, рад Д. Инкиострија.
Папир, штампа у боји,
Инв. бр. И-1878
23. Разгледница, V соколски слет, Сомбор, 1927, рад Д. Инкиострија.
Папир, штампа у боји,
Инв. бр. И-1879

Историјски музеј Србије

24. Соколске траке,
Униформе, инв. бр. 190
25. Соколска капа,
Свила, чоја, рипс, метал, памук, 16,5 x 10 цм.
Униформе, инв. бр. 309/6608
26. Соколска кошуља,
Тканина, вуна, 43,5 x 62 цм
Униформе, инв. бр. 310/6609
27. Соколска значка,
Униформе, инв. бр. 311/6610
28. Соколска значка,
Униформе, инв. бр. 312/6611
29. Копча за опасач припадника соколске организације Краљевине Југославије,
Метал,
Униформе, инв. бр. 689/8233
30. Капа подмлатка Сокола Краљевине Југославије,
Чоја, сатен, свила, 28 цм.
Униформе, инв. бр. 780/5618
31. Капа Сокола Краљевине Југославије,
Чоја, сатен, свила, метал, 29 x 11,5 цм.
Униформе, инв. бр. 784/5639
32. Пафта за појас Сокола Краљевине Југославије,
Метал, 4,5 x 6 цм.
Униформе, инв. бр. 822
33. Знак Сокола Краљевине Југославије,
Метал, R 3 цм.
Униформе, инв. бр. 823
34. Трака соколске жупе Душан Силни, Панчево,
Тканина, 3,2 x 10 цм.
Униформе, инв. бр. 828
35. Комплет соколских значки 1920–1932. (40 ком),
Метал, рипс, ливење, 28,1 x 35,8 цм.
Знамења, инв. бр. 189/3513
36. Соколске ознаке 1912-1947. (12 ком),
1912-47,
Метал, рипс, ливење, пресовање,.
Знамења, инв. бр. 238

37. Соколске значке (10 ком),
194-1938,
Метал, рипс, ливење, пресовање,
Знамења, инв. бр. 309

38. Соколска плакета, 1934.
аутор Фране Кршинић
Метал, посребривање, R 6,8 цм.
Знамења, инв. бр. 600

39. Соколско посело Соколског друштва Београд X, Вождовац,
Београд, 1933.
Папир, штампа.
Плакати, инв. бр. 226/4510

40. Повелџа Соколског друштва Крушевац,
Папир, штампано, 62 x 44 цм.
Ликовна, инв. бр. 177/177

41. Краљ Петар II у соколској униформи,
Зор Франетић, 6. 12. 1929.
Бронза, рељеф.
Ликовна, инв. бр. 560/6719

42. Соколска блуза,
Бранко Палчић, Соколски магазин, Загреб,
1918=1941, Загреб
Тканина, чоја,
Униформе, инв. бр. 184/5549-1

43. Соколске панталоне,
Б. Палчић, Соколски магазин, Загреб,
1918=1941, Загреб,
Тканина, чоја, 107 x 83 цм.
Униформе, инв. бр. 185/5549-2

44. Соколска кошуља,
Б. Палчић, Соколски магазин, Загреб,
Тканина, вуна, 84 x 45,5 цм.
Униформе, инв. бр. 186/5549-3

45. Соколска капа,
Б. Палчић, Соколски магазин, Загреб,
Чоја, рипс, сатен, 28 x 10 цм.
Униформе, инв. бр. 187/5549-4

46. Соколске рукавице,
Памук, 25 цм,
Униформе, инв. бр. 188/5549-5

47. Опасач соколске униформе,
Метал, кожа, 4,5 x 108 цм.
Униформе, инв. бр. 189/5549-6

48. Соколска блуза,
Тканина, чоја, метал, 41 x 73 цм.
Униформе, инв. бр. 221/6167-1

49. Соколска капа,
Тканина, чоја, рипс, сатен, 28 x 9 цм.
Униформе, инв. бр. 223/6167-3

50. Застава соколског друштва,
Соколски нараштај, Београд VII, 1932-1937.
Тканина, вез, 77 x 66,5 цм.
Заставе, инв. бр. 13/3971

51. Летак, Савез сокола Краљевине Југославије, упутство за сакупљање лековитог биља,
штампа „Луч“/Савез Сокола Краљевине Југославије, 1930 (око), Београд,
Папир, штампа, 29 x 21 цм.
Плакати, инв. бр. 53/2872

52. Резолуција десете скупштине Савеза сокола Краљевине Југославије, штампарија „Луч“/
Савез сокола Краљевине Југославије
27. 10. 1940, Београд,
Папир, штампа, 29 x 21 цм.
Плакати, инв. бр. 56/2875

53. Млади соколци с наставником у Варварину, Понтонски мост на Морави у Варварину,
Пиротска певачка дружина „Момчило“ с Варваринском дружином „Курсула“
Браћа Тасић,
Фото-папир,
Разгледнице, инв. бр. 183-1

54. А. Zabolotny: Њ. В. Престолонаследник Петар, старешина сокола Краљевине Југославије,
„Солидност“, Земун,
Фото-папир, 14 x 9 цм.
Разгледнице, инв. бр. 153-4-3

55. Врњачка бања, Књижара Рајковића и Ћуковића, Београд,
Фото-папир, штампа, колорисано, 14 x 9 цм.
Разгледнице, инв. бр. 75-153

56. Разгледница, Свесоколски слет Сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9,3 x 14,3 цм.
Инв. бр. 151-2

57. Разгледница, Свесоколски слет Сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9,3 x 14,3 цм.
Инв. бр. 151-3

58. Разгледница, Свесоколски слет Сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9,3 x 14,3 цм.
Инв. бр. 151-4

59. Разгледница, Свесоколски слет Сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9,3 x 14,3 цм.
Инв. бр. 151-5

60. Разгледница, IX свесоколски слет, Праг, 1932.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9 x 14 цм.
Инв. бр. 151-7

61. Разгледница, I југословенски свесоколски слет, Љубљана, 1922, рад Д. Инкиострија.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9 x 14 цм.
Инв. бр. 151-8

62. Разгледница, Соколски слет, Загреб, 1924.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9,5 x 14,3 цм.
Инв. бр. 151-13

63. Разгледница, Соколи, рад Д. Инкиострија.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9 x 14 цм.
Инв. бр. 151-15

64. Разгледница, I југословенски свесоколски слет, Љубљана, 1922, рад Д. Инкиострија.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9 x 14 цм.
Инв. бр. 151-16

65. Разгледница, Соколи, Херцег Нови, 1929.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9 x 14 цм.
Инв. бр. 151-17

66. Разгледница, VIII свесоколски слет , Праг, 1926.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9 x 14 цм.
Инв. бр. 151-18

67. Разгледница, Соколице.
Папир, штампа, 9 x 14 цм.
Инв. бр. 151-19

68. Разгледница, I југословенски свесоколски слет, Љубљана, 1922, рад Д. Инкиострија.
Фото-папир, штампа у боји, колорисање, 9 x 14 цм.
Инв. бр. 151-21

69. Разгледница, Престолонаследник Петар II Карађорђевић, старшина СКЈ.
Фото-папир, штампа, 9 x 13,8 цм.
Инв. бр. 151-22

70. Никола Јовановић, портрет
непознат, 1930 (око), непознато,
Фото-папир, 7 x 10 цм,
Фонд Јована Илкића, инв. бр. 646

Музеј града Београда

71. Разгледница, 1930.
Папир, штампа у боји, 9 x 14 цм.
МГБ И2/1 - 1888

72. Разгледница, 1930.
Папир, штампа у боји, 14 x 9 цм.
МГБ И2/1 - 1890

73. Разгледница, 12–15. 08. 1922.
Папир, штампа у боји, 9 x 14 цм,
МГБ И2/1 - 1893

74. Нотни запис, 1932.
Папир, штампа црно-бела,10 x 14 цм.
МГБ И2/1 - 1894

75. Позивница, 1929.
Папир, штампа, црно-бела, 10 x 15,5 цм.
МГБ И2/1 - 1902

76. Летак, око 1925.
Црвени папир, штампа црно-бела, 17 x 15,5 цм.
МГБ И2/1 - 1903

77. Легитимација, 1928/32.
Картон, папир, штампа црно-бела, са фотографијом, 8 x 12 цм
МГБ И2/1 - 1904

78. Легитимација, 1930.
Картон, папир, штампа црно-бела, са фотографијом, 8 x 12 цм.
МГБ И2/1 - 1906

79. Легитимација, 1930.
Картон, папир, штампа црно-бела, са фотографијом, 8 x 12 цм.
МГБ И2/1 - 1908

80. Разгледница, 1912.
Папир, штампа црно-бела, 13,7 x 8,8 цм.
МГБ И2/1 - 2339

81. Разгледница, 1922.
Папир, штампа црно-бела, 8,7 x 13,8 цм.
МГБ И2/1 - 2340

82. Разгледница, јун 1922.
Папир, штампа црно-бела, 8,8 x 13,8 цм
МГБ И2/1 - 2345

83. Разгледница, 28–30. 06. 1921.
Папир, штампа црно-бела, 8,7 x 13,6 цм.
МГБ И2/1 - 2369

84. Програм слета, јун 1930.
Папир, штампа црно-бела, 20 x 13 цм.
МГБ И2/1 - 3006

Музеј града Новог Сада

85. Програм прославе рођендана краља Петра II,
Соколска жупа Нови Сад са Соколским друштвима Нови Сад и Петроварадин,
Нови Сад, 1940.
Папир,
Инв. бр. КИ-3811

86. Разгледница:
Први слет нараштаја Бачке соколске жупе Нови Сад 27. и 28. 05. 1923,
Нови Сад, 1923.
Папир,
Инв. бр. КИ-4400

87. Програм прославе 1. децембра
(с композицијама С. Пашћана: „Соколски поздрав“, „Ратничка“ и „Војничка“),
Соколско друштво Нови Сад, Нови Сад, 1933.
Папир,
Инв. бр. КИ-3806

88. Програм соколске забаве са игранком,
Новосадско соколско друштво, Нови Сад, 1929.
Папир,
Инв. бр. КИ-3805

89. Фотографија две жене у соколским хаљинама (Марија Сајферт),
Праг, 1938. Фото-папир,
Инв. бр. КИ-4192

90. Соколска хаљина,
припадала Марији Сајферт,
Нови Сад, око 1930.
Лан, памук, ручно везена.
Инв. бр. КИ-4191

91. Дечја соколска хаљина,
припадала Мари Жунтер, Нови Сад, око 1930.
Лан, памук, ручно везена,
Инв. бр. КИ-4183

92. Соколска хаљина, из породице Новаков,
Нови Сад, прва половина 20. века.
Лан, ручно везена.
Инв. бр. КИ-5084

93. Соколска хаљина,
припадала Даници Поповић,
Нови Сад, око 1930.
Памук, везена.
Инв. бр. КИ-5530

94. Соколска хаљина,
припадала Даници Поповић,
Нови Сад, око 1930.
Памук, везена.
Инв. бр. КИ-5531

95. Девојачка соколска капа,
припадала Мирјани Јасика,
Нови Сад, око 1935. Занатска израда, чоја, вез.
Инв. бр. Е-1555/1

96. Девојачка соколска капа,
припадала Мирјани Јасика,
Нови Сад, око 1935. Занатска израда, чоја, вез.
Инв. бр. Е-1555/2

Музеј историје Југославије

97. Др Војислав В. Рашић, Соколијада, збирка соколских песама за декламовање ради
подизања соколског витешког духа, Београд, 1930.
Папир, црно-бела штампа, корице у боји, 21 x 14 цм.

98. Нацрти, Kosta Petrović, Narodni domovi i školska vežbališta, norme i uputstva za projektovanje i
građenje, Beograd, 1940.
Папир, црно-бела штампа, корице у боји, 34 x 25 цм.

99. Програм свечане академије, Соколско друштво Београд – Матица, Београд, 1932.
Папир, црно-бела штампа, 27,5 x 18,5цм.

100. Нараштајска исказница Милорада Илића, Соколска жупа Београд, Београд, 1937.
Папир, црно-бела штампа, корице у боји, 13,5 x 10 цм.

101. Застава соколског друштва Валпово, 1907-1932.
Рипс, вез, срма, конац, 108 x 100 цм.
Инв.бр. ПЗ 1787 II 1/11

102. Поштанска марка – пригодно издање с ликом престолонаслединка Петра II, поводом I
покрајинског соколског слета у Љубљани 1933. Нацрт С. Грујића.
Вредност марке: 75 + 25 пара; 1,50 + 0,50 динара
Инв.бр. 134 Ф

103. Поштанска марка – пригодно издање поводом II покрајинског соколског слета у Сарајеву
1934. Нацрт П. Шаина.
Вредност марке: 75 + 25 пара; 1,50 + 0,50 динара; 1,75 + 0, 25 динара
Инв.бр. 134 Ф

104. Поштанска марка – пригодно издање, Соколски слет у Загребу поводом 60. годишњице постојања Сокола, Загреб, 1934. Нацрт по скулптури Ф. Кршинића.
Вредност марке: 75 +25 пара; 1,50 + 0,50 динара; 1,75 + 0,25 динара
Инв.бр. 134 Ф

105. Негативи на стаклу,
10 x 15 цм.

Музеј примењене уметности

106. Нацрт за плакат „Соколски слет“, Београд 1–15. 06. 1930“, Душан Јанковић,
Париз (?),1930.
Папир, комбинована техника, 62 x 50,2 цм.
Инв. бр. 14488

107. Урамљени нацрт за значку „Соко Југославије“, Васа Поморишац,
Београд, 1930(?),
Картон, акварел, 38,5 x 38 цм (с рамом).
Инв. бр. 13292

108. Нацрт за значку „За заслуге за соколство“, Васа Поморишац,
Београд, 1930 (?),
Картон, акварел, 12 x 11,9 цм.
Инв. бр. 13291

109. Скица за новчаницу од 100 динара, Васа Поморишац,
Београд, 1932.
Папир, туш, 19,8 x 12,7 цм
Инв. бр. 13258/1

110. Соколска дечја хаљина, поклон Добриле Поповић Гај,
Београд, 1936/1937.
Ланено платно, шивено, везено, дужина: 68 цм.
Инв. бр. 19863

111. Ципеле за дан, припадале Живани Петковић, удатој Марковић (1907–1995), која их је купила у Прагу 1932. године када је с југословенским соколима учествовала на IX свесоколском слету, Чешка, 1932.
Кожа, слама, кожни ђон, дужина: 20 цм, висина потпетице: 7,5 цм.
Инв. бр. 21308

112. Ташна за дан, припадала је госпођи Живани Петковић, удатој Марковић (1907–1995), која ју је купила у Прагу 1932. године када је са југословенским соколима учествовала на IX свесоколском слету, Чешка, 1932.
Кожа, слама, памучни рипс, хромирани метал, 19,6 x 14 цм.
Инв. бр. 21308

113. Значка са заставицом соколског слета у Крагујевцу 27–28. 05. 1923.
Легура, пресовано, тканина, 4,2 x 3,2 цм, дужина са заставицом: 6,2 цм.
Инв. бр. 11517

114. Значка поводом одржавања соколског слета у Нишу 30. 07. 1922. године,
Легура, ливено, емајл, 4 x 3,7 цм.
Инв. бр. 11518

115. Значка са заставицом Југословенског свесоколског слета у Љубљани 1922. године,
Лојзе Долинар.
Легура, рипс, ливено, 5 x 3,6 цм, дужина са заставицом: 6,5 цм.
Инв. бр. 11519

116. Значка са заставицом III покрајинског слета Југословенског соколског савеза у Сарајеву 1924.
Легура, пресовано, тканина, 4 x 2,9 цм, дужина са заставицом: 8,5 цм.
Инв. бр. 11520

117. Значка IV слета Моравске соколске жупе у Пироту 3. 06. 1928.
Легура, пресовано, 3 x 2,4 цм.
Инв. бр. 11522

118. Значка V слета Моравске соколске жупе у Зајечару 2. 06. 1929.
Легура, пресовано, 4,8 x 3,5 цм.
Инв. бр. 11524

119. Значка са заставицом I свесоколског слета сокола Краљевине Југославије у Београду 1930.
Израђено код *Vach i Knaus* у Загребу,
легура, рипс, пресовано, пречник: 3,5 цм, дужина са заставицом: 7 цм
Инв. бр. 11525

120. Значка са заставицом I свесоколског слета сокола Краљевине Југославије у Београду 1930.
Легура, рипс, пресовано, 3,5 x 3,6 цм, дужина са заставицом: 7 цм.
Инв. бр. 11526

121. Значка VI слета соколске жупе Ниш у Лесковцу 25. 05. 1930.
Легура, пресовано, 3,9 x 4,2 цм.
Инв. бр. 11527

122. Значка VII слета соколске жупе Ниш у Неготину 1. 06. 1931.
Легура, пресовано, 5 x 3,8 цм.
Инв. бр. 11528

123. Значка са заставицом Савеза сокола Краљевине Југослоавије поводом боравка у Паризу 1931.

Легура, рипс, пресовано, 3 x 3 цм, дужина са заставицом: 7,5 цм.
Инв. бр. 11529

124. Значка VIII слета соколске жупе Ниша, 12. 06. 1932.
Легура, пресовано, 3 x 4 цм.
Инв. бр. 11530

125. Значка са заставицом II соколског слета моравске жупе у Нишу 16. 05. 1926.
Легура, рипс, пресовано, штапано, заставица 9 x 3 цм, значка 4,7 (са иглом) x1,4 цм.
Инв. бр. 11531

126. Значка IX слета сокола жупе Ниш у Нишу 5. 06. 1933.
Легура, пресовано, R 3,5 цм.
Инв. бр. 11532

127. Значка за заставицом видовданског покрајинског соколског слета у Љубљани 1933.
Израђено код *Griesbach i Knaus* у Загребу,
Легура, рипс, пресовано, R 3,2 цм, дужина са заставицом: 5,9 цм.
Инв. бр. 11533

128. Значка видовданског соколског слета у Сарајеву 1934. (потписано *М. С*)
Легура пресовано, R 3,2 цм.
Инв. бр. 11534

129. Значка са заставицом соколског слета у Загребу 1934.
Израђено код *Griesbach i Knaus* у Загребу,
Легура, рипс, пресовано, R 3,2 цм, дужина са заставицом: 5,2 цм.
Инв. бр. 11535

130. Значка са заставицом покрајинског соколског слета северних жупа у Суботици јуна 1935.
(потписано *Trajković(?)*).
Израђено код *Tarivak* у Загребу,
Легура, пресовано, 3,5 x 3,5 цм, дужина са заставицом: 5,2 цм.
Инв. бр. 11536

131. Значка са заставицом слета Савеза сокола Краљевине Југославије у Софији 1935.
Израђено код *Ковница а. д.*, легура, пресовано, R 3 цм, дужина са заставицом: 5 цм.
Инв. бр. 11537

132. Значка са заставицом слета соколске жупе Ниш 1. 06. 1936.
Израђено код *Griesbach i Knaus* у Загребу,
легура, рипс, пресовано, R 3,2 цм, дужина са заставицом: 4,5 цм.
Инв. бр. 11539

133. Значка са заставицом III слета сокола на Јадрану, у Шибенику 22–23. 08. 1936.
Легура, рипс, пресовано, 1,8 x 3,8 цм, дужина са заставицом: 4,8 цм.
Инв. бр. 11540

134. Значка са заставицом „50 let 1887-1937 tel. jed. sokol Kostelec N. С. Lesy“ 1937.
Легура, рипс, пресовано, 3,3 x 2,6 цм, дужина са заставицом: 5,2 цм.
Инв. бр. 11541

135. Значка слета соколског друштва из Прокупља поводом обележавања тридесет година рада, 10. 06, 1937.
Легура, пресовано, 3,2 x 2,5 цм.
Инв. бр. 11542

136. Значка соколског друштва из Књажевца поводом обележавања тридесет година рада (1908–1938), 1938.
Легура, пресовано, 2 x 3,5 цм.
Инв. бр. 11543

137. Значка са заставицом Сокола Југославије на X свесоколском слету у Прагу 1938.
Легура, рипс, пресовано, 3,3 x 4,5 цм, дужина са заставицом: 7,4 цм.
Инв. бр. 11544

138. Значка са заставицом свесоколског слета у Прагу 1938.
Легура, рипс, пресовано, 3,5 x 3,8 цм, дужина са заставицом: 7 цм.
Инв. бр. 11545

139. Значка са заставицом IX свесловенског слета сокола у Софији 1939.
Легура, рипс, пресовано, 4 x 3,4 цм, дужина са заставицом: 5,8 цм.
Инв. бр. 11546

140. Значка са заставицом IX свесловенског слета сокола у Софији 1939.
Легура, рипс, пресовано, 2,8 x 3 цм, дужина са заставицом: 5,8 цм.
Инв. бр. 11547

141. Значка са заставицом VI соколског слета жупе у Крушевцу 28. 05. 1939.
Легура, рипс, пресовано, 2,8 x 3,3 цм, дужина са иглом: 5 цм.
Инв. бр. 11548

Народни музеј Зрењанин

142. Соко, месечни часопис за соколски живот и рад, септембар 1939.
Папир, штампа црно-бела, 28 x 21 цм.
Инв. бр. 3282/526

143. Брошура, У соколском кругу, Љубљана, 1933, Е. Л. Гангл
19 x 12 цм.
Инв. бр. 3285/543

144. Књига, Povest gimnastike i sokolstva, Bogdan Spernjak, Vinkovci, 1931.
24 x 16 цм.
Инв. бр. 3288/540

145. Брошура, М. Ст. Станојевић, Рад и успех и други говори за соколску и школску омладину, Петровград, 1936.
Папир, штампа црно-бела, 20 x 14 цм.
Инв. бр. 3286/542

146. Брошура, Извештај о раду соколске жупе, Велики Бечкерек за годину 1933.
Папир, штампа црно-бела, 22 x 15 цм.
Инв. бр. 3287/541

147. Брошура, Општа такмичења нараштаја i чланова 1937, II deo: upute за ocenjivanje, Beograd, 1937
Папир, штампа црно-бела, 25 x 17 цм.
Инв. бр. 3284/600

148. Соколски весник Банатске жупе, Споменица VI жупског слета у Вршцу, ур. М. Станојевић, Велики Бечкерек, 1927.
Папир, штампа црно-бела, 24 x 16 цм.
Инв. бр. 3293/599

149. Соколски весник Банатске жупе, ур. М. Станојевић, Велики Бечкерек, 1926.
Папир, штампа црно-бела, 24 x 16 цм.
Инв. бр. 3292/602

150. Соколски весник Банатске жупе, ур. М. Станојевић, Велики Бечкерек, 1925.
Папир, штампа црно-бела, 24 x 16 цм.
Инв. бр. 3291/601

151. Брошура, Споменица II слета Банатске соколске жупе одржаног у Вршцу 1922, Београд 1923.
Папир, штампа црно-бела, 15 x 24цм.
Инв. бр. 3290

152. Брошура, Споменица Карловачког сокола 1904–1929, Сремски Карловци, 1929.
Папир, штампа црно-бела, 23 x 16 цм.
Инв. бр. 3289/539

153. Илусторвани лист, X Všesokolských sletů v Praze, 1938.
Папир, штампа црно-бела, 30 x 21 цм.
Инв. бр. 3283

154. Колективна фотографија, Соколско позориште „Матица“, Петровград, 1939.
Фото папир, 15 x 22 цм.
Инв. бр. 3213/529

155. Колективна фотографија, Соколско позориште „Матица“, 1930.
Фото папир, 15,5 x 23,5 цм.
Инв. бр. 3214/528

156. Плакат , Словенско вече, Соколско друштво, Велики Бечкерек, 1920
Папир, штампа црно-бела, 24 x 15 цм.
Инв. бр. 3260/538

157. Плакат, 10 представа у претплати, Соколско позориште „Матица“ Велики Бечкерек, 1933.
Папир у боји, 31 x 24 цм.
Инв. бр. 3277/533

158. Плакат, Соколско позориште„Матица“, Велики Бечкерек, Ревизор, 1932.
Папир у боји, 45 x 31 цм.
Инв. бр. 3276/536

159. Плакат, Соколско позориште „Матица“, Велики Бечкерек, Коштана, 1933.
Папир у боји, 31 x 23 цм.
Инв. бр. 3275/534

160. Плакат, Соколско позориште „Матица“, Велики Бечкерек, Сумњиво лице, 1931.
Папир у боји, 31 x 23 цм.
Инв. бр. 3274/532

161. Плакат, Соколски слет Банатске жупе, 24. и 25. 05. 1922, Вршац.
Папир у боји, 73 x 41 цм.
Инв. бр. 320/536

162. Новина, Ilustovani prilog, Sokolski glasnik, Treći slet Saveza bugarskih junaka, 1935.
Папир, штампа црно-бела, 53 x 38 цм.
Инв. бр. 3261/531

163. Новина, Илустрована седмица, бр. 656, Софија 21. 07.1935.
Папир, штампа црно-бела, 46 x 31 цм.
Инв. бр. 3262/530

164. Споменица, брату Милошу Станојевићу Прве соколске просветне школе жупе Велики Бечкерек, 1933.
Папир, штампа црно-бела, рукопис, 34 x 42цм.
3263/588

165. Тробојка, трака, знак соколске жупе Петровград, Вел. Кикинда, Тканина, 3,5 x10 цм.
Инв. бр. 3294/611

166. Бела трака, знак соколске жупе Петровград, Вел. Кикинда, Тканина, 3 x 9 цм.
Инв. бр. 3295/612

167. Програм IV соколког слета Банатске соколске жупе у Великој Кикинди, 15–16. 06. 1924.
Папир, штампа црно-бела, 21 x 17 цм.
3266/593

168. Програм V слета Банатске соколске жупе 6, 7, 8. 06.1925. у Великом Бечкереку,
Папир, штампа плаво-бела, 18 x 12цм.
Инв. бр. 3264/594

169. Програм свих свечаности и забава VI слета Банатске соколске жупе у Вршцу, 28. и 29. 05. 1927, и освећење заставе вршачког соколског друштва, Вршац, 1927.
Папир, штампа плаво-бела, 18 x 12 цм.
Инв. бр. 3267/596

170. Програм свих свечаности и забава VII слета Банатске соколске жупе у Белој Цркви, 2. и 3. 06. 1928. и освећење заставе Белоцркванског соколског друштва, Бела Црква 1928.
Папир, штампа црно-бела, 21 x 12 цм.
Инв. бр. 3268/597

171. Програм концерта који изводи Соколски хор из Вел. Бечкерека (Банат) (1929),
Папир, штампа црно-бела, 20 x 11 цм.
Инв. бр. 3270/589

172. Програм, Свечана академија у спомен 60 година оснивања соколства, 1923.
Папир, штампа црно-бела, 22 x 14 цм.
Инв. бр. 3265/598

173. Програм, VI слет Банатске соколске жупе и посвета заставе соколског друштва у Вршцу 28. и 29. 05. 1927, Вршац, програм,
Папир, штампа црно-бела, 23 x 16 цм.
Инв. бр. 3269/595

174. Чланска књижица Савеза сокола Краљевине Југославије,
Папир, корице импрегнирана тканина, 12 x 8 цм.
Инв. бр. 3296/614

175. Потврда/картон о уплати и похађању часова Савеза сокола Краљевине Југославије
Папир, штампа у боји, 10 x 12 цм.

176. Разгледница, V жупски слет у Сомбору 5. 06. 1927, жупе Светозара Милетића (Д. Инкиостри)
Папир, штампа у боји, 14 x 9 цм.
Инв. бр. 3304/606

177. Разгледница, „На стражи“, ЈСС, Хенрик Смрекар,
Папир, црно-бела штампа, 14 x 9 цм.
Инв. бр. 3302/607

178. Разгледница, Соколски слет у Загребу, 1874-1934,
Папир, штампа у боји, 14 x 9 цм.
Инв. бр. 3305/605

179. Разгледница, I Jugoslovenski Vsesokolski zlet v Ljubljani 12–15. 07. 1922. („Napred“, Dragutin Inkiostri Midenjak),
Папир, штампа у боји, 9 x14 цм.
3299/609

180. Разгледница, „Уједињење“ (Д. Инкиостри), Југословенски свесоколски слет, Љубљана, 12–15. 07. 1922.
Папир, штампа у боји, 9 x 14 цм.
Инв. бр. 3303/604

181. Разгледница, V слет Банатске соколске жупе у Вел. Бечкереку 7. и 8. 06. 1925.
14 x 9 цм.
Инв. бр. 3300/610

182. Дописница, V покрајински соколски слет Скопље, 1937 (Д. Инкиостри),
Папир, штампа у боји, 14 x 9 цм.
Инв. бр. 3301/608

183. Позивница за свечану прославу, Соколско друштво Вршац, 1. 12. 1937.
Папир, штампа у боји, 10 x 19 цм.
Инв. бр. 3271/591

184. Позивница за свечану прославу, Соколско друштво Вршац, 1. 12. 1938.
Папир, штампа у боји, 10 x 19 цм.
Инв. бр. 3272/592

185. Позивница за свечану академију, Соколско друштво Петровград „Матица“, 1. 12. 1940.
Папир, штампа у боји, 10 x 19 цм.
Инв. бр. 3273/590

186. Željeznička legitimacija Vencelj Sonje za X svesokolski slet u Pragu, 1938.
Папир у боји, 11 x 8 цм.
Инв. бр. 3298/615

187. Чланска књижица Вајићак Стевана, Соколско друштво „Матица“. Вел. Бечкерек, 1933.
Папир у боји, 10 x 12 цм.
Инв. бр. 3297/613

Народни музеј Крагујевац

188. Плакат, Забава соколског друштва, Петровац, 1930.
Папир, штампа црно-бела, 31,5 x 37,5 цм.
Збирка плаката, УК 3514
189. Плакат, Јавни час, Соколско друштво Петровац на Млави,
Папир у боји, 62,2 x 47,3 цм.
Збирке архивске грађе, инв. бр. 2252

190. Плакат, Стогодишњица рођења брата М. Тирша, Крагујевац, 1932.
Папир, штампа црно-бела, 47,6 x 63 цм.
Збирка архивске грађе, инв. бр. 2249

191. Плакат, Прослава рођендана брата Петра, Крагујевац, 1933.
Папир, штампа црно-бела, 31,8 x 47,5 цм.
Збирка архивске грађе, инв. бр. 2220

192. Плакат, Пропагандни јавни наступ соколског друштва Петровац, 1932.
Папир, штампа црно-бела, 23,7 x 31,3 цм.
Збирка плаката, УК 3515

193. Плакат, I окружни соколски слет, Смедерево, 1932.
Папир, штампа црно-бела, 58 x 83,9 цм.
Збирка плаката, УК 3516

194. Плакат, Širite sokolsku štampu/Širite sokolski tisk
Папир у боји, 15,4 x 23,5 цм.
Збирка плаката, УК 3517

195. Брошура, Biblioteka za pozorište lutaka, Š. Habersbergerova, Princeza školjkaica, igra u 3 čina, Beograd
Папир, штампа црно-бела, корице у боји, 13,9 x 20,4 цм.
Збирка архивске грађе, инв. бр. 3313

196. Плакат, Прослава стогодишњице Мушке гимназије, Програм свечаности, Крагујевац, 1933.
Папир, штампа црно-бела, 50,1 x 40 цм.
Збирка плаката, УК 3518

197. Фотографија, Соколски дом, 1937.
Фото-папир, 13,5 x 8,6 цм.
Збирка фотографија и разгледница, инв. бр. 5323

198. Плакат, Свечана седница поводом соколске недеље трезвености, Крагујевац, 1933.
Папир, штампа црно-бела, 31,5 x 47,5 цм.
Збирка архивске грађе, инв. бр. 2203

199. Плакат, Позив на упис у Соколе, 1930.
Папир, штампа црно-бела, 15,7 x 23,6 цм.
Збирка плаката, УК 3519

200. Докуменат, Уверење С. Васиљевића да је похађао позоришни течај, Крагујевац, 1938.
Папир, рукопис, 19,7 x 34,3 цм.
Збирка архивске грађе, инв. бр. 3265

201. Брошура, Biblioteka pozorišta lutaka, Slavka Vučković, Začarana šuma, bajka u 3 čina, Beograd 1936.
Папир, штампа црно-бела, корице у боји, 13,7 x 20 цм.
Збирка архивске грађе, инв. бр. 3314

202. Плакат, Обичан човек, позоришна представа,
Папир у боји, 31,2 x 37,4 цм.
Збирка архивске грађе, инв. бр. 854

203. Плакат, Узоран муж, позоришна представа,
Папир у боји, 37,5 x 62,9 цм.
Збирка архивске грађе, инв. бр. 739

Народни музеј Краљево

204. Застава с копљем, Соколско друштво Краљево, 1910–1935.
Тканина у боји, обострани ручни златовез, 100 x 97 цм.
Инв. бр. 318

Савез Соко Србије

205. Плакат, Соко у свечаној одори,
Папир, штампа у боји, 70 x 102 цм.

Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду

206. Соколска застава, Аранђеловац,
Тканина у боји, обострани ручни златовез, 106 x 94 цм.
Инв.бр. Ск31001

207. Часопис, Соколска мисао, 1927.
Папир, штампа црно-бела, 23,5 x 15,8 цм.
Инв.бр. Ск893/1-12,15-24

208. Sokolič, list za sokolski naraščaj, ured. Ivan Bajželj, Ljubljana, 1920.
Папир, штампа црно-бела, 26 x 17 цм.
Инв.бр. Ск917

209. Savez sokola Kraljevine Jugoslavije, Opšta takmičenja naraštaja i takmičenja, Beograd, 1937.
Папир, штампа црно-бела, 24,5 x 17 цм.
Инв.бр. Ск6797/2

210. Vestnik, ured. V. Murnik, Ljubljana, 1921.
Папир, штампа црно-бела, 24 x 15,5 цм.
Инв.бр. Ск934/1-12

211. Vestnik, ured. V. Murnik, Ljubljana, 1923.
Папир, штампа црно-бела, 24 x 15,5 цм.
Инв.бр. Ск935/1-5

212. Vestnik, ured. V. Murnik, Ljubljana, 1922.
Папир, штампа црно-бела, 27 x 19,5 цм.
Инв. бр. Ск937

213. Izveštaj za IV redovnu glavnu skupštinu SSKJ, Beograd, 1934.
Папир, штампа црно-бела, 24,3 x 16,7 цм.
Инв. бр. Ск6739/2

214. Izveštaj za III redovnu glavnu skupštinu SSKJ, Beograd, 1933.
Папир, штампа црно-бела, 24,3 x 16,7 цм.
Инв. бр. Ск6738/2

215. Izveštaj za I redovnu glavnu skupštinu SSKJ, Beograd, 1931.
Папир, штампа црно-бела, 25,3 x 16,7 цм.
Инв. бр. Ск6736/2

216. Izveštaj za II redovnu glavnu skupštinu SSKJ, Beograd 1932.
Папир, штампа црно-бела, 24,5 x 17 цм.
Инв. бр. Ск6737/2

217. Извештај о раду СД „Матица“, Земун, 1938.
Папир, штампа црно-бела, корице у боји, 23 x 15,4 цм.
Инв. бр. Ск6745/2

218. Izveštaj o radu SD Subotica u 1933.
Папир, штампа црно-бела, 23 x 15 цм.
Инв. бр. Ск6794

219. Извештај о раду соколске жупе Нови Сад, 1933.
Папир, штампа црно-бела, 23 x 15 цм.
Инв. бр. Ск6791

220. Izveštaj o radu uprave SSKJ, 1938.
Папир, штампа црно-бела, 24 x 17 цм.
Инв. бр. Ск6810

221. Izveštaj o radu uprave SSKJ, 1935.
Папир, штампа црно-бела, 24 x 17 цм.
Инв. бр. Ск6812/1

222. Брошура, Poročilo o delovanju sokolske župe Kranj, Kranj, 1937.
Папир, штампа црно-бела, корице у боји, 23 x 15 цм.
Инв. бр. Ск6788

223. Брошура, Putevi i ciljevi Saveza Sokola Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana, 1931.
Папир, штампа црно-бела, 23 x 15 цм.
Инв. бр. Ск6800/2

224. Годишњи извештај СД Београд – „Матица“, Београд, 1935.
Папир, штампа црно-бела, 22,7 x 15 цм.
Инв. бр. Ск6743
225. Sokolski glasnik, 1930.
Папир, штампа црно-бела, 52 x 18 цм.
Инв. бр. Ск8018/1-7, 9-31

226. Organizacija Jugoslovenskog sokolskog saveza, 1924.
Папир, штампа црно-бела, 22,3 x 15 цм.
Инв. бр. Ск6798

227. Polič Zoran, Vloga sokolske organizacije v zgodovini slovenskega naroda, 1952.
Папир, штампа црно-бела, 24 x 16,8 цм.
Инв. бр. Ск6807

228. Часопис, Соколска њива,
Папир, штампа, 23 x 17 цм.
Инв. бр. Ск6839

229. Соко Душана Силног, гласник Београдске соколске жупе,
уред. Кујунџић и Градојевић, Београд, 1927.
Папир, штампа црно-бела,
Инв. бр. Ск746/1-12

230. Plakat, Općinsko kazalište Split, Mala Floramye,
Папир, штампа, 35 x 23,5 цм.
Инв. бр. АСК2425

231. Plakat, Sokolska glazba u Trogiru,
Папир, штампа, 32 x 20 цм.
Инв. бр. АСК2426/1

232. Plakat, Koncertno večer, Trogir,
Папир, штампа, 31 x 20 цм.
Инв. бр. АСК2426

233. Соколске песме,
Папир, штампа, 16 x 11 цм.
Инв. бр. СК2724/1

234. Iskaznica JSS, Vladislav Đorđević, 1925.
Папир, 9,5 x 11 цм.
Инв. бр. Ск2724/6

235. Potvrda o primanju sokolskog znaka, Vladislav Đorđević, 1929.
Папир, 6 x 15 цм.
Инв. бр. Ск2724/8

236. Karta za sletište, Vladislav Đorđević, Beograd, 1930.
Папир, 11 x 7 цм.
Инв. бр. Ск2724

237. Члански лист Београдског соколског друштва, Владислав Ђорђевић, 1923.
Папир, 6,5 x 10 цм.
Инв. бр. Ск2724/5

238. Чланска карта соколског друштва „Матица“, Београд, Владислав Ђорђевић, 1926.
Папир, 7,5 x 11,5 цм.
Инв. бр. Ск2724/4

239. Карта за слободан приступ, Владислав Ђорђевић
Папир, 10,6 x 7,3 цм.
Инв. бр. Сk2724/3

240. Чланска карта ЈСС, Владислав Ђорђевић, 1929.
Папир, 12 x 7,5 цм.
Инв. бр. Сk2724/2

Фонд краљевски двор

241. Штафета Краља Петра II Карађорђевића, Београд, 1940.
Сребро, 35,5 x 10 цм.

Из приватних колекција

Андреј Вујновић, Београд

242. Албум, I svesokolski slet Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1930.
Папир, црно-бела штампа, 14 x 9 цм.

234. Брошура, Karel Vaniček, Sokolstvo – njegov smjer i cilj, Karlovac, 1907.
Папир, црно-бела штампа, корице у боји, 11 x 19 цм.

244. Књига, Organizacija Jugoslovenskog sokolskog saveza, Ljubljana, 1925.
Папир, црно-бела штампа, 15 x 22,5цм.

245. Брошура, Pravilnik sokolskog društva i sokolske čete, Ljubljana, 1930.
Папир, црно-бела штампа, 10 x 16,5цм.

Милош Јуришић, Београд

Значке:
246. Значка с ликом престолонаследника Петра II Карађорђевића.
247. Значка са соколом са штитом
248. I свесоколски слет сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930.
249. V покрајински слет, Скопље, 1937.
250. V слет соколске жупе Београд, Београд, 1935.
251. Покрајински соколски слет, Љубљана, 1933.
252. Соко с теговима (2 ком).

Мила Мандић, Сомбор

253. Скулптура сокола

Драгутин Ј. Мартиновић, Краљево

254. Повеља добротвору Драгутину Мартиновићу, Соколско друштво Крушевац.
Папир, штампа у боји, рукопис, 62 x44 цм.

255. Фотографија, Освећење читаонице пододбора Удружења рез. официра
Југословенског соколског друштва и Орјуне, Битољ.
Фото-папир, 21 x 25 цм.

256. Докуменат, Признаница на 500 динара добровољног прилога за Соколско друштво,
Крушевац, 1934.
Папир у боји, 11,5 x 15 цм.

257. Чланска карта Мартиновић Јована, Крушевац, 1937.
Картон, 10 x 7,5 цм.

258. Брошура, Е. Gangl, Slovenska ideja i slovensko sokolstvo na delu,
desetogodišnjici opstanka JSS, Ljubljana, 1929.
Папир, црно-бела штампа, корице у боји, 16 x 10 цм.

259. Брошура, Соколске корачнице у два гласа, компоновао Јос. Р. Николић-Вучковић,
Папир, црно-бела штампа, 24 x 16 цм.

Градимир Миликић, Београд

260. Документ, Слетска легитимација Миликић Ратомира, Чачак, 1939.

261. Документ, Уверење на име Миликић Ратомира да је члан предњачког збора, Соколско друштво, Чачак, 1939.

262. Сликовница, сувенир из Софије с IX општег слета бугарских Јунака, Софија, 1939.

263. Разгледница, IX општи слет бугарских Јунака, Софија, 1939.

264. Разгледница, Свечано освећење соколске заставе, Љиг, 1930.

265. Трака с IX свесловенског слета, Праг, 1932.

Значке:
267. III слет Шумадијске соколске жупе, Ћуприја, 1929.
268. IX свесловенски слет, Праг, 1932.
269. Покрајински соколски слет, Љубљана, 1933.
270. Соколски слет у Сарајеву 1934.
271. Видовдан, Сарајево, 1934.
272. IV слет соколске жупе Крагујевац, Крушевац, 1933.
273. V слет соколске жупе Крагујевац, 1937.
274. VI слет соколске жупе Крагујевац, Крушевац, 1939.
275. Сарајево, 1937.
276. IX општи слет бугарских јунака, Софија, 1939.

Александар Протић, Београд

277. Диплома, Загреб 1933.

ФОТОГРАФИЈЕ

Градски музеј Сомбор

1. Прва соколска вежба СДС, Сомбор, 1919.

2. Свечана академија Соколског друштва Сомбор, 1932. (3 ком)

3. Члан Соколског друштва у свечаној одори, Сомбор, 1919.

Музеј историје Југославије

4. Изложба књига у соколани, Требиње, 1937.

5. Изложба соколске штампе, Соколска чета, Суботица, 1935.

6. Разгледница макета Националног храма, арх. Радојице Никчевића, Суботица, 1936.

7. Соколска деца с предњаком/инструктором, Неготин, 1930.

8. Соколска деца и нараштај на Дан уједињења, Зворник, 1929.

9. Соколска деца и нараштај с предњацима, Београд, 1933.

10. За успомену, соколска деца с начелником Јованком, Београд.

11. Нараштајке после свечаности на летњем вежбалишту, Београд, 1937.

12. Соколска деца и нараштај с начелником, Сурдулица, 1928.

13. Чланови Соколског друштва Цетиње у сали за гимнастику, Цетиње, 1933. (2 ком)

14. Соколска деца и нараштај с начелником и предњацима.

15. Чланови, вежбачи у соколани.

16. Чланови, вежбачи, Ваљево.

17. Чланице у вежбаћој одећи, Београд.

18. Ансамбл представе *Билјана*, соколско позориште Лознице, свечана академија у Бањи Ковиљачи, 1934.

19. Са соколске академије, Крагујевац, 1924.

20. Успомена с матинеа Соколског друштва из Крагујевца, 1929.

21. Припрема плесне тачке, Београд, 1932.

22. Чланице Соколског друштва Београд у свечаним одорама и вежбаћем оделу. (3 ком)

23. Чланови Соколског друштва Београд у свечаним одорама. (2 ком)

24. Вежбачи Соколског друштва Ваљева.

25. Нараштајке и нараштајци у свечаним одорама. (2 ком)

26. Учеснице Свесоколског слета у Београду, 1930.

27. Учеснице из Скопља на Свесоколском слету у Београду, 1930.

28. Привремена болница на Свесоколском слету у Београду, 1930.

29. Соколска формација на Свесоколском слету у Београду, 1930.

30. Лекари и персонал болнице Свесоколског слета, 1930. године

31. Соколи са заставом код Саборне цркве, 1930.

32. Поворка соколица на Свесоколском слету у Београду, 1930.

33. Пролазак поворке сокола из Великог Бечкерека кроз капију

34. Поглед на музички павиљон у току трајања вежби у Београду, 1930.

35. Нараштаји током извођења вежбе на Свесоколском слету у Љубљани, 1922.

36. Вежбе војника с пушкама на Свесоколском слету у Љубљани, 1922.

37. Вежбе на разбоју на Свесоколском слету у Љубљани, 1922.

38. Вежба загребачке жупе на Свесоколском слету у Љубљани, 1922.

39. Припрема за вежбу на Свесоколском слету у Љубљани, 1922.

40. Просте вежбе учесника Свесоколског слета у Љубљани, 1922.

41. Формација соколица на Свесоколском слету у Љубљани, 1922.

42. Вежбе женског чланства у Београду, 1930.

43. Просте вежбе чешких сокола у Београду, 1930.

44. Просте вежбе сокола на Калемегдану.

Народни музеј Зрењанин

45. Милош Станојевић, редитељ, оснивач и добротвор соколског позоришта, Велики Бечкерек.

46. Соња Венцел, глумица соколског позоришта Соколског друштва „Матица“, Велики Бечкерек.

47. Лазар Богдановић, редитељ, глумац соколског позоришта Соколског друштва „Матица“, Велики Бечкерек.

48. Ансамбл соколског позоришта Соколског друштва „Матица“, Велики Бечкерек, 1930–1938.
(4 ком)

49. Лазар Богдановић, глумац у представи *Зона Замфирова*, Велики Бечкерек.

50. Лепа Лазарев и Иван Јанковић, глумци у представи *Зона Замфирова*, Велики Бечкерек.

51. Ансамбл представе *Народни посланик*, Велики Бечкерек, сезона 1930.

52. Ансамбл представе *Три бећара*, Велики Бечкерек, сезона 1938.

53. Лазар Богдановић, глумац у представи *Циганин*, Велики Бечкерек.

54. Лепа Лазаров као Чучук Стана у представи *Хајдук Станко*, Велики Бечкерек. сезона 1932.

55. Позоришна сцена у соколском позоришту Соколског друштва „Матица“, Велики Бечкерек.

56. Чланица Соколског друштва Велики Бечкерек у вежбаћем оделу, 1934.

57. Александар Шаца Павловић, новинар соколског шалљивог листа и члан Соколског друштва Велики Бечкерек, у свечаној одори, 1924.

58. Соколице у току вежбе у Зрењанину, 1929.

59. Окружни слет и освештавање застава у Новом Бечеју, 1927.

Милош Јуришић

60. Престолонаследник Петар II Карађорђевић у соколској униформи, Комплекс двора, Београд.
(2 ком)

61. Учеснице Свесоколског слета у ношњама, Београд, 1930.

62. Соколице испред улаза у слетиште, Београд, 1930.

63. Публика на трибинама у Београду, 1930.

64. Тачка соколица на слетишту испред музичког павиљона, 1930.

65. Краљ и краљица у ложи на Свесоколском слету у Београду, 1930.

66. Чланови редарске секције на слетишту у Београду, 1930.

67. Спољни изглед слетишта у Београду, 1930.

68. Поглед на публику на Свесоколском слету у Београду, 1930.

69. Завршне припреме слетишта у Београду, 1930.

70. Ноћни приказ монстр-концерта на слетишту у Београду, 1930.

71. Улаз на слетиште из Улице краља Александра у Београду, 1930.

72. Улаз на слетиште намењен краљевској породици и дипломатском кору, Београд, 1930.

73. Јавни час на Калемегдану у Београду, 1930.

74. Увежбавање кореографије у Београду, 1932.

75. Соколски слет у Љубљани, 1922.

76. Спољни изглед слетишта на месту данашњег Техничког факултета у Београду, 1930.

77. Учеснице Свесоколског слета у Београду, 1930.

78. Изградња слетишта за Свесоколски слет у Београду, 1930.

79. Припрема терена за изградњу слетишта у Београду, 1930.

80. Учеснице из Сомбора на Свесоколском слету у Београду, 1930.

81. Соколице из Скопља у поворци, Београд, 1930.

82. Позиција будућег слетишта у Београду, 1930.

83. Подстарешина Паунковић и архитекта Коруновић са члановима слетског одбора у Београду, 1930.

84. Адаптирани соколски дом у Тополи

85. Соколски дом у Великом Бечкереку (Зрењанину), арх. Драгиша Брашован, 1925.

86. Соколски дом у Лесковцу, 1931.

87. Соколски дом у Ћуприји, инж. Иван Торнаго, 1937.

88. Нацрт дома руског соколског друштва у Београду, арх. Николај Краснов

89. Соколски дом у Сомбору, арх. Јохан Базлер и инж. Светозар Кротин, 1927.

90. Ентеријер Соколског дома у Сомбору

91. Соколски дом краља Александра I у Куманову, арх. Момир Коруновић, 1931.

92. Соколски дом у Прокупљу, арх. Момир Коруновић, 1933.

93. Соколски дом краља Александра I у Добоју, арх. Момир Коруновић, 1935.

94. Соколски дом у Ужицу, арх. Момир Коруновић, 1937.

95. Соколски дом Београд III, арх. Бранислав Којић, 1932.

96. Летње вежбалиште Соколског дома Београд III

97. Соколски дом др Лазе Поповића у Сремским Карловцима, арх. Ђорђе Табаковић, 1938.

98. Соколски дом Витешког Краља Александра I Ујединитеља у Руми, инж. Милош Коварж, 1939.

99. Пројекат Соколског дома у Барбатовцу, 1938.

100. Југословенски народни дом Краља Александра I у Суботици, инж. Коста Петровић, арх. Фрања Де Негри и Васа Стефановић, 1939.

101. Југословенски народни дом Краља Александра I у Суботици, инж. Коста Петровић, арх. Фрања Де Негри и Васа Стефановић, 1939.

102. Вежбаоница Соколског дома „Матица“ у Београду

103. Архитекта Момир Коруновић у соколској униформи

Градимир Миликић

104. Соколска деца и нараштај с начелником и начелницом, Чачак, 1930.

105. Соколски чланови, Чачак, 1933.

106. Соколски нараштај на излету, Слатина, 1934.

107. Ратомир Миликић начелник с нараштајкама, Чачак, 1935.

108. Поред Прешерновог споменика, соколи из Чачка у Љубљани, 1933.

109. *Змајев мост*, соколи из Чачка у Љубљани, 1933.

110. Јелачићев трг, соколи из Чачка у Загребу, 1933.

111. Свечани дочек на железничкој станици у Слатини, 1933.

112. Ратомир Миликић за Бадњи дан, Чачак, 1939.

113. Нараштај Соколског друштва Чачак у Софији, 1939. (4 ком)

114. Соколи из Чачка на путу до Рилских језера, Бугарска, 1939.

115. Ратомир Миликић, члан Соколског друштва Чачак, испред цркве Александра Невског, Софија, 1939.

116. Свечани дочек на путу за Софију, Цариброд, 1939.

117. Чланови Соколског друштва Чачак на путу за Софију, Сталаћ, 1939.

118. Ратомир Миликић и соколи Чачка носе Бадњак, Чачак 1940.

119. Вежбе на соколском слету у Љигу, 1930.

120. Учесници соколског слета у Прагу, 1932.

121. Соколски нараштај на железничкој станици у Прагу, 1932.

122. Јавни час у Угљевику, 1932.

123. Припрема за јавни час у Угљевику, 1392.

124. Јавни час у Слатини, 1933.

125. Вежбе на разбоју на јавном часу у Слатини, 1933.

126. Соколска врста на јавном часу у Слатини, 1933.

127. Соколска врста на јавном часу у Слатини, 1933.

128. Соколски слет у Сарајеву, 1934.

129. Вежбе на жупском слету у Крушевцу, 1939.

130. Учесници жупског слета у Крушевцу, 1939.

131. Соколски слет у Софији, 1939.

132. Соколски слет у Софији, 1939.

133. Дефиле сокола улицама Софије, 1939.

134. Дефиле учесница слета улицама Софије, 1939.

135. Скупина мушког нараштаја на козлићу у Чачку, 1939

136. Соколи испред Соколског дома „Танаско Рајић" у Чачку, 1934.

Стеван Ристић

137. Љубица Ристић, чланица Соколског друштва Краљево, са чланом чешког соколског друштва, Праг, 1938. (Ристић)

138. Љубица и Петар Ристић, чланови Соколског друштва Краљево, у шетњи кроз град, Софија, 1939.

139. Љубица и Петар Ристић, чланови Соколског друштва Краљево, испред цркве Александра Невског, Софија, 1939.

Импресум		 музеј историје југославије	
Изложба <i>Ко је соко тај је Југословен</i> Музеј историје Југославије, Београд			
Издавач Музеј историје Југославије		Дизајн изложбе и каталога Петокрака	
Одговорна уредница Неда Кнежевић		Партнери пројекта Архив Југославије, Архив Југословенске кинотеке, Градски музеј Сомбор, Историјски музеј Србије, Музеј града Београда, Музеј града Новог Сада, Музеј примењене уметности, Народни музеј Зрењанин, Народни музеј Крагујевац, Народни музеј Краљево, Савез Соко Србије, Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду, Фонд краљевски двор.	
Ауторка пројекта и уредница каталога Веселинка Кастратовић Ристић		Захваљујемо се на помоћи и подршци Владимиру Миладиновићу, Предрагу Богојевићу, Жељку Ђорђевићу, Ивану Живановићу, Мили Мандић, Љуби Маринчићу, Милошу Јуришићу, Градимиру Миликићу, Драгутину Ј. Мартиновићу, Саши Недељковићу.	
Ауторке изложбе Јована Караулић Веселинка Кастратовић Ристић Владана Путник		Штампа ДМД штампарија, Београд	
Аутори текстова Љиљана Гавриловић Јована Караулић Веселинка Кастратовић Ристић Томаж Павлин Владана Путник		Тираж 500	
Рецензент Никола Жутић		Београд, 2016	
Редактура Слађана Бојковић, Љиљана Гавриловић, Александра Момчиловић Јовановић		Реализацију изложбе и публикације омогућило је Министарство културе и информисања Републике Србије.	
Координаторка изложбе Катарина Живановић		 Република Србија Министарство културе и информисања	
Лектура и коректура Ирина Вујичић, Ивана Томић			
Превод Ирина Вујичић, енглески језик Ивана Томић, енглески језик Нина Гуглета, словеначки језик			

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

796.03(091)(083.824)

КО је соко тај је југословен = To Be a Falcon is to Be a Yugoslav /
[аутори текстова Љиљана Гавриловић ... [и др.] ; превод Нина Гуглета]. -
Београд : Музеј историје Југославије, 2016 (Београд : ДМД штампарија). - 140
стр. : илустр. ; 22 X 22 cm

Подаци о ауторима преузети из колофона. - Тираж 500. - Делимично упоредо
слов. текст и срп. превод. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-84811-33-4

1. Гавриловић, Љиљана, 1953- [аутор]

а) Соколство - Историја - Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 221009676